

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS
BALTIJOS REGIONO ISTORIJOS IR ARCHEOLOGIJOS INSTITUTAS
ISTORIJOS IR ARCHEOLOGIJOS KATEDRA

Rugilė Pangonytė, II kurso Baltijos šalių istorijos programos studentė

**ŽEMAIČIŲ VYSKUPO JUOZAPO MYKOLO KARPIO KARJERA
(XVII A. PABAIGOJE – XVIII A. 3-IOJO DEŠIMTMEČIO
PRADŽIOJE): KOKYBINĖ PROZOPOGRAFINĖ PRIEIGA**

Magistro baigiamasis darbas

Mokslinio darbo vadovas:
Doc. Dr. Vacys Vaivada

Klaipėda, 2017

Turinys

Įvadas	3
Istoriografijos apžvalga	30
Šaltinių apžvalga	34
1. LDK kancleris Karolis Stanislovas Radvila ir jo politinė aplinka.....	36
2. Vilniaus vyskupo Konstantino Kazimiero Bžostovskio įtaka Juozapo Mykolo Karpio karjerai ...	53
Išvados.....	64
Literatūros sąrašas	66
Summary	71

Įvadas

XVII a. antrojoje pusėje – XVIII a. pirmojoje pusėje Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė (toliau – LDK) išgyveno sudėtingą laikotarpį. Tai atsispindi ne tik valstybės politinėje, ūkinėje, bet ir demografinėje padėtyje. Laikotarpio ypatybės lėmė ne vienas didelis įvykis, bet nuolatinės politinės įtampos. Tai karai, valdovų kaita, jų vidaus kovos, valdovų šalininkų ir oponentų tarpusavio kovos, tarpuvaldžiai. O kadangi visa tai sutapo su nederliumi, ištiko dar ir badas bei maras. Viso to priežastis – karo veiksmai, kurių poveikis buvo didžiausias. Jiems nurimus visoje valstybėje būdavo palaikoma karinė parengtis. Visa LDK teritorija karo teatro arena virto per XVII a. vidurio ir XVII–XVIII a. sandūros karus, kuomet ir buvo patirta didžiausių nuostolių¹.

Lenkijos-Lietuvos valstybėje svarbiausias luomas buvo bajorija, kuris periodiškai bandė parodyti, kad nuo jo priklausomas ir pats valdovas. Bajorų teisės ir prievolės buvo įrašytos į III Lietuvos Statutą². Jie turėjo teisę rinkti valdovą ir seimą, o politinė tvarka valstybėje galėjo būti keičiama tik bajorams sutikus³. *Liberum veto* galia atvėrė kelią bajorų savivalei ir vedė valstybę į chaosą. Tačiau net ir šioje situacijoje valstybės gynyba, užsienio politikos tvarkymas bei kiti svarbūs valstybės gyvenimo reikalai vienijo bajoriją kaip valstybinę jėgą⁴. Be to, bajorijos sluoksniu dominavimas jautėsi ir bažnyčios gyvenime. Bažnyčios ganytojo pareigos buvo pasiekiamos tik „vieninteliam visateisiam LDK visuomenės sluoksniui“⁵.

Svarbiausia šio laikotarpio šalies gyventojų problema buvo manymas, kad didžiausią pavojų jų laisvėms kels stiprus valdovas. Ši absoliutizmo baimė pasireiškė nuolatinė opozicija valdovui ir įvairiomis priemonėmis vis labiau jį kontroliuoti. Valdovo rinkimas tapdavo Respublikos bajorijos ir sosto pretendento sandėriu, kur bajorija buvo stipresnioji pusė. Bajorijos spaudimas valdovui nuolat sunkino ar net grasino paralyžiuoti valstybės gyvenimą. Dėl šios priežasties visoje Respublikoje valdovo institucijos reikšmė mažėjo⁶.

Vis dėlto šiame kontekste svarbiausią vaidmenį suvaidino didikai. Nors jų teisinis išskirtinumas buvo panaikintas ir bajorija plačiąja prasme, įskaitant diduomenę, buvo teisiškai vientisas luomas, bajorų lygybė vis dėlto buvo tik deklaratyvi, pagal visuomeninę ir politinę bei ekonominę galią šis luomas buvo susiskaidęs į kelis sluoksnius⁷. Formaliai smulkus bajoras ir didikas turėjo tas pačias teises, bet didikai rėmėsi jėga, paremta turtais, įtaka visuomenėje, valdžia valstybėje. Be to, dažnas bajoras buvo susijęs su kaimynu didiku ar pelninga tarnyba šiojo dvare bei valdose arba turėjo

¹ KIAUPA, Z. *Lietuvos valstybės istorija*. Vilnius, 2006, p. 108.

² *Ibid.*, p. 110

³ *Ibid.*, p. 111.

⁴ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. *Lietuvos istorija iki 1795 metų*. Vilnius, 1998, p. 249.

⁵ JOVAIŠA, L. Bažnyčios reformos (1533–1655). In *Krikščionybės Lietuvoje istorija*. Sud. V. ALIŠAUSKAS. Vilnius, 2006, p. 152.

⁶ KIAUPA, Z. *Lietuvos valstybės istorija*, p. 111.

⁷ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. *Op. cit.*, p. 249.

protekciją valdovo dvare ar paramą siekiant pavieto pareigybių ir pan. Šios aplinkybės nulėmė, kad bajorijos politinį gyvenimą kontroliavo didikai⁸. Būtent didikams buvo neparankus stiprus valdovas, su kurio valdžia jie kovojo ir daugiausiai laimėjo. O LDK bajorai neišugdė savarankiško politinio judėjimo ir liko didikų valdoma mase⁹. Tai puikiai atsispindi teritorijų, per kurias reikšdavosi bajorų veikla – pavietų – gyvenime. Pavietų seimeliuose buvo renkami vietiniai pareigūnai, sprendžiami mokesčių rinkimo, pavietų karinių dalinių reikalai ir kiti klausimai. Tačiau svarstant svarbiausius valstybės politinio gyvenimo klausimus, iš karto išryškėdavo didikų įtaka. Kiekvienas didikas turėjo šalininkų tarp pavieto, kuriame vykdavo seimelis, bajorų, tad pastarieji ir atstovaudavo savo patronų politinėms pažiūroms. Atstovų į seimą rinkimai, instrukcijų rengimas dažnai tapdavo rimtais susidūrimais tarp didikų vadovaujamų grupuočių, nes seime įsigalėjus vienbalsiškumui užteko vieno balso, kad būtų neleista priimti netinkamo ar nepalankaus įstatymo. Be to, plačios seimelių galios taip pat pančiojo valstybės valdymą. Šis reiškinys imtas vadinti istoriografijoje įsigalėjusia „bajorų demokratijos“ sąvoka. Bet dėl bajorų politinio nepasirengimo, savanaudiškumo, netoliaregiškumo ir didelės didikų įtakos jiems, besiformuojanti demokratija virto didikų oligarchija¹⁰. Tad nepaisant to, kad LDK buvo bajorų valstybė, ne į seimelius susirenkantys bajorai lėmė LDK poziciją visais valstybės gyvavimo ir valdymo klausimais, bet jiems vadovaujantys didikai: Radvilos, Sapiegos, Pacai ar Čartoryskiai¹¹. Tad XVII–XVIII a. „bajorų demokratija“ ir didikų oligarchija buvo visos Lenkijos-Lietuvos valstybės gyvenimo tikrovė. O LDK specifinis bruožas buvo autentiško bajorų politinio judėjimo stoka ir didesnė didikų įtaka¹². Tačiau toks bajorų ir didikų santykis buvo abipusiškas. Juk valdyti galėjo tik tas, kuris turėjo stiprų užnugarį.

Lenkijos-Lietuvos valstybėje veikė bendras seimas, kurį sudarė trys grandys: valdovas, senatas ir atstovų rūmai. Senatas ir atstovų rūmai buvo bajorijos institucijos, kuriose be bajorų dar dalyvaudavo ir katalikų vyskupai. Senate posėdžiaudavo Lietuvos žemės ir dvaro maršalai, kancleris, pakancleris, žemės išdininkas, devyni vaivados ir Žemaičių seniūnas, kaštelionai. Elekciniuose seimuose galėjo dalyvauti visi bajorai¹³. Visi šie LDK ministrai ir kiti pareigūnai buvo tipiškai didikų oligarchijos atstovai¹⁴. Priimant įstatymus seime vienbalsiškumo teise, asmeniniai ir grupiniai interesai nustelbė valstybinius. LDK istorijoje turime pavyzdžių, kai dažnai prieš Respublikos politiką einantys Radvilos ir Sapiegos, skelbėsi atstovaujantys visai LDK ar visam savo luomui, iš tiesų į valstybinį lygmenį išskeldavo asmeninius ar grupuotės interesus¹⁵. Pavietų seimelių instrukcijų laikymasis ir *liberum veto* varžė politinį darbą, trukdė priimti įstatymus bei galiausiai paralyžiavo seimą. Didikai ar jų grupuotės,

⁸ Ibid., p. 250.

⁹ KIAUPA, Z. *Lietuvos valstybės istorija*, p. 110.

¹⁰ Ibid., p. 111.

¹¹ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 251.

¹² KIAUPA, Z. *Lietuvos valstybės istorija*, p. 111.

¹³ Ibid., p. 112.

¹⁴ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 319.

¹⁵ KIAUPA, Z. *Lietuvos valstybės istorija*, p. 121.

dažnai remdamiesi jų pačių išskeltais atstovais ar svetimais agentais, siekė, kad nebūtų priimti jiems nenaudingi įstatymai, ir sėkmingai žlugdydavo seimus, vedami asmeninių ambicijų. Bajorų parlamentarizmas virto anarchija. Šios anarchijos įsitvirtinime nemenką vaidmenį suvaidino ir LDK bajorijos nenorėjimas ištirpti Respublikos seime¹⁶. LDK įvairiomis priemonėmis stengėsi užimti lygiateisę su Lenkija padėtį Respublikoje – vykdė savarankišką užsienio politiką, ypač tarpuvaldžiais, stiprino savo teisinę ir politinę sistemą. Tokiu būdu gindama savo interesus, šalis siekė išsaugoti savo identitetą¹⁷. Ir nors atrodytų, jog LDK valstybiniai interesai čia yra svarbiausi, iš tiesų didikų politinė veikla, persipynusi su asmeniniais reikalais, vis mažiau atitiko LDK, kaip valstybės, interesus¹⁸. Negana to, LDK paplito saviapgaulės nuostatos, kad silpna valstybė nepavojinga ir niekas jos nepuls. Tokia bajorų pozicija trukdė vykdyti aktyvią užsienio politiką¹⁹. Dar išaugus vidinių grupuočių susipriešinimui, tokia padėtis vedė į visišką politinį Respublikos krachą²⁰. Jeigu valdant Lenkijos-Lietuvos valstybę Jonui Sobieskiui III tai dar buvo valdovo bei reformų šalininkų ir opozicijos varžybų metas, tai Augusto II ir Augusto III valdymo laikais valdovo reikšmė sumenko, o didikų reikšmė ypač padidėjo²¹. Tam įtakos turėjo kovos dėl sosto, nes vieno ar kito kandidato galimybės priklausė nuo diduomenės simpatijų, kurias reikėjo užsitarnauti ir išsaugoti²². Vėtinų giminės atstovai buvo silpni valdovai, labiau buvę didikų ir jų grupuočių intrigų bei kovų dėl valdžios įkaitais nei valstybės gyvenimą planuojančiais ir kreipiančiais politikais²³. Jų valdymas buvo beveik vientisas valstybės smukimo laikotarpis. Tad ne tik bajorija su didikais, bet ir silpni valdovai silpnino Respubliką.

Lenkijos-Lietuvos valstybėje didelė problema buvo svetimų valstybių kišimasis į jos vidaus reikalus. Dėl silpnos centrinės valdžios LDK didikai įsiraukė į svetimų valstybių gerai apmokamus politinius žaidimus. Didikai ir jų grupuotės sudarydavo slaptas sąjungas su užsienio pasiuntiniais, kurie už tokius susitarimus sumokėdavo nemažus pinigus. Taip svetimi agentai patekdavo į seimą, kuriame siekė įgyvendinti užsienio valstybių politinius siekius, daryti įtaką Respublikai ir veikti jos vidaus gyvenimą²⁴. Todėl seime susipindavo daug įvairių interesų: asmeniniai ar dinastiniai valdovo, veikiančio jo šalininkų didikų rankomis, pačių didikų, vienos ar kitos politinės grupuotės, vienos ar kitos užsienio valstybės. Šiame ambicijų katile sunkiai įžiūrimi Lenkijos-Lietuvos valstybės, LDK politiniai interesai. Tai, žinoma, destruktiviai veikė Lenkijos-Lietuvos valstybę. Dėl įvairių interesų susidūrimo ji tapo Europos valstybių politikos objektu. Šios mokėdavo pinigų už „interesų sutapimą“

¹⁶ Ibid., p. 112.

¹⁷ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 323.

¹⁸ Ibid., p. 319.

¹⁹ KIAUPA, Z. *Lietuvos valstybės istorija*, p. 114.

²⁰ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 267.

²¹ KIAUPA, Z. *Lietuvos valstybės istorija*, p. 121.

²² PETRAUSKAS, R. *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a. Sudėtis – struktūra – valdžia*. Vilnius, 2003, p. 10.

²³ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 255.

²⁴ KIAUPA, Z. *Lietuvos valstybės istorija*, p. 117.

netgi valdovams, sudarinėjo sutartis, kuriomis įsipareigodavo neleisti Respublikos vidaus reformų, ir pasmerkdamo ją visiškai politinei degradacijai²⁵. Daugiausiai dėmesio Vakarų Europa skirdavo Respublikai tarpuvaldžių metu. Tada politikų grupuotės buvo viliojamos pažadais ir didelėmis pinigų sumomis²⁶. Kelius į Lenkijos-Lietuvos valstybės gyvenimą atvėrė valdovų, didikų, bajorų nesugebėjimas suderinti politinių, o tiksliau asmeninių siekių. Dėl to pati Respublika kvietė užsienio valstybes spręsti jos vidaus reikalus. Ji virto kaimynų prižiūrima valstybe. O tai, žinoma, smukdė Lenkijos-Lietuvos valstybės autoritetą. Švedija ir Rusija į LDK įžengė kaip jos politinių grupuočių sąjungininkės. Tik šių grupuočių veiksmuose neįmanoma įžvelgti valstybinės minties, nors abi pusės skelbėsi Lietuvos reprezentantėmis, ginančiomis jos interesus²⁷. XVIII a. Rusijos ir Švedijos kariuomenių žygiavimas per LDK, svetimų kariuomenių nuolatinis buvimas, Šiaurės karo metu vykęs LDK siaubimas, miestų ir kaimų plėšimas prisidėjo prie valstybės destabilizavimo, visose valstybinio gyvenimo sferose įsigalėjo decentralizacija. Nebesusiformavo glaudžiai bendradarbiaujančių aukščiausių Lietuvos pareigūnų grupės – nebeliko, kas sutelktų LDK²⁸. Be to, karas su užsieniu nenuramino vidaus kovų, stebė poreikį suformuoti ir įgyvendinti bendrą LDK valstybinės veiklos programą. Karo dešimtmetis atnešė Respublikai tik didelių demografinių, ūkinių ir politinių nuostolių²⁹. Tuo metu, kai Respublika silpo, jos kaimynės Rusija, Prūsija ir Austrija stiprėjo.

LDK valdantysis arba politinis elitas pasižymėjo organizuotumu, dinamiškumu, mobilumu. Ši grupė buvo LDK varomoji jėga. Ne veltui istoriografijoje tiek dėmesio buvo skiriama šio elito aptarimui, nurodant jo įtakas ir valdžios sferas LDK bei Respublikoje. Valdančiojo elito susipynusių interesų kovoje veikė ir pagrindinis šio tyrimo objektas – Juozapas Mykolas Karpis (1679–1739). Šis asmuo aktyviausiais savo politinės veiklos metais kaip ir nepriklausė valdžios elitui, bet be jo buvo sunku įsivaizduoti dažną politinį veiksmą. Tik gyvenimo pabaigoje jis tapo valdančiojo elito dalimi. Būdamas 57-erių metų, jis buvo paskirtas Žemaičių vyskupu – vienu iš LDK senatorių. Tad didžiąją savo gyvenimo dalį jis buvo svarbus asmuo, o pabaigoje – politiškai įtakingas. Jis netgi įvardijamas vienu iš potridentinės epochos hierarchų³⁰. Toks įvardas jam suteiktas už tai, kad jis, nors visa galva buvo pasinėręs į politiką, buvo vienas tų retų vyskupų, kuris per trumpą vyskupavimą sugebėjo įvykdyti keletą Tridento susirinkimo nurodymų, nors jie XVII a. viduryje – XVIII a. pradžioje buvo praktiškai nevykdomi³¹. Dailininkas ant J. M. Karpio vyskupo paveikslo pažymėjo, jog jis buvo

²⁵ Ibid., p. 123.

²⁶ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 266–267.

²⁷ KIAUPA, Z. *Lietuvos valstybės istorija*, p. 125.

²⁸ KIAUPA, Z. Apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinės būklės Abiejų Tautų Respublikoje ir jo raidos 1569–1764 metais problemas. In *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.* Vilnius, 1997, p. 391.

²⁹ KIAUPA, Z. *Lietuvos valstybės istorija*, p. 126.

³⁰ *Žemaičių vyskupijos istorija ir paveldas*. Red. N. DEVEIKIENĖ. Vilnius, 2015, p. 17.

³¹ JOVAIŠA, L. Konfesijos stabilizacijos metais. In *Krikščionybės Lietuvoje istorija*. Sud. V. ALIŠAUSKAS. Vilnius, 2006, p. 276.

apdovanotas ypatingu mokytumu ir maldingumu³². Tad nors jis ir aktyviai dalyvavo politikoje, tačiau žinojo savo pareigas ir jas vykdė.

J. M. Karpis buvo kilęs iš bajorų Karpių giminės, istoriografijoje dar vadinamos naujaisiais didikais³³. Šios giminės legendinės kilmės šaknys siekia VIII–IX a. Ispanijos karališkąjį dvarą. Astūrijos karaliaus sūnėnas, legendinis ispanų didvyris Bernardas del Carpio yra nurodomas Karpių giminės pradininku³⁴. Jų atsiradimas LDK taip pat siejamas su XVI a. valdovo dvaru, tik jau Lenkijos-Lietuvos valstybės. O faktinis giminės pradininkas Karpis Jesipovičius nebesiejamas giminystės ryšiais su valdovu. Jis atsidūrė LDK vykdydamas savo pareigas ir už tai buvo apdovanotas. Karpio Jesipovičiaus anūakai pradėjo tris giminės linijas, o jų palikuonys suformavo ne vieną šaką, taip sukurdami platų giminės tinklą³⁵. Šių šakų atstovų įsikūrimas skirtingose teritorijose bei jų didinimas lėmė platų giminės geografinį išsidėstymą. Karpių giminė įsitvirtino šiaurės vakarų Baltarusijoje, Žemaitijos kunigaikštystėje ir Upytės paviete³⁶.

J. M. Karpis buvo kilęs iš Žemaitijos kunigaikštystės Rėkyvos linijos Rėkyvos šakos³⁷. Jo tėvai buvo Steponas Karpis ir Barbora Godliauskaitė³⁸. J. M. Karpis augo šešių vaikų šeimoje: viena sesuo ir penki broliai³⁹. Iš jų visų J. M. Karpis ėjo daugiausiai pareigų ir buvo pasiekęs aukščiausius valstybinius postus giminėje. Istoriografijoje pirmosios J. M. Karpio pareigos nėra tiksliai nurodytos. Jomis galėjo būti tiek Smolensko pastalininkio, tiek Karolio Stanislovo Radvilos kliento ir sekretoriaus pareigos. Pastalininkio pareigybė XVIII a. jau buvo praradusi savo pradines funkcijas. Tai buvo garbės pareigos, nedaug ką bendra turėjusios su realiomis funkcijomis. Jų siekdavo didikų sūnūs, pradėdami savo karjerą valdovo ir valstybės tarnyboje⁴⁰. Tad manome, jog J. M. Karpis, kaip ir daugelis to laikotarpio jaunųjų bajorų ar didikų, savo karjerą pradėjo būdamas Smolensko pastalininkiu⁴¹.

Šio asmens gyvenime sutinkame vieną iš Radvilų. Ši giminė pasižymėjo ne tik turtais, išlaikomomis svarbiausiomis LDK pareigybėmis ir politine galia, bet ir sugebėjimu sutelkti prie savęs žemesnio rango politikus ir jais pasinaudoti savo tikslams pasiekti⁴². LDK kancleris Karolis Stanislovas Radvila (1669–1719) taip pat buvo vienas iš jų. Manome, kad jis turėjo didžiausios įtakos J. M. Karpio gyvenimui bei politinei krypti. Būtent K. S. Radvilos dvare prasidėjo jo politinė karjera. Šalia K. S. Radvilos jis praleido apie dvidešimt metų iki pat šio didiko mirties. Šalia jo

³² *Žemaičių vyskupijos istorija ir paveldas*, p. 76.

³³ DUBONIS, A. Dvaras. In *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*. Sud. V. ALIŠAUSKAS et. al. Vilnius, 2001, p. 159.

³⁴ MEYSZTOWICZ, A. *Karpiowie herbu własnego*. Wilno, 1906, genealoginis medis.

³⁵ PANGONYTĖ, R. *Juožapas Mykolas Karpis (1679–1739) – dabartinės prozopografinių tyrimų galimybės*. Bakalauro baigiamasis darbas. Klaipėda, 2010, l. 27.

³⁶ *Ibid.*, l. 27.

³⁷ MEYSZTOWICZ, A. *Op. cit.*, s. 48.

³⁸ KRASAUSKAS, R. Karpis. In *Lietuvių enciklopedija*. T. XI. Bostonas, 1957, p. 89.

³⁹ MEYSZTOWICZ, A. *Op. cit.*, genealoginis medis.

⁴⁰ VAIČIUVIENĖ, J. Lietuvos valstybės tarnautojų ištakos [interaktyvus]. 2012 07 05 [žiūrėta 2016 07 17]. Prieitis per internetą: <<http://www.veidas.lt/lietuvos-valstybes-tarnautoju-istakos>>.

⁴¹ KRASAUSKAS, R. *Op. cit.*, p. 89.

⁴² KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. *Op. cit.*, p. 250.

J. M. Karpis ne tik įgudo tvarkyti Lenkijos-Lietuvos valdančiojo elito reikalus, bet ir įgijo pasitikėjimo, pradėjo tvarkyti asmeninius K. S. Radvilos reikalus, taip tapdamas jo artimiausios aplinkos dalimi. Jis netgi pavaduodavo K. S. Radvilą kanclerio pareigose⁴³. Jo dėka J. M. Karpis susipažino su Lenkijos-Lietuvos valstybės valdovais, aukščiausiais pareigūnais ir dalyvavo svarbiausiuose politiniuose įvykiuose. K. S. Radvilos veikiamas jis atsidūrė ir Stanislovą Leščinskį rėmusioje aplinkoje. Iš rastų istorinių šaltinių galima spręsti, kad J. M. Karpis savo globėjui buvo ypatingiau už kitus nusipelnęs žmogus, nes mirus LDK kancleriui, jis ir toliau palaikė ryšius su jo šeima bei artimos aplinkos nariais. Vienas šio rato žmogus, kaip rodo to meto korespondencija, netgi jį globojo, tai Vilniaus vyskupas Konstantinas Kazimieras Bžostovskis (1644–1722)⁴⁴. Jo globa leido J. M. Karpiui siekti aukštesnių bažnytinių pareigų⁴⁵. Beje, reikia pažymėti, kad istoriografijoje šis ryšys nėra fiksuotas. Tokiu atveju šio ryšio atskleidimas tampa ypač svarbiu.

XVIII a. individas suvokė save kaip platesnės žmonių grupės narį. Tokie ryšiai arba atverdavo platesnes duris, arba jas uždarydavo. Todėl akivaizdu, jog sėkminga karjera svarbiausiose valstybės tarnybose buvo įmanoma tik per tarpusavio ryšius⁴⁶. Istoriografinės užuominos kartu su šaltinių užuominomis veda link išvados, jog J. M. Karpio atveju visos ryšių gijos prasideda nuo LDK kanclerio K. S. Radvilos. Vykdydamas jo nurodymus ir siekdamas įgyvendinti paliepiamus, J. M. Karpis tokiu būdu suformavo didžiąją dalį savo aplinkos rato. Kadangi J. M. Karpio istoriografija yra skurdi, atskirų asmenybių tarpusavio ryšiai gali padėti atskleisti naujos informacijos apie jį arba patvirtinti jau žinomą. Tad šio tyrimo tema yra Juozapo Mykolo Karpio karjera (XVII a. pabaigoje – XVIII a. 3-iojo dešimtmečio pradžioje), atskleidžiama taikant kokybinių prozopografinių tyrimų prietį. Pagrindinės dominantės čia išlieka K. S. Radvilos ir K. K. Bžostovskio aplinkos, todėl ir J. M. Karpio veikla priartinama prie laikotarpio ir aplinkos analizės. Prozopografiniai tyrimai pasitelkiami kaip atsvara menkai šios temos istoriografijai. Tuo tarpu istoriniai šaltiniai, nors jų ir nemažai, bet jie neįvertinti tarpasmeninių poveikių kontekste, o tai formuoja priėjimą prie minėto aspekto per kokybinius prozopografinius tyrimus. Čia iškyla ir tyrimo problema – ar galima taikyti kokybinius prozopografinius tyrimus nedideliam asmenų ratui ir nedidelės apimties vyksmui analizuoti išskiriant juose J. M. Karpio asmenybę? Prozopografiniai tyrimai dažniausiai tiria dideles žmonių grupes ir gana ilgus laikotarpius, dažnai net viršijančius rekomenduojamą šimto metų laikotarpį. Bandymas panaudoti kokybinį prozopografinį metodą pagrindžia šios temos naujumą ir aktualumą, kaip ir tyrime pasitelkiami visiškai nauji, istoriografijoje nenaudoti šaltiniai.

Nepaisant J. M. Karpio epistoliarinio palikimo, susijusio su K. S. Radvila, norint nuosekliai jį išanalizuoti tam reikia skirti daug laiko, kas gerokai viršytų laiką, skirtą magistrantūros studijoms.

⁴³ GIEROWSKI, J. Karp Józef Michał. In *Polski Słownik Biograficzny*. T. XII/1. Kraków, 1966, s. 94.

⁴⁴ BRZOSTOWSKI, K. K. Z drogi, 1720-07-03. BMS, GEK 2236.

⁴⁵ BRZOSTOWSKI, K. K. Z drogi, 1720-07-18. BMS, GEK 2236.

⁴⁶ PETRAUSKAS, R. Op. cit., p. 22.

Todėl K. S. Radvilos galimybės paveikti J. M. Karpio karjerą pristatomos remiantis istoriografija ir pasinaudojant istoriniais tyrimais, kurie parodo bendrąsias tendencijas. Taip pat yra išlikusi ir negausi korespondencija su Vilniaus vyskupu K. K. Bžostovskiu, kuri nerealizuota istoriniuose tyrimuose. Todėl šiems laiškam skirtas didesnis dėmesys, juolab kad šie ryšiai galėjo sudaryti sąlygas J. M. Karpiui tapti senatoriumi.

Šio darbo tikslas – remiantis istoriografijoje aptariamais J. M. Karpio asmeniniais ryšiais, K. S. Radvilą liečiančiais istoriniais tyrimais, K. K. Bžostovskį liečiančiais šaltiniais ir pasinaudojant kokybinės prozopografijos prielieties galimybėmis, nustatyti poveikių kontekstą tarp šių asmenybių, jų pobūdį bei reikšmę J. M. Karpio karjerai aptariamuoju laikotarpiu. Darbo tikslui atskleisti iškeliami tokie uždaviniai:

1. Remiantis esamais istoriniais tyrimais, nustatyti K. S. Radvilos poveikį ir reikšmę J. M. Karpio politinei karjerai.
2. Remiantis K. K. Bžostovskio korespondencija, nustatyti šio asmens įtaką ir svarbą J. M. Karpio bažnytinei karjerai.

Tyrimo apytikslės chronologinės ribos atskleistos jau įvado pradžioje – tai XVII a. antrosios pusės – XVIII a. pirmosios pusės laikotarpis. Šiuo atveju didžiausias dėmesys yra skiriamas J. M. Karpio gyvenimo laikotarpiui – 1679–1722 m. Šį laikotarpį galima išskirti kaip dviejų pagrindinių įtakų – K. S. Radvilos ir K. K. Bžostovskio – pasireiškimo periodą. K. S. Radvilos aktyvumo laikotarpis yra labai komplikotas valstybės kontekste. Jo stovykla susisaisto su Stanislovo Leščinskio grupuote, tačiau po kurio laiko priklausymas šiai grupei tampa priklausymu opozicijai. Vėliau situacija pasikeitė ir K. S. Radvila vėl įsitraukė į oficialų politinį gyvenimą Augusto II valdymo laikais. Šis laikotarpis baigėsi K. S. Radvilos mirtimi, po kurios prasidėjo kitas J. M. Karpio gyvenimo etapas – šalia Vilniaus vyskupo K. K. Bžostovskio. Tarp šių dviejų laikotarpių galima išžvelgti tąsą. Nors pastarasis periodas yra nepalietas istoriografijoje, gali būti, jog būtent jis atvedė J. M. Karpį iki senatoriaus lygmens. K. K. Bžostovskio veikla ir įtaka galėjo padėti J. M. Karpiui gauti Žemaičių vyskupo postą. Šis laikotarpis taip pat baigėsi Vilniaus vyskupo mirtimi. Tad tiriamasis laikotarpis yra gana trumpas, apribotas K. S. Radvilos ir K. K. Bžostovskio mirtimis.

Magistro baigiamojo darbo struktūra sudaryta derinant probleminę ir chronologinę informacijos išdėstymo principus. Darbą sudaro įvadas, istoriografijos ir šaltinių apžvalga, du tiriamieji skyriai, išvados ir literatūros sąrašas. Pirmajame tiriamajame skyriuje analizuojama K. S. Radvilos asmenybė ir jo aplinka bei kokį poveikį ir reikšmę jis turėjo J. M. Karpio politinei karjerai. Antrajame skyriuje analizuojami Vilniaus vyskupo K. K. Bžostovskio ir J. M. Karpio santykiai bei kokią įtaką ir poveikį jis turėjo J. M. Karpio bažnytinei karjerai.

J. M. Karpis – viena iš daugelio asmenybių, nesulaukusi pakankamai istorikų dėmesio. Istorinėje literatūroje dažniausiai sutinkame tik pagrindinius jo gyvenimo faktus, todėl jo asmuo vis dar kelia

daug klausimų. Nors kuklūs duomenys ir atskleidžia J. M. Karpio gyvenimo įvairovę, tačiau istoriografijos skurdumas ir šaltinių neištirtumas neleidžia pateikti išsamesnių atsakymų. Tokia J. M. Karpio asmenybės tyrimų padėtis nulėmė apsisprendimą pasitelkti kokybinį prozopografinį tyrimų metodą, kuris trūkstant šaltinių ir siekiant atskleisti asmens aplinką, ryšius bei su tuo susijusias gyvenimo detales, yra vienas vertingiausių istorijos tyrimų.

Žodis prozopografija kilo iš graikiško žodžio *prosōpon* – veidas, kaukė, dramatiškas charakteris, asmuo ir *graphein* – rašyti. Pažodžiui prozopografija reiškia asmenų aprašymas. Šiuo metu šis žodis reiškia du tarpusavyje susijusius dalykus:

1. Pagalbinė disciplina renkanti ir sisteminanti visus faktus, susijusius su individais, esančiais istorinės asmenų grupės dalimi ir kuriančiais ryšius tarp jų.

2. Analitinis būdas, kuris naudoja aukščiau minėtus faktus⁴⁷.

Nors prozopografija laiko tėkmėje buvo tobulinama, tačiau šie du principai yra esminiai ir nekintantys.

Prozopografijos studijų tradicija ilga, bet koncepcija labiausiai prigijo Lawrence Stone (1919–1999) išleidus užuomazginį straipsnį 1971 m.⁴⁸ Thomas Francis Carney jį įvardino rekomendacijų rinkiniu⁴⁹. Anglų istorikas, vadinamas dinamišku akademiku, prikėlė socialinę istoriją, perdarė ir įvilko į naują formą jos koncepciją – padidino jos tyrimų lauką ir pakeitė jos metodus, parodydamas kaip socialinio mokslo teorijos ir technikos gali būti pritaikytos istoriniuose tyrimuose⁵⁰. Būtent tai ir atsispindi minėtame straipsnyje, kuris dar ir šiandien yra pagrindinis šaltinis, gilinantis į prozopografiją. Nors įvairūs autoriai prozopografiją bando aiškinti savaip, vis tiek dažniausiai cituoja ir gilinasi į L. Stone straipsnį, kritikuoja ar paantrina jo mintims, nes kaip Diana K. Jones pabrėžė – tai labiausiai metodiškai teorizuotas darbas⁵¹.

Prozopografija jau buvo žinoma XVI a. humanistams, kuriems šis žodis paprasčiausiai reiškė veikala, pateikiantį įžymių žmonių literatūrinių portretų seriją. Vėliau žodis buvo naudojamas kaip asmenų rodyklė, pažymėti veikale ar teksto rinkinyje minimus asmenis. Modernioji prozopografijos prasmė prigijo vėlyvajame XIX a. Svarbiausia ypatybė buvo ir yra susisteminti žinias apie istorinius asmenis⁵².

⁴⁷ HEIL, M. Prosopography [interaktyvus]. 2011 09 30 [žiūrėta 2016 10 06]. Prieitis per internetą:

<<http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195389661/obo-9780195389661-0077.xml>>.

⁴⁸ FIELD, C. D. Methodist Prosopography: sources and exemplars of collective biography in British Methodism [interaktyvus], [žiūrėta 2016 09 10]. Prieitis per internetą:< <https://clivedfield.files.wordpress.com/2012/03/methodist-prosopography-published.pdf>>.

⁴⁹ CARNEY, T. F. Prosopography: payoffs and pitfalls. In *Pheonix*, 1973, vol. 27, no. 2, p. 156.

⁵⁰ THOMPSON, M. Lawrence Stone [interaktyvus], 1999 02 15 [žiūrėta 2016 10 20]. Prieitis per internetą:

<<https://www.theguardian.com/news/1999/jul/05/guardianobituaries1>>.

⁵¹ JONES, D. K. Reasarching groups of lives: a collective biographical perspective on the Protestant ethic debate. In *Qualitative Research*, 2001, vol. I (3), p. 329.

⁵² HEIL, M. Op. cit.

XIX a. istorijos rašymas buvo paremtas nuodugniu valstybės archyvų tyrinėjimu, šlovinant įstaigų administracinę, konstitucinę ir diplomatinę istoriją⁵³. Tradiciškai prozopografai analizavo viduramžių, romėnų ir Bizantijos bendruomenes, apie kurias išliko daug rašytinių šaltinių, pasižyminčių informacijos pertekliumi⁵⁴. Tačiau 1910 m. istorikai pasuko nuo tradicinių politinių teorijų ir vyriausybės tyrimų. Jie nukreipė savo dėmesį į žmones, slypinčius už šių teorijų ir dokumentų archyvuose⁵⁵. Atsirado poreikis ištirti individų interesus ir jų patirtis. Šį pokytį sukėlė Vakarų istorijos mokslo tradicijos krizė. To pasekmėje, 1920–1930 m. įvyko prozopografijos proveržis⁵⁶. Tokiems pokyčiams įtakos turėjo ir intelektualiniame klimato iškilusios svarbios to laikotarpio srovės: kultūrinis reliatyvizmas, antropologijos studijos, socialinis darvinizmas, Froido psichologija bei Eriksono psichologija⁵⁷. Šios srovės, susiklosčiusios aplinkybės ir asmeninė patirtis, be abejonės, skatino susidomėjimą žmogiškuoju faktoriumi⁵⁸. Nauji suvokimai, idėjos, mokslo tobulėjimas bei atradimai keitė žmonių mąstyseną.

Be minėtų teorinių įtakų pagrindinis žmonių pasaulėžiūros keičiantysis elementas buvo Pirmasis pasaulinis karas – politinė ir moralinė tragedija, sužlugdžiusi geresnės pasaulio tvarkos viltis ir suformavusi cinišką požiūrį į politikų sąžiningumą⁵⁹. Moralinė krizė suformavo tyrinėtojų poreikį tirti politikų asmenines motyvacijas⁶⁰. Tai ypač nulėmė prozopografijos tyrimų augimą XX a. 4-ajame dešimtmetyje. Nereikia pamiršti ir marksizmo ideologijos, atnešusios ekonominę determinizmą, kuris dar labiau sustiprino įtarimus žmogaus neigiamomis motyvacijomis⁶¹. Tad įvairių srovių susilieėjimas intelektualiniame gyvenime tarp dviejų pasaulinių karų, nulėmė prozopografijos augimą.

Dar iki Pirmojo pasaulinio karo buvo išleistos kelios, tačiau savo turiniu prozopografijai svarbios knygos. Pirmasis istorikas pritaikęs elitinės mokyklos metodą buvo amerikietis Charles Beard (1874–1948), išleidęs knygą *An Economic Interpretation of the Constitution of the United States* (Niujorkas, 1913), kurioje remiantis įkūrėjų ekonomiais ir luomo interesais nuodugniai išanalizavo Jungtinių Amerikos valstijų federalinės konstitucijos sukūrimą⁶². Remiantis jos kūrėjų sulygintais finansinių išteklių duomenimis, nustatė, kad konstitucijos pirmus tvirtus žingsnius kūrė maža ir aktyvi vyrų grupė, tiesiogiai susidomėjusi darbo rezultatų asmenine nauda. Vis dėlto ši knyga didelio

⁵³ STONE, L. Prosopography. *Daedalus: Historical Studies Today*, 1971, vol. 100, no. 1, p. 52.

⁵⁴ OLDFIELD, S. J.; DAY, D. Narrative, Biography and Prosopography: historical method and its implications [interaktyvus]. Chesire, 2011 [žiūrėta 2016 09 09]. Prieitis per internetą: <<https://e-space.mmu.ac.uk/136104/1/Oldfield%20and%20Day%202011%20Narrative%20Biography%20and%20Prosopography%20Paper.pdf>>.

⁵⁵ BEERENS, A. *Friends, Acquaintances, Pupils and Patrons. Japanese intellectual life in the late eighteenth century: a prosopographical approach*. Leiden university press, 2006, p. 37.

⁵⁶ STONE, L. Op. cit., p. 52.

⁵⁷ Ibid., p. 53.

⁵⁸ BEERENS, A. Op. cit., p. 37.

⁵⁹ STONE, L. Op. cit., p. 54.

⁶⁰ BEERENS, A. Op. cit., p. 37.

⁶¹ STONE, L. Op. cit., p. 54–55.

⁶² Ibid., p. 49.

susidomėjimo nesulaukė dėl teorijos, jog kūrėjų tikslams ir siekiams įtaką darė tik jų materialinės gyvenimo sąlygos⁶³.

Po metų kitas amerikiečių mokslininkas Arthur Percival Newton (1873–1942) publikavo mažiau, bet gerai žinomą knygą *The colonising activities of English Puritans* (New Haven, 1914), kurioje truputį patobulino prozopografijos metodą. Jis kruopščiai atsekė giminystės santykius ir ekonomines sąsajas tam, kad parodytų puritonų opozicijos susiformavimą valdant Anglijos karaliui Karoliui I 1630 metais. Jo knyga buvo kuklus Lewis Bernstein Namier knygos pirmtakas, tačiau dėl neaiškių priežasčių, galbūt dėl atstumiančio pavadinimo, ji niekada nesulaukė visuotinio dėmesio⁶⁴.

Tikrasis visuotinis prozopografijos pripažinimas įvyko, kai buvo išleistos šios trys knygos: anglų istoriko sero Lewis Bernstein Namier (1888–1960) *Structure of Politics at the Accession of George III* (Londonas, 1929), anglų istoriko sero Ronald Syme (1903–1989) *Roman Revolution* (Oxford, 1939) ir amerikiečių sociologo Robert King Merton (1910–2003) *Science, Technology, and Puritanism in Seventeenth Century England* (Osiris, IV, 1938)⁶⁵.

Vis dėlto prozopografijos tyrimų gausėjimas prasidėjo tik nuo 1950 metų. Toks dvidešimties metų tarpas atsirado dėl kelių priežasčių. Pirmiausiai tam įtakos turėjo Antrasis pasaulinis karas ir jo padariniai. Antra, savo vaidmenį suvaidino ankstesnis žavėjimasis elitu, dažniausiai politiniu. Jis buvo atskiriamas nuo jų socialinio ir kultūrinio konteksto, taip apsaugant nuo viešosios nuomonės ir sumažinant idėjų ir ideologijų svarbą⁶⁶. Tačiau studijos ištobulinusios metodą ir išlyginusios pusiausvyros nebuvimą buvo išleistos 1960 ir 1970 m. Tai Gerald Edward Aylmer, David Underdown, Lawrence Stone, Julian Dent ir Peter Burke darbai⁶⁷. Taip pat reikšmingą vystymąsi paskatino pakartotinis idėjų ir ideologijų pasirodymas prozopografiniuose tyrimuose, prozopografijos naudojimas kartu su kitais metodais bei kompiuterio panaudojimas⁶⁸.

Tad prozopografija buvo vystoma kartu su teoriniais modeliais ir istoriniais įvykiais. Ji atspindi lūžinį momentą, kai istorijos mokslui bei jo metodikai reikėjo atsinaujinti, pereiti į visai kitą lygmenį. Pamažu susiformavo pagrindiniai prozopografijos teiginiai, jie buvo tobulinami ir papildomi naujais teoriniais modeliais bei įžvalgomis.

Remiantis L. Stone apibrėžimu, prozopografija – tai istorinės veikėjų grupės bendros kilmės charakteristikų tyrimas, remiantis jų gyvenimų kolektyviniu tyrinėjimu⁶⁹. Kartais ji dar vadinama

⁶³ Ibid., p. 50.

⁶⁴ Ibid., p. 50.

⁶⁵ Ibid., p. 50.

⁶⁶ BEERENS, A. Op. cit., p. 37.

⁶⁷ AYLMER, G. E. *The king's servants: the civil service of Charles I, 1625–1642*. London, 1961; *The state's servants: the civil service of the English Republic, 1649–1660*. London, 1973. UNDERDOWN, D. *Pride's purge: politics in the Puritan revolution*. Oxford, 1971. STONE, L. *The crisis of the aristocracy, 1558–1641*. Oxford, 1965; *The causes of the English Revolution, 1529–1642*. London, 1972. DENT, J. *Crisis in finance: crown, financiers and society in seventeenth-century France*. Newton Abbot, 1973. BURKE, P. *Culture and society in Renaissance Italy, 1420–1540*. London, 1972.

⁶⁸ BEERENS, A. Op. cit., p. 38.

⁶⁹ STONE, L. Op. cit., p. 46.

kolektyvine biografija. Prozopografija yra naudojama kaip įrankis, tyrinėti dvi pačias pagrindines istorijos problemas. Pirmoji problema siejasi su politinių veiksnių šaknimis: neatskleisti gilesni interesai, kurie, manoma, slypi žemiau politikos retorikos; politinių grupuočių narių priėmimo socialinė ir ekonominė analizė; politinės mašinos veikimo atskleidimas ir identifikavimas tų, kurie patraukia svertą. Antroji problema siejasi su socialine struktūra ir socialiniu mobilumu: ypatingos padėties grupių, titulų turėtojų, profesinių asociacijų narių, tarnautojų, profesinių grupių ar ekonominių klasių vaidmens analizė visuomenėje ir ypač to vaidmens pokyčiai laike; socialinio mobilumo laipsnio nustatymas tam tikruose lygiuose tiriant šeimos kilmę, socialinę ir geografinę pozicijas, naujoko poziciją tam tikroje politinėje ar profesinėje padėtyje, tos pozicijos reikšmingumas karjeroje; intelektualinių ir religinių judėjimų ryšiai su socialiniais, geografiniais, profesiniais ar kitais faktoriais. Prozopografijos tikslas yra suteikti prasmę politiniams veiksniams, padėti paaiškinti ideologinius ar kultūrinius pokyčius, identifikuoti socialinę realybę, apibūdinti ir tiksliai analizuoti visuomenės struktūrą ir mastą bei judėjimų prigimtį viduje jų⁷⁰. Prozopografija yra būdas susieti kartu konstitucinę ir institucinę istoriją iš vienos pusės ir asmeninę biografiją iš kitos. Tai dvi seniausios ir geriausiai išvystytos istorikų tiriama sritis, bet kurios ligi šiol eina daugiau ar mažiau paraleliai viena kitos⁷¹.

L. Stone išskiria dvi skirtingas prozopografijos mokyklas: elitinę mokyklą ir statistiškai-nusiteikusi (*statistically-minded*) masių mokyklą. Elitinė mokykla tiria mažos grupės dinamiką arba šeimos, santuokos ar ekonominių ryšių sąveiką tarp griežto individų skaičiaus. Tyrimo objektas dažniausiai būna valdžios elitas⁷². Šios mokyklos pagrindinė idėja, jog istoriją kuria elitas⁷³. Metodus naudojamas smulkmeniškais ir detaliems genealoginiams tyrimams bei ištirti veiklos interesus ir grupės politinius veiksmus. Tokių tyrimų tikslas parodyti grupę rišančią jėgą – kraujas, kilmė, išsilavinimas ar ekonominiai interesai, nepasakant nieko apie išankstinius nusistatymus, idealus ar ideologiją⁷⁴. Elitinės mokyklos technika apima skaičiumi apibrėžtą detalių atvejų tyrimų aiškinimą, kuris yra paremtas smulkmeniškai ištirtais įrodymais: demografinė statistika, testamentai, laiški, dienoraščiai, šeimos gyvenimas, religinė, politinė, socialinė ir verslo veiklos⁷⁵.

Statistiškai-nusiteikusi (*statistically-minded*) masių mokykla arba tiesiog masių mokykla sąmoningai semiasi įkvėpimo iš socialinių mokslų bei kartu tobulina šių mokslų metodiką. Šios mokyklos nariai daugiausiai sieja save su dideliais kintamųjų skaičiais. Tiriamuoju objektu gali būti bet kas, netgi tokie dalykai, apie kurių prigimtį nėra nieko detalaus ar labai asmenišką⁷⁶. Ji tiria socialinius ryšius ir jungtis tarp žmonių, bandydama atkurti idealų grupės portretų tipą⁷⁷. Šios

⁷⁰ Ibid., p. 46–47.

⁷¹ Ibid., p. 73.

⁷² Ibid., p. 47.

⁷³ CARNEY, T. F. Prosopography: payoffs and pitfalls. In *Phoenix*, 1973, vol. 27, no. 2, p. 156.

⁷⁴ STONE, L. Op. cit., p. 47.

⁷⁵ JONES, D. K. Op. cit., p. 331.

⁷⁶ STONE, L. Op. cit., p. 48.

⁷⁷ CARNEY, T. F. Op. cit., p. 157.

mokyklos nariai mano, kad istorija yra apibrėžta populiarių ideologinių judėjimų, o ne „didžiųjų vyrų“ ar elito sprendimų. Jie supranta, kad žmogaus poreikiai negali būti apibrėžti išskirtinai tik sąvokomis galia ir turtas⁷⁸. Šių tyrinėtojų manymu, istoriją formuojančios jėgos yra socialinės jėgos, o varomosios jėgos įvairovė prisideda prie proceso formavimosi⁷⁹. Masių tyrimai padeda paaiškinti ideologinius ar kultūrinius pokyčius tiriant egzistuojančius įrodymus ir dokumentaciją, susijusią su žemesnio socialinio statuso asmenimis, kurie yra bendri visiems istoriniams periodams⁸⁰. Clive Douglas Field tai vadina paprastos liaudies gyvenimo tyrimu⁸¹. Kai kurie jų darbai apie socialinius judėjimus siekia statistiškai prasmingų sąryšių tarp aplinkos ir idėjos, tarp idėjos ir politinio ar religinio elgesio⁸². Kadangi tyrimai yra daugiau susiję su socialine nei politine istorija, tai ir užduodami platesni, paprastai daugiau paviršutiniški klausimai nei dažniausiai keliami elitinės mokyklos narių. Be to, dėl savo tyrimų pobūdžio, jie daugiausiai susiję su daugybės kintamų statistinių sąsajų tikrinimu nei istorinės realybės prasmės perteikimu detalizuotų atvejų tyrimais. Tokių duomenų nagrinėjimas svarbus tiriant socialinį mobilumą⁸³.

Šios dvi mokyklos reikšmingai skiriasi savo tyrimų objektu, šiek tiek prielaidomis, reikšmėmis ir tikslu, tačiau jos abi daugiau domisi grupės interesais nei individais ar institucijomis⁸⁴. Šias mokyklas išskiria ir kiti autoriai, pavyzdžiui, Anna Beerens ir Matthäus Heil. Tiesa, išreiškiamos pastabos galbūt dėl ne visiškai tikslių mokyklų pavadinimų ir ar apskirtai tai galima vadinti mokyklomis, nes M. Heil nurodo, jog tai du skirtingi tyrimo būdai: elito prozopografija ir darbai, kurie įtraukia visus tam tikro laiko ir srities asmenis⁸⁵. Autorius nurodo, kad tokie rinkiniai, apie istoriškai patvirtintus žmones, paruošė pagrindą socialinei, administracinei ir karinei istorijai, ir atskleidė socialinių klasių profilius, karjeros struktūras ir asmeninius tinklus, ypač tarp elito. Be to, buvo dėtos pastangos panaudojant šiuos duomenis interpretuoti politinę istoriją, spėjant, kad asmeniniai santykiai yra raktas į supratimą, nors rezultatai ne visada įtikinami⁸⁶. Tad nepaisant pastabų, L. Stone prozopografinių mokyklų išskyrimas yra pagrįstas ir egzistuojantis.

Šalia L. Stone išskirtų prozopografinių mokyklų turėtume pridėti ir dar vieną prancūziškąją mokyklą, kurioje pagrindinis dėmesys skiriamas kolektyvinės biografijos fonui arba dar kitaip vadinamajam laukui. Šią sąvoką išsamiai paaiškino prancūziškąją prozopografijos tradiciją suformavęs Pierre Bordieu (1930–2002) – prancūzų sociologas ir filosofas. Siekdami suprasti pastarojo prozopografijos teoriją, remsimės sociologo Donald Broady straipsniu, kuriame teigiama, jog

⁷⁸ STONE, L. Op. cit., p. 48.

⁷⁹ CARNEY, T. F. Op. cit., p. 157.

⁸⁰ OLDFIELD, S. J.; DAY, D. Op. cit.

⁸¹ FIELD, C. D. Op. cit.

⁸² STONE, L. Op. cit., p. 48.

⁸³ CARNEY, T. F. Op. cit., p. 157.

⁸⁴ STONE, L. Op. cit., p. 48.

⁸⁵ HEIL, M. Op. cit.

⁸⁶ Ibid.

P. Bordieu prozopografija yra kolektyvinės biografijos rūšis. Jis nurodo esmines savybes, charakterizuojančias prozopografinius tyrimus. Visų pirma, prozopografija yra individų tyrimas, priklausančių tam pačiam laukui. Jos pagrindas yra išsamus duomenų rinkimas apie tuos individus, pavyzdžiui, jų socialinė kilmė, išsilavinimas, trajektorijos, pozicijos socialinėje erdvėje bei finansinės galimybės, ypač svarbus simbolinės sostinės turėjimas. Prozopografijoje apie kiekvieną individą reikia surinkti kuo daugiau duomenų. Pagrindinis jos tyrimų objektas ne individas *per se*, bet lauko istorija ir struktūra⁸⁷. Tad remiantis D. Broady, P. Bordieu prozopografijoje esmė yra ne individų grupė, o grupės, kurioje ji egzistuoja, laukas ar fonas. Svarbiausias tikslas yra suprasti ne individus ar jų tarpusavio sąveikas, bet patį istorijos ir struktūros lauką, kuris mainais suteikia sociologinę prasmę individų trajektorijoms ir likimui. Tiriamąjį lauką atpažįstame dėl išskirtinės jo specifikos. Jis egzistuoja, kur žmonės kovoja dėl kažko, kuo jie dalinasi, kur yra specifinės gairės, kur yra tikimasi specifinio investavimo ar nario mokesčio naujiems pretendents, kur yra specifinės žaidimo taisyklės, valdžios apdovanojimai ir ženklai. Visa tai, ko nerasime kituose laukuose. Pats žmogus turi įgyti tam tikrą dispoziciją, kad įgytų pozicijas lauke⁸⁸. Laukas egzistuoja tik tada, jei jis yra pakankamai savarankiškas ir jei minimos charakteristikos yra specifinės tam laukui⁸⁹. P. Bordieu iškelia į pirmas pozicijas tai, kas L. Stone irgi yra svarbu, tačiau tik po individų grupės tyrimo. Tiek P. Bordieu, tiek L. Stone pagrindiniai tikslai yra siekiami tuo pačiu būdu – individų tyrinėjimas, tačiau duomenų rinkimas ir jų nagrinėjimas vyksta skirtingai, pagal išsikeltus tikslus. Tad P. Bordieu papildė L. Stone prozopografijos teoriją.

Visų šių mokyklų tyrimų krypties aprašyme buvo atskleisti tik prozopografijos privalumai. Tačiau dirbant vienoje ar kitoje tyrimų kryptyje, neišvengiamai atsiskleidžia metodo trūkumai. Pagrindinius prozopografijos trūkumus pastebėjo ir išskyrė L. Stone, o jo sąrašą papildė A. Beerens pastebėjimai.

L. Stone pirmiausiai išskiria duomenų trūkumą. Tiriamoje istorinėje grupėje apie vienus narius gali būti žinoma daugiau informacijos, apie kitus mažiau. Apie kai kuriuos narius informacijos gali trūkti viename punkte, apie kitus visai kitame. Toks fragmentiškas gali iškraipyti tyrimus. O jeigu nežinomųjų sąrašas labai didelis ir sudaro didžiąją daugumą visumos, apibendrinimas tampa labai abejotinas arba neįmanomas.

Vienas dažnesnių duomenų trūkumų yra statuso įrodymo įrašas. Visais laikais ir visose vietose, kuo žemesnio sluoksnio žmonės ateina į socialinę sistemą, tuo skurdesnė yra jų dokumentacija⁹⁰. Todėl daugelis šiuolaikinių tyrimų yra skirta elitui – populiariausiam prozopografijos tyrimų objektui. Be to, gali būti, jog vieni žmogaus gyvenimo aspektai turi gausių įrodymų, o apie kitus praktiškai

⁸⁷ BROADY, D. French prosopography. Definition and suggested readings. *Poetics*, 2002, vol. 30, p. 382.

⁸⁸ Ibid., p. 383.

⁸⁹ Ibid., p. 384.

⁹⁰ STONE, L. Op. cit., p. 58.

nieko nėra. Tokia situacija susiklosto, nes daugiausiai išlikusių dokumentų yra susijusių su nuosavybe: oficialūs mokesčiai, viešas ir privatus administravimas. Po ekonominių interesų gausiai randama informacijos apie asmens šeimos pagrindą ir ryšius. Santuoka buvo puiki galimybė įgyti nuosavybę bei sukurti didelius teritorinius dvarus. Šeimos taip pat vaidino svarbius vaidmenis politinių grupių konstravime. Tačiau, kiek toli saugu tęsti priežasčių liniją paremiant ją tik giminystės vaidmeniu, kuris aiškiai kinta iš vienos vietos į kitą, laikas nuo laiko ir iš socialinio lygmens į socialinį lygmenį, atsakymo nėra. Juolab, kad istorijoje yra daug pavyzdžių, kai šeimos tarpusavyje nesutarė ir net pasižymėdavo žiaurumu vieni kitiems⁹¹.

Antras trūkumas – klaidos klasifikuojant duomenis. Prasminga kvalifikacija yra esminė kiekvienų tyrimų sėkmė. Deja, kiekvienas individas vaidina daug vaidmenų ir kai kurie iš jų prieštarauja kitiems⁹². Prozopografas gali suklysti identifikuodamas svarbiausius asmens vaidmenis ir kartu suplakti individus, reikšmingai besiskiriančius vienus nuo kitų⁹³.

Trečias trūkumas – klaidos interpretuojant duomenis. Net jei dokumentacija yra adekvati ir klasifikacijos sistema tinkamai sukurta, neapdairus prozopografas gali padaryti klaidingas išvadas iš savo duomenų. Dažnai pasitaikanti klaida yra nepasisekimas susieti gautus duomenis apie grupės struktūrą, smulkiai ją tiriant gyventojų kontekste⁹⁴. Kita klaida, kai nepaisoma santykio tarp dalies ir visumos. Tada kyla prielaida, kad tam tikros grupės dauguma narių kilusių iš tam tikros socialinės klasės ar profesijos yra jos atstovai ta prasme, kad jų klasės ar profesijos dauguma narių priklauso grupei⁹⁵.

Ketvirtas – istorinio supratimo trūkumai. Pirmiausiai dėmesys yra skiriamas elito tyrinėtojams, kurie gali matyti istoriją išskirtinai tik kaip valdančiosios klasės istoriją, kurioje populiarūs judėjimai vaidina ar nevaidina jokio vaidmens⁹⁶. Antras intelektualinis prozopografų silpnumas yra nenoras į jų istorijos perspektyvą įtraukti idėjas, prietarus, potraukius, ideologijas ar principus. Dažniausiai tai susiję su tuo, jog intymi asmeninė korespondencija yra retenybė istoriniuose įrašuose. Paprastai ji sunaikinama per gyvenimą ar mirtį. Tai ne genealoginiai, juridiniai ar verslo dokumentai, todėl niekas šeimoje ar draugai neturėjo stimulo jų išsaugoti. Vis dėlto, jei tokia korespondencija ir išliko, ji nelabai nušviečia giliausius asmens įsitikinimus. Daugelyje istorijos laikotarpių buvo pavojinga reikšti mažumos pažiūras apie religiją ar politiką, tad išlikę komentarai apie pagrindines problemas yra parašyti priimtinomis normomis visuomenėje⁹⁷. Dar vienas istorikų prozopografų trūkumas, jog jie kartais per daug nepaiso politinių savybių, institucijų ribų, kurioje sistema funkcionuoja ir politinių

---

⁹¹ Ibid., p. 59–60.

⁹² Ibid., p. 60.

⁹³ Ibid., p. 61.

⁹⁴ Ibid., p. 61.

⁹⁵ Ibid., p. 62.

⁹⁶ Ibid., p. 62.

⁹⁷ Ibid., p. 63.

veikėjų naratyvo, kuris formuoja viešąją politiką⁹⁸. Daugelis elitinės mokyklos prozopografų instinktyviai renkasi pernelyg supaprastintą požiūrį į žmogaus motyvus, kurių veiksmų pradai yra vienas ar kitas dalykas. Bet individas yra nuolat veikiamas besikeičiančių jėgų susiliejinimo. Grupė įtakų tokių kaip giminystė, draugystė, ekonominiai interesai, luomo prietarai, politiniai principai, religiniai įsitikinimai ir t. t., vykdo savo vaidmenį ir naudingai gali būti atskirti tik analitiniams tikslams⁹⁹.

Paskutinįjį trūkumą – tyrinėjamos grupės nustatymas, A. Beerens įvardina specifine problema. Kai kurios tiriamos grupės yra tikros, kurios kaip tokios egzistavo realiu laiku, bet kitos grupės yra sukurtos istorikų. Tai žmonės, kurie niekada nesijautė skirtingos dalies nariais¹⁰⁰. Pavyzdžiui, Michael Erben savo studijoje identifikavo prozopografinės grupės kategoriją, įvardindamas ją savarankiška ir nesuinteresuota grupe, kurią kartu laikė tiesiog gyvenimas toje pačioje gatvėje¹⁰¹. Tokia žmonių grupė, kuri erdviškai yra panašiai lokalizuota, yra ir iš to išplaukiančių socioekonominių jėgų atstovai, tačiau čia nėra dominuojančios šeimynos ir narių priėmimas yra abstraktus¹⁰². Tad viskas priklauso nuo grupės apibrėžimo. Tai gali būti bet kokie kriterijai, todėl reikia būti labai atidžiam, nes kartais tiriama per daug neaiškių grupių, kurios yra per mažos, kad būtų reikšmingos. Reikia būti atsargiam tarp tos grupės, kuri iš tikrųjų gali būti išreikšta ir įvertinta, ir tarp tos, kurios esmingumas ir reikšmingumas yra tik numanomas¹⁰³. Vis dėlto reikia nepamiršti, kad kai kurios visuomenės ir periodai nepasiduoda prozopografinėi analizei. Jų socialinė struktūra ir duomenų bazė gali būti mažai tinkama tokios formos tyrimui. Ir nors tada prozopografija atitinkamai ir reikšmingai gali būti naudojama institucijų ir procesų tyrimams, čia taip pat kai kurios institucijos ir procesai gali būti geri objektai tyrimui, kiti – ne¹⁰⁴. Tai reiškia, jog prozopografijos panaudojimas priklauso nuo daugybės savybių¹⁰⁵.

Be to, A. Beerens nurodo, kad prozopografui yra būdingos ir tokios problemos, kaip aplaidumas, manipuliacija, analitinių gebėjimų trūkumas, piktnaudžiavimas istorinių šaltinių kritikos pagrindiniais principais, aiškinimas remiantis lakia vaizduote, kai duomenys yra netinkami, sumanus retorinių technikų pritaikymas¹⁰⁶. Tad, jei klaidos gali būti išvengtos ir jei metodo trūkumai yra atpažįstami, prozopografijos potencialas yra labai didelis. Ir nors prozopografija neturi visų atsakymų, ji tobulai tinka atskleisti sociopsichologinių ryšių tinklą, kurie riša grupę tarpusavyje¹⁰⁷.

Prozopografijos tyrimų apimtys yra didelės, duomenų kiekiai taip pat dažniausiai nemaži ir kad visa tai suvaldytų, prozopografija kaip tyrimų kryptis naudoja platų spektrą įvairių metodų, leidžiančių

⁹⁸ Ibid., p. 64.

⁹⁹ Ibid., p. 65.

¹⁰⁰ BEERENS, A. Op. cit., p. 40.

¹⁰¹ JONES, D. K. Op. cit., p. 330.

¹⁰² Ibid., p. 331.

¹⁰³ BEERENS, A. Op. cit., p. 41.

¹⁰⁴ CARNEY, T. F. Op. cit., p. 164.

¹⁰⁵ JONES, D. K. Op. cit., p. 330.

¹⁰⁶ BEERENS, A. Op. cit., p. 39.

¹⁰⁷ STONE, L. Op. cit., p. 65–66.

visapusiškai ištirti šaltinius ir kuo tiksliau atsakyti į išsikeltus tikslus. Prozopografas tyrinėtojas dažniausiai naudoja biografinį, genealoginį, paleografijos, sfragistikos, heraldikos metodus. Todėl prozopografija negali būti charakterizuojama pagal specifinių metodų naudojimą, o pagal jos specifinių klausimų interesą socialinės istorijos lauke¹⁰⁸. Vis dėlto prozopografija yra ypač tapatinama su biografija. Todėl ties šiuo metodu sustosime ir panagrinėsime ją truputį plačiau.

Biografija pagal apibrėžimą yra gyvenimo dokumentų kolekcija, kuri apibūdina lūžio momentus individų gyvenime¹⁰⁹. Biografinio metodo samprata žymi tam tikro duomenų rinkimo ir analizės būdą, kuris nuo kitų skiriasi tuo, jog tiria ir įvertina istorinius gyvenimiškus liudijimus, kuriuos, remdamiesi asmenine patirtimi ir pažiūromis, pateikė individai¹¹⁰. Į šiuos dokumentus įeina autobiografijos, biografijos, dienoraščiai, laišakai, nekrologai, gyvenimo istorijos, gyvenimo pasakojimai, asmeninės patirties istorijos, žodinės istorijos ir asmeninės istorijos¹¹¹. Remiantis šiais dokumentais siekiama paaiškinti sąveiką tarp kultūros vertybių ir asmeninių nuostatų, išnagrinėti asmens prisitaikymo naujose socialinėse sąlygose procesą bei mechanizmus. Tačiau asmens pateikti individualūs apibendrinimai nebus pakankamai pagrįsti¹¹². Nekeliamos pagrįstumo, tikslumo, autentiškumo problemos, nėra bandymų pagrįsti pasakojimą kito asmens požiūriais į objekto gyvenimą¹¹³. Tad pakankamai kokybišką analizę galima atlikti turint tik vieną gyvenimo istoriją¹¹⁴.

Prozopografijos trumpasis apibrėžimas arba kartais tiesiog antrasis pavadinimas kolektyvinė biografija nurodo, jog tyrimai apima plačias sritis ir kad tyrimų pagrindinis metodas yra biografinis. Tačiau, kai pamatome žodį biografija, nekyla net minčių, jog čia galėtų būti nuorodą į metodą. Iš karto pagalvojame apie žmogaus gyvenimo istoriją. Tokį įsivaizdavimą sustiprina grupės bei jos tarpusavio ryšių atskleidimas remiantis apie individus surinkta informacija, t. y. tam tikromis biografijomis. Tačiau kolektyvinė arba grupės biografija nėra grupių biografija, bet individų biografinių detalių tyrimas iš viso analizuojant ryšius tarp individų, bet ne specifiką, kuri daro jų gyvenimus unikalius¹¹⁵. Čia atsiskleidžia esminis skirtumas tarp prozopografijos ir biografinių individų tyrimų – tik gerai apibrėžta duomenų atranka dėl išsikeltos specifinio tikslo rūpi prozopografijos tyrėjui. Individų identifikacija per jų asmeninius, šeimos ar panašius santykius, nurodo, kad individas yra tik tarpinis tikslas prozopografiniams tyrimams, bet ne galutinis¹¹⁶. Galutinis tikslas yra reikšmingas skirtumas tarp biografijos ir prozopografijos – tai besąlyginis susikoncentravimas į grupę, o ne individą ar instituciją. Svarbiausias tikslas yra parodyti grupę rišiančią jėgą: giminę, klasę, išsilavinimą,

¹⁰⁸ JONES, D. K. Op. cit., p. 330.

¹⁰⁹ OLDFIELD, S. J.; DAY, D. Op. cit.

¹¹⁰ KRANIAUSKIENĖ, S. Biografinis metodas: dvi teorinės-metodologinės kryptys. In *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. Nr. 3–4. 2000, p. 78.

¹¹¹ JONES, D. K. Op. cit., p. 331–332.

¹¹² KRANIAUSKIENĖ, S. Op. cit., p. 78–79.

¹¹³ Ibid., p. 80.

¹¹⁴ Ibid., p. 79.

¹¹⁵ OLDFIELD, S. J.; DAY, D. Op. cit.

¹¹⁶ JONES, D. K. Op. cit., p. 330.

ekonominius interesus, asmeninius interesus, religiją, politiką, požiūrius, prietarus ar idealus¹¹⁷. Tad kolektyvinė biografija aprašo gyventojų grupės išskirtinius bruožus, tyrėjui nustatius, kad jie turi kažką bendro, ir tęsiant individualių biografijų kūrimą archyviniais tyrimais bei tų duomenų analize, nagrinėja istorinius procesus specifinėje aplinkoje¹¹⁸.

Išsiaiškinę skirtumą tarp biografijos ir prozopografijos, panagrinėkime prozopografijos metodo naudojimo principus. A. Beerens išskyrė tris formas:

1. Pristatyti biografinius duomenis apie susijusių žmonių visumą su labai maža arba be tolimesnės analizės.
2. Sujungti biografinius duomenis į vieną argumentą nepateikiant atskirų biografinių narių profilių visumos nagrinėjimui.
3. Pristatyti biografinius duomenis ir šių duomenų analizę atskirai¹¹⁹.

Nors šios prozopografijos pateikimo formos yra skirtingos, tačiau paties metodo proceso tai nekeičia.

Pirmiausiai pagal vieną ar kelis kriterijus nusprendžiama, kokia sritis bus tirama ir pagal tai atrenkama tiriamųjų grupė. Tada sudaromi biografinių duomenų klausimynai¹²⁰. Juose pateikiami klausimai taikomi kiekvienam tiriamajam individui. Apie tiriamąjį siekiama išsiaiškinti pagrindinius aspektus: gimimas ir mirtis, santuoka ir šeima, socialinė kilmė ir paveldėta ekonominė pozicija, rezidencijos vieta, išsilavinimas, asmeninio turto reikšmingumas ir šaltiniai, užsiėmimas, religija, darbo patirtis ir t. t. Tiriami tiek vidiniai ryšiai, tiek ir kitokių formų elgesio ar veiksmų ryšiai. Surinkta informacija apie individus yra sugretinama ir sujungiama¹²¹. Per biografines charakteristikas patikrinamos hipotezės apie nagrinėjamų istorinių asmenų elgesį¹²². Gautais duomenimis apibūdinama pasirinktos grupės socialinė, privati, visuomeninė, kultūrinė, ideologinė ar politinė dinamika. Skirtingų biografijų analizė leidžia ištirti ryšius tarp institucijų, atskirų asmenų ir visuomenės¹²³. Šių klausimynų svarba yra ta, jog jie leidžia prozopografui tinkamai panaudoti biografinę medžiagą netgi su trūkumais. Jam nereikia žinoti išsamių visų narių biografijų, kad atsakytų į tam tikrus klausimus apie kolektyvą¹²⁴. Vis dėlto, kai kurie autoriai, kaip A. Beerens ir T. F. Carney pastebi, jog L. Stone nenurodė, kaip formuoti klausimus ir daryti kryžminius patikrinimus¹²⁵.

Prozopografija apima kelias suderintas sudedamąsias technikos dalis: duomenų rinkimas apie daugialypę karjeros liniją, duomenų koreliavimas hipotezių patikrinimui bei svarbiausia sudedamoji dalis – daugiamatė analizė, kuri yra vienintelė technika, kuri gali atsakyti į klausimą, kaip vienas

¹¹⁷ Ibid., p. 332.

¹¹⁸ OLDFIELD, S. J.; DAY, D. Op. cit.

¹¹⁹ BEERENS, A. Op. cit., p. 38.

¹²⁰ SELENIS, V. *Lietuvos istorikų bendrija 1918–1940 metais*. Daktaro disertacija. Kaunas, 2008, l. 6.

¹²¹ STONE, L. Op. cit., p. 46.

¹²² CARNEY, T. F. Op. cit., p. 156.

¹²³ SELENIS, V. Op. cit., l. 6.

¹²⁴ BEERENS, A. Op. cit., p. 40.

¹²⁵ Ibid., p. 156.

kintamasis yra susijęs su vienu ar daugiau kitų kintamųjų. Tai yra vienintelė technika galinti nustatyti tokio tipo duomenis. Tačiau ši technika gali būti naudojama tik esant pakankamai gausiam duomenų kiekiui¹²⁶. Be to, L. Stone nuomone, metodas geriausiai veikia, kai yra pritaikomas lengvai apibrėžiamai ir gana mažai grupei, ribotam laiko periodui, siūloma ne daugiau kaip šimtas metų, kai tyrimai tiesiogiai sprendžia specifinę problemą bei kai duomenys, ištraukti iš labai plačios gausos šaltinių, papildo ir praturtina vienas kitą¹²⁷.

Kadangi gyvename informacinių technologijų amžiuje, kur kompiuteriai, duomenų bazės ir internetas siūlo vis daugiau naujų ir geresnių būdų naudotis informacija, ši modernizacija prozopografijos taip pat neaplenkė. Perėjimas prie informacinių technologijų ir interneto bazių kūrimo išplėtė prozopografijos galimybes. Informacinės technologijos palengvino prozopografinius tyrimus, ypač tuos, kuriuose figūruoja dideli kintamųjų skaičiai¹²⁸. Neišvengiamai prozopografija vis labiau tapatinama su kiekybe ir automatika, ypač vystantis kolektyvinės biografijos duomenų bazei¹²⁹. Be to, informacinės technologijos didina susidomėjimą prozopografija.

Į Lietuvą prozopografija atėjo vėlai, tik XXI a. pr. ir kol kas dar nėra plačiai naudojama. Teorinių prozopografijos darbų neturime, tik praktinių jos pritaikymų. Pirmieji veikalai Lietuvos istoriografijoje, kuriuose buvo pritaikytas prozopografinis metodas, yra Aivo Ragauskos *Vilniaus miesto ir valdantysis elitas XVII a. II p.*¹³⁰ ir Rimvydo Petrausko *Lietuvos diduomenė XIV a. pab. – XV a.*¹³¹ Vėliau prozopografijos metodą sutinkame Valdo Selenio disertacijoje *Lietuvos istorikų bendrija 1918–1940 metais*¹³², Aušros Jurevičiūtės disertacijoje *Buvusių karių organizacijos ir jų vaidmuo Lietuvos vidaus politikoje 1923–1940 m.*¹³³ bei Ritos Urbaitytės straipsnyje „Radvilų korespondentai XVIII amžiaus pirmojoje pusėje“¹³⁴. Trumpai aptarkime minėtų autorių darbų tikslus ir prozopografinio metodo pasirinkimo priežastis. Pradėsime nuo anksčiausio prozopografinio darbo Lietuvos istoriografijoje. Istorikas A. Ragauskas išsikėlė tikslą išskirti ir nustatyti asmenis 1662–1702 m. sudariusius Vilniaus miesto valdantįjį elitą, atskleisti svarbiausias savivaldos institucijų, kurias valdė minėtieji asmenys, funkcionavimo aplinkybes, išanalizuoti esminius valdančiojo elito kolektyvinės biografijos bruožus, aptarti valdančiojo elito reikšmę santykiuose su miesto ir valstybės institucijomis bei atskleisti esminius jo gyvenimo būdo elementus¹³⁵. Autorius nurodo, jog miestų valdančiųjų elitų istoriografijoje naudojami daugelis naujosios socialinės istorijos metodų, pirmiausia prozopografinis, miesto sociologijos, socialinės psichologijos, kultūrinės antropologijos ir kt.

¹²⁶ CARNEY, T. F. Op. cit., p. 158.

¹²⁷ STONE, L. Op. cit., p. 69.

¹²⁸ HEIL, M. Op. cit.

¹²⁹ FIELD, C. D. Op. cit.

¹³⁰ RAGAUSKAS, A. *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. II p. (1662–1702 m.)*. Vilnius, 2002.

¹³¹ PETRAUSKAS, R. *Lietuvos diduomenė XIV a. pab. – XV a.: sudėtis-struktūra-valdžia*. Vilnius, 2003.

¹³² SELENIS, V. *Lietuvos istorikų bendrija 1918–1940 metais*. Daktaro disertacija. Kaunas, 2008.

¹³³ JUREVIČIŪTĖ, A. *Buvusių karių organizacijos ir jų vaidmuo Lietuvos vidaus politikoje 1923–1940 m.* Kaunas, 2009.

¹³⁴ URBAITYTĖ, R. Radvilų korespondentai XVIII amžiaus pirmojoje pusėje. In *Knygotyra*. T. 53. 2009.

¹³⁵ RAGAUSKAS, A. Op. cit., p. 38.

Skirtumai tarp jų nėra labai dideli. Vieno ar kito pasirinkimą lemia šaltinių būklė ir klausimyno pobūdis. Neretai populiarus mišrus – tarpdisciplinis variantas. Siekdamas, kiek įmanoma išsamiau išanalizuoti valdantįjį elitą ir dėl sąlygiško šaltinių bazės menkumo, autorius pasirinko mišrųjį atvejį¹³⁶. A. Ragauskas savo pasirinkimą grindžia L. Stone nuorodomis, jog būtent prozopografinis metodas leidžia suteikti prasmę politiniam veiksmui ir identifikuoti socialinę tikrovę. Be to, šis metodas puikiai tinka lengvai apibrėžiamoms ir palyginti mažoms, ne daugiau 100 metų laikotarpyje veikiančioms grupėms analizuoti, kai duomenys yra surinkti iš įvairių, vienas kitą papildančių ir praturtinančių šaltinių. Todėl, anot istoriko, prozopografinis metodas labiausiai tinka jo pasirinktai nedidelės konkrečios 100 asmenų miestiečių socialinės grupės kolektyvinės biografijos rekonstrukcijai¹³⁷. A. Ragauskui buvo svarbu, kad šis metodas leidžia susieti institucijos ir asmens tyrimų kryptis, derinti bendrus rodiklius ir svarbias detales bei atskirus pavyzdžius. Nuolat matyti individą grupės kontekste, lyginti kiek jis specifiškas ar reprezentatyvus. Taip pat svarbi pasirinkimo priežastis, jog metodas integruoja ir genealogiją, kurios duomenys leidžia geriau suprasti atskirų valdančiojo elito šeimų iškilimo ir nuosmukio veiksnius, pažinti politinės valdžios monopolizavimo mechanizmus, turto paveldėjimo pagrindus¹³⁸. Knygoje pateikiamas prozopografinis asmenų sąrašas, kurio duomenimis buvo analizuojamas Vilniaus valdantysis elitas.

Istorikas R. Petrauskas siekė atskleisti lietuvių diduomenės kilmę, vidinę struktūrą, valdžios prielaidas ir pobūdį, taip pat XV amžiuje vykusias šios struktūros ir valdžios formų permainas. Atskleisti vientisos, ypatingą gyvenimo būdą ir savimonę turinčios socialinės grupės paveikslą. Savo darbą jis vadina personalinės ir socialinės istorijos sintezės bandymu. Viena vertus, jis siekė nustatyti lietuvių diduomenės kilmę ir įrodyti jos genealoginį tęstinumą, kita vertus, mėgino atskleisti XV a. įvykusį struktūrinį lūžį diduomenės viduje¹³⁹. Kaip ir A. Ragauskas, nurodo, jog į žmonių grupių gyvenimo pažinimą orientuota socialinė istorija. Ir jei atskirų individų veiklos nagrinėjimui nuolat gresia pavojus išleisti iš akių istorinį kontekstą, tai visuomenės grupės sąvoka įgalina platesnius socialinius apibendrinimus¹⁴⁰. Išsikeltiems tikslams jis pasirenka sistemingą prozopografinį tyrimą – pažinti visus asmenis, kurie atliko kokias nors valdžios funkcijas. Tačiau pabrėžia, kad tai nėra vien personalinės istorijos bandymas, kadangi svarbi ne tiek atskiro individo, kiek jį supančios socialinės grupės reikšmė¹⁴¹. Autorius nurodo, jog viduramžių individas save suvokdavo kaip platesnės žmonių grupės narį, kurioje tiesioginė kraujo ryšiais pagrįsta giminystė vaidino svarbų, bet toli gražu ne vienintelį vaidmenį. Buvo pastebėta, kad norint adekvačiai suprasti vieno ar kito asmens veiklą, būtina rinkti duomenis apie visą jo aplinką – kurio kunigaikščio palydoje jis buvo, kieno dukterį ar seserį

¹³⁶ Ibid., p. 39.

¹³⁷ Ibid., p. 38.

¹³⁸ Ibid., p. 40.

¹³⁹ PETRAUSKAS, R. Op. cit., p. 15.

¹⁴⁰ Ibid., p. 13.

¹⁴¹ Ibid., p. 11.

vedė ar už ko išleido savo vaikus, kur fundavo ar dotavo bažnyčias ir t. t. Šiuos duomenis apie asmenis rinkti ir vertinti padeda prozopografinis metodas¹⁴². R. Petrausko nuomone, prozopografinis metodas yra vienas pagrindinių metodų, tyrinėjant mažai šaltinių palikusius laikotarpius. Tokiais atvejais net skurdžios šaltinių užuominos apie drauge pasirodančius asmenis, įvertinant papildomus duomenis apie jų kilmę ar giminiškus santykius, gali suteikti daug erdvės naujoms jų veiklą aiškinančioms hipotezėms. Būtent prozopografinis tyrimas padeda nutiesti sąsajas tarp pavienių faktų, patalpinti juos į tam tikrą socialinį kontekstą. Dar vienas šio metodo privalumas yra tas, kad jis reikalauja rinkti duomenis apie visus tiriamosios socialinės grupės asmenis, o ne tik apie iškiliausius jos atstovus. Tokiu būdu gaunamos kur kas universalinės išvados apie tos socialinės grupės padėtį¹⁴³. Darbo pabaigoje pateikiama XV a. Lietuvos didikų prozopografija, kurios duomenys nuolat buvo naudojami analitinėje darbo dalyje.

V. Selenio tyrimo objektas – nepriklausomos Lietuvos istorikų bendrija ir istorijos mokslo profesionalizacijos pradžia. Pagrindinė jo nagrinėjama problema – aptariamojo laikotarpio istorikų bendriją sudarę žmonės, kurie modernios nacionalinės historiografijos formavimosi pradžioje ėmėsi istorijos tyrimų. Autorius siekė išanalizuoti 1918–1940 m. Lietuvos istorikų bendrijos sudėtį ir profesionalizacijos ypatybes¹⁴⁴. Kaip ir aukščiau minėtieji autoriai, nurodo, jog istorikai rašydami veikalus apie inteligentiją ar akademinę elitą naudoja įvairius metodus, kurių daugelis siejasi su sociologijos teorija¹⁴⁵. Tad vadovaudamasis L. Stone teorija, pasirinko prozopografijos metodą socialiniams aspektams aptarti – istorikų teritorinė ir socialinė kilmė, etninė ir konfesinė priklausomybė, taip pat lyties ir šeimos faktorius bei kartų kaita¹⁴⁶. Disertacijoje pateiktas ir biogramų klausimynas, sudarytas laikantis prozopografijos metodo tikslo sukurti erdvę, kurią galima tirti.

Kitoje, A. Jurevičiūtės disertacijoje, prozopografijos metodas naudojamas nepilnai. Siekdama išanalizuoti buvusių karių organizacijų formavimosi ypatybes bei raidą 1923–1940 metais bei atskleisti šio proceso bruožus ir parodyti jų vaidmenį Lietuvos vidaus politikoje, ji panaudojo, kaip pati nurodo, dalinį prozopografinį tyrimų metodą, aptarti nemažą įtaką kombatantų organizacijose turėjusioms asmenybėms¹⁴⁷.

Istorikė R. Urbaitytė savo darbe išsikėlė tikslą nustatyti Radvilų korespondentus ir pabandyti sudėlioti šių asmenų kolektyvinį paveikslą. Ji siekė išsiaiškinti biografijos ir veiklos faktus, kilmę, tautinę, religinę priklausomybę, ryšius su didikais ir kitais korespondentais¹⁴⁸. Prozopografinio metodo

---

¹⁴² Ibid., p. 22.

¹⁴³ Ibid., p. 23.

¹⁴⁴ SELENIS, V. Op. cit., l. 4.

¹⁴⁵ Ibid., l. 6.

¹⁴⁶ Ibid., l. 5.

¹⁴⁷ Ibid., l. 7.

¹⁴⁸ URBAITYTĖ, R. Op. cit., p. 39.

pasirinkimą nulėmė jo savybė iš įvairių šaltinių ištraukti į dienos šviesą kuo daugiau informacijos apie tam tikrą, šiuo atveju, profesinę grupę¹⁴⁹.

Aptarę autorių prozopografijos metodo pasirinkimo priežastis, galime išskirti pagrindinius jos pasirinkimo kriterijus. Pirmiausiai prozopografinio metodo pasirinkimą nulemia tematika, kuri visada bus apie kažkokią grupę. Geriausia, jei grupė maža ir jos chronologinės ribos nedaug viršija 100 metų laikotarpį. Svarbi metodo savybė, nulemianti jo pasirinkimą, šaltinių trūkumas arba jų menkumas. Apie grupės asmenis renkami įvairiausi duomenys, papildantys vienas kitą. Tad menkiausia smulkmena gali suteikti daug informacijos. Kita metodo pasirinkimo priežastis – grupės individo ištyrimas remiantis išsikeltais klausimais, kurių atsakymai suteiktų informacijos apie grupę apskritai.

Dabartinių prozopografinių tyrimų lygmenyje prozopografiją imta skirstyti į kiekybinę ir kokybinę, tačiau neatsiejant viena nuo kitos. Iškelta idėja dėl mišrios kiekybinės ir kokybinės prozopografijos analizės, pastaraisiais metais įgyja vis didesnę susidomėjimą. Tokio tyrimo esmė – iš kiekybinės prozopografijos duomenų gauti kokybinės analizės išvadas. Kadangi šiame metode svarbiausia dalis atitenka kokybinei analizei, tai susiformuoja „struktūrinis kokybinis duomenų rinkinys“ – priemonė įrašyti nevienodus duomenis dažnai pateikiamus istoriniuose šaltiniuose¹⁵⁰. Mišraus metodo galimybes išskleidžia tinkamo klausimyno sudarymas bei kompiuterinių programų naudojimas. Vis dėlto pastebima, jog istorikai šia analize domisi mažiau dėl paprastai jiems prieinamos informacijos tipo¹⁵¹. Jų mėginimai tirti mišriojo metodo būdu buvo riboti informacijos kiekio ir dažniausiai netenkino savo būdu. Tai sudarė įspūdį, jog praeities tyrimams metodų derinimas yra ribotas. Tačiau, anot Gidon Cohen, Andrew Flinn ir Kevin Morgan, atsižvelgiant į kompiuterizuotos prozopografijos vystymąsi, šis įspūdis yra klaidinantis. Mišrus metodas turi didžiulį nepanaudotą potencialą istorikams¹⁵².

Aukščiau minėtų autorių straipsnyje yra nurodyta su kokiomis problemomis susidūrė tyrėjai ir mokslininkai, tyrimuose naudoję mišrųjį metodą. Kartu atsakydami, ar įmanoma išvengti tų problemų. Visų pirma, kai kurie socialiniai istorikai nurodo, kad pats suformuotų duomenų dokumentas neišvengiamai apriboja kokybinį ištyrimą. Atsakant į tokį argumentą, nurodoma, kad duomenų bazę galima susikurti pagal kokybinius istorikų reikalavimus. Autorių manymu, struktūrinis kokybinis duomenų rinkinys leidžia lanksčiai valdyti duomenis, be pastebimų apribojimų sukauptai informacijai bei gali žymiai padidinti istoriko gebėjimą susieti duomenų rinkinius su šaltinių medžiaga¹⁵³. Juk kaip nurodėme aukščiau, nėra tiksliai nurodyta, kaip formuoti klausimynus ir kokie jie turi būti, yra duotos

¹⁴⁹ Ibid., p. 40.

¹⁵⁰ COHEN, G.; FLINN, A.; MORGAN, K. Towards a mixed method social history: combining quantitative and qualitative methods in the study of collective biography [interaktyvus], [žiūrėta 2016 09 10]. Prieitis per internetą:

<http://www.academia.edu/1511254/Towards_a_Mixed_Method_Social_History_Combining_Quantitative_and_Qualitative_Methods_in_the_Study_of_Collective_Biography>.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Ibid.

tik rekomendacijos. Kalbant apie mišrųjį metodą situacija lieka ta pati. Tad čia istorikas ar kitas tyrėjas turi visišką laisvę. Jo klausimyno formavimą ir duomenų rinkimą formuoja tiriamą temą.

Antra išryškinta problema, jog socialinių mokslininkų požiūriu, probleminių duomenų kiekybinis ištyrimas struktūriniais kokybiniais duomenų rinkiniais, niekada tinkamai nepanaudos kiekybinių metodų. Tačiau mišriojo metodo gynėjai nurodo, jog gamtos moksluose plačiai naudojamos technikos padeda su trūkstamų ir šališkų duomenų analize, įgalinančiomis struktūrinių kokybinių duomenų tikslų statistinį ištyrimą. Be to, struktūrinių kokybinių duomenų naudojimas gali sustiprinti kokybinį tyrimą netrukdam tiksliai kiekybinei analizei¹⁵⁴.

Šio metodo panaudojime yra svarbus ir žmogiškasis faktorius. Mišraus metodo vystymasis priklauso ir nuo tyrinėtojo gebėjimo patenkinamai atlikti kiekybinę ir kokybinę analizes. Susidaro įspūdis, jog minėtieji trys autoriai, labiausiai ir apeliuoja į paties žmogaus galimybes, nes, pasak jų, viską lemia žmogaus sugebėjimas pritaikyti metodą. Tai puikiai atsispindėjo ir aptariant probleminius taškus. G. Cohen, A. Flinn ir K. Morgan nuomone, kai yra naudojamos tinkamos technikos, istorinis paaiškinimas gali vystytis tol, kol lieka aiškus, tikslus ir patikrinamas. Istorikai gali vystyti labiau niuansinį ir pagaliau labiau patenkinamą paaiškinimą apie praeities ryšių formas, kai jie naudoja mišraus metodo būdus¹⁵⁵. Tačiau jų teorijai dar reikia didesnio įdirbio, nes nėra paaiškinta, kaip tyrėjui rasti tinkamą techniką bei visapusiškai išnaudoti mišrųjį metodą.

Šis prozopografijos metodas labiau siejamas su informacijos kaupimu elektroninės duomenų bazės formatu, nes vėlgi čia kalbama apie didelius duomenų kiekius. O tai, žinoma, primeta tam tikrą struktūrą¹⁵⁶. Duomenų bazėje talpinama visa informacija apie individą: pagrindinė asmeninė informacija, politinė veikla, tarnyba, formuojančios patirtys, šeima ir kiti tarpasmeniniai ryšiai, religija, rezidencija, laisvalaikio veikla. Visa tai kaupiama viena su kita susijusiose lentelėse. Į kiekvieną iš tiriama sričių įtraukiamas išplėstas tekstinis citavimas ir susijusi faktinė informacija: datos, vietos ir organizacijos. Šalia individualių profilių, kaupiama išplėstinė informacija apie šaltinius ir kitus potencialius tendencingumus. Siekiama įrašyti tokią informaciją, kuri būtų pati naudingiausia bandant suprasti individo gyvenimą, nei tą, kuri būtų pati naudingiausia darant apibendrinimus. Taip suformuojamas struktūrinis kokybinis duomenų rinkinys, kuriuo ir remiamasi tyrimų metu. Tokia duomenų bazė yra naudingas įrankis individų gyvenimų istorijų rekonstravimui. Jos įrašai suformuoja pagrindą konkrečių individų kokybiniais tyrimams. Struktūrinio kokybinio duomenų rinkinio tikroji jėga kokybinei analizei kyla iš gebėjimo sukurti ryšius tarp skirtingų individų gyvenimų, išlaikant artimą ryšį su istoriniais įrodymais¹⁵⁷.

---

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Ibid.

Norint sukurti tinkamą struktūrinį kokybinį duomenų rinkinį lygiai taip pat reikia pasirinkti tiriamą asmenų grupę, surinkti pakankamai informacijos apie jos individus, užpildyti ne vieną lentelę, kad ta informacija būtų galima pasinaudoti remiantis metodo principais. Tačiau šis informacijos rinkimo ir apdorojimo būdas nėra išskirtinis ir jame taip pat susiduriama su trukdžiais. Išskiriamos trys ryškiausios problemos, trukdančios struktūrinių kokybinių duomenų paprastai statistinei analizei: 1) duomenys neatstovauja platesnės populiacijos. Paprastai istorikams žinomi individai yra įžymūs ar kitais būdais netipiški. 2) realus trūkstamos informacijos kiekis. Dažniausiai apie didelę dalį individų turima labai mažai informacijos ir tik keletas profilių gali būti visiškai sukurti. 3) duomenų bazės informacija, kuri gali būti klaidinanti¹⁵⁸.

Šios problemos iš statistinės perspektyvos yra neišvengiamas tendencingumas. Kiekybinis įvertinimas kylantis iš duomenų bazės, sistemingai skirsis nuo tikros (nežinomos) reikšmės esančios populiacijoje¹⁵⁹. Šiai problemai išspręsti buvo pasitelktas gana įdomus būdas, kai statistinis priėjimas prie duomenų analizės su kai kuriais trūkstamais komponentais yra grindžiamas mėginimu atskleisti būdus, kai trūkstami duomenys gali būti nutylėti. Pagrindinis klausimas – ar yra svarbu žinoti priežastis, kodėl trūksta duomenų ir, ar šis mechanizmas gali būti ignoruotas nepristačius tendencingumo. Prieita prie atsakymo, kad yra du atvejai, kai trūkstamų duomenų mechanizmas gali būti ignoruojamas. Pirma, kai duomenų trūksta visiškai atsitiktinai, kai kiekviena kintamo reikšmė yra lygiai tiek pat trūkstama. Šiuo atveju paprasčiausias ištrynimasis, kai trūksta bet kokių duomenų, nepristatys jokio tendencingumo. Antra, kai trūkstamos duomenų reikšmės atsitiktinai suteiktos nustatytiems duomenims. Labai dažnai duomenys talpina informaciją, kuri pasirodo yra jau nustatyta¹⁶⁰. Tačiau yra situacijų, kai tam tikros kintamo reikšmės yra trūkstamos ir negali būti nuspėtos iš ištirtų duomenų, tada toks mechanizmas nebegali būti ignoruojamas. Tokioje situacijoje būtina sukurti modelį ar prielaidų rinkinį apie trūkstamų duomenų galimas reikšmes¹⁶¹.

Nepaisant metodo trūkumo, mišrusis metodas dar labiau išplečia prozopografijos bei istorinių tyrimų galimybes. Jo tikslas sukurti visumą, kuri yra daugiau nei jo dalių suma¹⁶². Kokybinis aspektas atskleidžia gilesnius tyrimo klodus. Individas, kiek leidžia duomenys, išnagrinėjamas visapusiškai. Kokybinis duomenų rinkimas leidžia sukurti išsamią, šaltiniais pagrįstą individo biografiją. Stengiamasi surinkti tokius duomenis, kurie kuo geriausiai leistų suprasti individą. Tačiau, kaip jau minėta, šio metodo naudingam vystymuisi dar reikia tikslesnės teorinės bazės, nes kol kas jis yra tik bendrųjų gairių pobūdžio.

Tokio mišriojo metodo tyrimą turime ir Lietuvos istoriografijoje. Knygotyros ir dokumentotyros instituto lektorė daktarė Rima Cicėnienė straipsnyje „LDK ankstyvoji knygos visuomenė: genezė ir

---

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Ibid.

raida (iki XVI a. vid.)“ nagrinėdama rankraštinės knygos reiškinio sklaidos socialinį kontekstą ir jo kaitą LDK XIV–XVI a. vid. siekė nustatyti, kokiuose gyventojų sluoksniuose knygos reiškinys buvo priimtas ir įsitvirtino. Taip pat bandė išsiaiškinti, kokie knygos funkcionavimo būdai buvo adaptuoti ir išplėtoti¹⁶³. Šalia šaltiniotyros, analizės, sintezės ir aprašomojo metodų, naudojo mišrųjį kiekybinį ir kokybinį prozopografijos metodą. Tiesa, pati autorė jo neišskiria tokiu pavadinimu, tiesiog įvardina prozopografijos metodu. Tik straipsnio turinys leidžia suprasti, kuris prozopografijos metodas naudojamas. Kiekybinis prozopografinis metodas pasirinktas dėl galimybės pagal vieną bendrą kriterijų surinkti tiriamųjų asmenų grupę ir apibrėžti erdvę. Be to, surinktų pavienių, fragmentiškų duomenų visuma sudaro galimybę interpretuoti informaciją ir formuluoti bendresnes išvadas¹⁶⁴. Prozopografiniu metodu renkant kokybinius duomenis buvo ieškoma atsakymų į išsikeltus klausimus, kokie rankraštinės knygos gyvavimo būdai vyravo LDK visuomenėje XIV–XVI a. vid. ir kaip jie kito, ir ar apskritai kito¹⁶⁵. Straipsnyje užsiminta ir apie prozopografijos trūkumą pasirinktai temai analizuoti. Tokiu trūkumu ji nurodo išskirtinių asmenybių ir jų nuopelnų rankraštinės knygos kultūrai niveliavimą, kad to išvengtų ji derino tyrimų metodus¹⁶⁶. Autorė teorinėje dalyje daugiau dėmesio skiria kiekybinės prozopografijos paaiškinimui. Kokybinis prozopografijos metodo panaudojimas tiesiog konstatuojamas.

Praktiniame metodo įgyvendinime, R. Cicėnienė, esant nedideliame informacijos kiekiui ir palyginti mažai tiriamųjų grupei, duomenis sutalpino į dvi lenteles: kiekybinę ir kokybinę. Kiekybinėje lentelėje faktai apie asmenis buvo grupuojami pagal socialinę kilmę arba einamas pareigas, jei kilmė nežinoma. Šioje lentelėje pateikti pagrindiniai biografiniai duomenys, visi žinomi knygos gyvavimo faktai, nurodomi informacijos šaltiniai ir papildoma informacija, susijusi su knygos kultūra. Taip sudėlioti duomenys leido matyti kiekybinę šio tyrimo išraišką, aiškintis knygos reiškinio sklaidą tam tikrose gyventojų grupėse, nustatyti, kiek knygų ir kaip gyvavo vieno ar kito asmens gyvenamoje aplinkoje¹⁶⁷. Kokybinėje lentelėje duomenys buvo suskirstyti pagal pagrindinius knygos gyvavimo, funkcionavimo asmens aplinkoje būdus. Taip išdėstyti duomenys sudarė sąlygas analizuoti tam tikrų knygos gyvavimo būdų ir formų kaitą bei sklaidą įvairiose visuomenės grupėse¹⁶⁸. Autoriui pavyko suderinti abu prozopografijos metodus. Nepaisant išreikšto vieno kiekybinės prozopografijos trūkumo, kokybinei prozopografijai autorė priekaištų neturėjo. Lentelių duomenys papildė vieni kitus ir padėjo atsakyti į išsikeltą tikslą bei uždavinius. Sprendžiant iš aukščiau pateiktos teorinės medžiagos,

¹⁶³ CICĖNIENĖ, R. LDK ankstyvoji knygos visuomenė: genezė ir raida (iki XVI a. vid.). In *Knygotyra*. T. 55. Vilnius, 2010, p. 7.

¹⁶⁴ *Ibid.*, p. 9–10.

¹⁶⁵ *Ibid.*, p. 13.

¹⁶⁶ *Ibid.*, p. 10.

¹⁶⁷ *Ibid.*, p. 9.

¹⁶⁸ *Ibid.*, p. 10.

R. Cicėnienė veikė tiriamos temos kryptimi, remdamasi savo išsikeltais kriterijais ir nesusidūrė su mišriosios metodikos problematika.

Dar nesibaigus diskusijoms apie mišriojo metodo pritaikymą tyrimuose, po truputį atsiranda kokybinės prozopografijos poreikis. Kiekybinė prozopografija reiškia išorinių charakteristikų aprašymą ir joje pasigendama sielos bei individo vidinės dvasios. Prozopografija susideda iš kuo daugiau galimų surinktų duomenų leidžiančių mums apibūdinti individą, o tie dvasiniai elementai, kurie mums leistų pereiti nuo asmens prie asmenybės, neįtraukti¹⁶⁹. Toks tyrimas mums nepasako, ką žmonės mąstė, kaip jie motyvavo savo pasirinkimus ar jie buvo laimingi, kaip jie gyveno savo gyvenimą¹⁷⁰. Tad bėgant laikui, keičiantis mintims ir idėjoms suprantama, kad kiekybinė analizė negali pakeisti kokybinės. Kokybinė prozopografija atsiranda, kai pagrindiniu tyrimu objektu tampa nebe fonas ar laukas, o asmenys. Tai atsispindi J. Maternickio darbuose¹⁷¹. Taip pat tokia prozopografija suinteresuota tinklais, kuriuose kiekvienas individas formuoja atitinkamą dalį¹⁷².

Kokybinė prozopografija apima smulkius tyrimus apie keletą dažniausiai įžymių individų iš konkretaus periodo ar konteksto¹⁷³. Tokiuose tyrimuose atsispindi tokie kokybiniai aspektai, kaip ideologija, gyvenimo stilius, veikėjų matymas jų visuomenės kontekste. Šie sociokultūriniai aspektai yra integruojami į analizę, kuri koncentruojasi į kiekybiškai nustatomus duomenis¹⁷⁴.

Kaip ir kiekybinės prozopografijos atveju, taip ir kokybinės, tyrimuose pirmauja sociologai. Kokybinis prozopografinis tyrimas pagrįstas istoriniais tyrimais yra sunki ir nepatogi, laiko reikalaujanti užduotis, kuri dalinai paaiškina, kodėl visavertės studijos yra palyginti retos¹⁷⁵. Kokybinė prozopografija reikalauja daugiau dokumentinės medžiagos bei daugiau laiko. Todėl nepaisant kokybinės prozopografijos poreikio, ji dar nepasivijo kiekybinės prozopografijos mastų.

Vienas anksčiausiai pradėjusių kalbėti apie kokybinę prozopografiją yra senovės istorikas Thomas Francis Carney (g. 1931 m.). Dar 1973 metais išleistame straipsnyje, kritikuojančiame L. Stone straipsnį, jis rašo apie kokybinę prozopografiją. Tiesa, tokio pavadinimo jis tada nenaudojo, tačiau jo išdėstyti nurodymai, kokia turi būti prozopografija, atitinka šiuolaikinės kokybinės prozopografijos teorijas. Ir nepaisant išsakytos kritikos prozopografijai, autorius nurodo, kad tai yra veiksmingas, ir sumanus tiesioginis metodo naudojimas. Tokie objektai negali būti efektyviai tiriami jokių kitų technikų¹⁷⁶.

T. F. Carney rašydamas apie kokybinius tyrimus, nurodo, jog reikia išsamiai išanalizuoti istorinio veikėjo ar veikėjų, esančių išskirtinėse aplinkybėse, motyvus. Dažniausiai tokia

¹⁶⁹ BEERENS, A. Op. cit., p. 39–40.

¹⁷⁰ Ibid., p. 43.

¹⁷¹ SELENIS, V. Op. cit., l. 14.

¹⁷² OLDFIELD, S. J.; DAY, D. Op. cit.

¹⁷³ COHEN, G.; FLINN, A.; MORGAN, K. Op. cit.

¹⁷⁴ BEERENS, A. Op. cit., p. 41.

¹⁷⁵ BROADY, D. Op. cit., p. 383.

¹⁷⁶ CARNEY, T. F. Op. cit., p. 163.

prozopografijos forma apima motyvacijos interpretaciją bei yra trumpo tyrimo pavidalu nei nuoseklus srovių paaiškinimas duomenimis, nes labai sunku atlikti tokį motyvacijos tyrimą, remiantis metodologiniais nurodymais. Kartais nėra gausių sociopsichologinių duomenų. Tad prozopografai vengia tokio tipo tyrimų¹⁷⁷.

Pasak, T. F. Carney, pirmiausiai reikia išsiaiškinti, kas vyko periodu, kuriuo yra domimasi. Išorinės aplinkybės yra labai svarbios tiriant tiek individų, tiek jų grupės sprendimus ir jų motyvus. Jis nurodo, jog priimant sprendimus vadovaujama savo situacijos suvokimu, savo vertybėmis ir kitais panašiais indikatoriais. Visa tai, įtaka – suvokimas – atsakymas, ypač komplikuoja reikalo analizę. Demonstruodamas objekto motyvaciją ir ketinimą, prozopografas turi parodyti: subjekto realius ketinimus, kaip subjektas interpretuoja situaciją, ką jis tiksliai padarė, ir ar buvo numatytos, ar nenumatytos pasekmės¹⁷⁸. Prozopografas turi parodyti, kad jo objektas sąmoningai siekia specifinio tikslo, jog jis žino kokiomis priemonėmis reikia siekti tikslo, ir kad jis tikėjo, jog turi jo siekti. Tada prozopografas turėtų parodyti tris dalykus: kai atviras ketinimas nebuvo tikrasis ketinimas, kai objekto subjektyvus racionalumas skyrėsi nuo objektyvaus atvejo, ir kokie objekto veiksmų rezultatai buvo pagal pastarojo planą¹⁷⁹.

Akivaizdu, jog įvairūs sunkumai iškyla siekiant atskleisti tokius dalykus. Pasak autoriaus, prozopografas turi parodyti, kodėl jo originalių įvykių suvokimas lygus objekto realybei¹⁸⁰. Jis turi identifikuoti komunikacijos kelius, kuriais tuo metu buvo perduodama informacija ar dezinformacija. Išsiaiškinti, kaip žmonės veikė dėl to, ką jie suvokė kaip realybę, nes juk tie suvokimai yra socialiniai faktai. Kiek objektas būdamas tiesiogiai susijęs su kitais individais, atsižvelgia į jų suvokimus, į kuriuos jie patys reaguoja. Jis turi įsiskverbti į subjekto sąmonę¹⁸¹. Kitaip jis negalės identifikuoti pastarojo racionalumo versijos, analizuoti jo rizikingų polinkių ir pademonstruoti jo valdžios poreikio ar kitų poreikių. Jeigu istorinis veikėjas yra elito narys, tai jis veikia per kitus. Tie kiti įgyvendina sprendimų instrukcijas, nes laiko tuos sprendimus protingais. Tačiau tai gali ir nepateikti tokio rezultato, kokį numatė sprendėjas. Priskirti atsakomybę tokiame chaose, kur persikryžiaavę tiek tikslų, nėra lengva. Čia vyrauja klastinga tendencija supaprastinti realybę¹⁸². Prozopografai visada analizuoja pasaulį, kuriame vieni jų subjektai laimi, kiti pralaimi. Bet tikrame gyvenime tokie žaidimai nėra vieninteliai galimi. Yra žaidimai, kuriuose kooperacija su kažkuo kitu, gali padėti laimėti trečiosios dalies sąskaita. Be to, gali būti ir tokia situacija, kai veikėjas gali siekti pralaimėti tam tikrą žaidimą,

---

¹⁷⁷ Ibid., p. 164.

¹⁷⁸ Ibid., p. 165.

¹⁷⁹ Ibid., p. 165.

¹⁸⁰ Ibid., p. 165.

¹⁸¹ Ibid., p. 167.

¹⁸² Ibid., p. 168.

kad laimėtų kitą, kuris jam yra daug svarbesnis. Tokius netiesioginius žaidimus yra labai sunku analizuoti¹⁸³.

Žmogaus asmeniniai ir grupės interesai, kuriuos jis atstovauja, gali būti neidentiški. Dabar yra būdas analizuoti tokius laipsniškus santykius. Vienas yra sąveikos proceso analizė, kitas yra tarpasmeninio suvokimo metodas. Tokios technikos reikalauja dalyvaujančio stebėtojo ar gausių sąveikų įrašų ir gausios susijusios korespondencijos. Kitas būdas tirti grupės sąveikų duomenis yra sociometrija. Sociograma gali parodyti, kas bendrauja daugiausiai, kas mažiausiai, su kuo bendraujama dažniausiai, su kuo mažiausiai¹⁸⁴. Tokiame žemėlapyje gali būti pažymėtos įvairios charakteristikos, identifikuojančios bendrus vardiklius rodomų veikiančiųjų tarpe. Gali net charakterizuoti socialinio tinklo ypatumus. Dendrogramos arba šeimos medžiai gali parodyti socioekonominės charakteristikas. Be to, jos gali būti palygintos skirtumų nustatymui tarp skirtingų šeimos grupių. Tačiau tam reikia nemažai duomenų¹⁸⁵. Apskritai istorinio veikėjo ketinimo ir motyvacijos tyrimas suponuoja didelių autobiografinių duomenų kiekio. Net ir iš elito tyrimų dažniausiai žinome mažai arba nežinome nieko apie veikėjo vaikystę, o socialinio gyvenimo daugelis sričių yra vos dokumentuotos iš viso¹⁸⁶. Todėl kartais teigiama, kad kokybinė prozopografija negali egzistuoti be kiekybinės¹⁸⁷.

Sprendimai, kaip naudoti prozopografiją, bus skirtingi kiekvienu atveju, nes skiriasi šaltiniai, skiriasi tiriami periodai, skiriasi istorikus dominantys klausimai, skirsis ir galimi metodai ar technikos toliau vystyti duomenų analizei¹⁸⁸.

Darbo pavadinimas ir problema atskleidžia, kad iš visų prozopografijos atmainų, pagrindinis dėmesys skiriamas kokybinei prozopografijai. Ją pasitelkę bandysime nustatyti J. M. Karpio karjeros galimybes šalia K. S. Radvilos ir K. K. Bžostovskio. Šiame darbe neapsieita ir be kiekybinės prozopografijos, kuri pasitarnavo renkant informaciją apie J. M. Karpį supusius asmenis.

Prozopografija ne vienintelis metodas, kuriuo naudosis šiam darbe. Juk pati prozopografija yra kintanti metodų kombinacija pasiskolinta iš kitų disciplinų. Vienas pagrindinių prozopografijos tyrimų metodų yra biografinis, kuriuo naudojantis gaunama labai įvairi informacija. Tyrimo metu surinkti biografiniai duomenys leidžia rekonstruoti užsimezgzusius ryšius tarp asmenų. Šalia biografinių duomenų svarbi prozopografinio tyrimo dalis yra šeimos istorija. Tad genealoginis metodas šiame darbe padės atskleisti giminystės ryšių svarbą mezgamiems ryšiams ir nebūtinai tie giminystės ryšiai susiję su paties J. M. Karpio šeima. Taip pat bus derinami dar keli tyrimo metodai: paleografijos, analizės, lyginamasis, sintezės bei apibendrinamasis. Paleografija pasitelkiama nagrinėti XVIII amžiuje rašytą korespondenciją. Analizės mokslinis tyrimo metodas pasirinktas dėl tyrimo

¹⁸³ Ibid., p. 168.

¹⁸⁴ Ibid., p. 171.

¹⁸⁵ Ibid., p. 172.

¹⁸⁶ Ibid., p. 170.

¹⁸⁷ Ibid., p. 163.

¹⁸⁸ OLDFIELD, S. J.; DAY, D. Op. cit.

objekto suskaidymo į sudėtines dalis, požymius ir savybes bei objekto išskyrimo iš visumos. Tyrimo objekto visumos skaidymas į dalis ne tik sudedamosioms dalims pažinti, bet ir tų dalių santykiams nustatyti, jas analizuojant, tiriamojo objekto svarbiausiems ir mažiau svarbiems ypatumams nustatyti. Lyginamasis metodas pasirinktas dėl skirtingų autorių informacijos palyginimo. Prasminga palyginti ir nepanašius dalykus, kad labiau išryškėtų reiškinų specifika. Sintezės teorinis tyrimo metodas tinkamas dėl objekto ar įvairių jo dalių, elementų jungimo į visumą. Esminių požymių ir savybių atspindėjimui bei išvadų darymui pasirinktas apibendrinimo metodas.

Istoriografijos apžvalga

J. M. Karpis savo rate buvo vertinama asmenybė. Jo nuveikti darbai trumpu vyskupavimo metu netgi buvo įvertinti bažnytiniu garbės titulo suteikimu – *Ecclesiae eminens basis*. Didžiąją savo gyvenimo dalį J. M. Karpis praleido šalia vieno iš svarbiausių LDK ministrų – K. S. Radvilos. J. M. Karpio gyvenimas buvo labai įvairiapusiškas – nuo dalyvavimo politinėje veikloje, jos intrigų iki atsidavusio Žemaičių vyskupo, kuris vykdė jau reikšmę praradusius sinodo nutarimus – vizitavo vyskupiją, išleido ganytojišką laišką. Tačiau istoriografijoje ši asmenybė nesusilaukė ypatingo dėmesio. Ieškant informacijos apie J. M. Karpį daugiausiai sutiksime minimus tuos pačius enciklopedinius faktus arba cituojamas jo ganytojiško laiško eilutes, kalbančias apie senovines tradicijas, senovinių prietarų laikymąsi ir raganavimą. Kadangi šiame tyrime svarbiausia informacija susijusi su politine pareigybių puse, tai čia nebus nagrinėjama istoriografija susijusi su ganytojiškojo laiško turiniu ar bažnytine – sielovadine veikla. Koncentruojamasi tik ties politine gyvenimo linija, nors istoriografijoje gyvenimo detalių susijusių su dvasininko veikla rasime daugiau.

Išsamiausi tekstai apie J. M. Karpį yra pateikti žinyuose. Tai kunigo Rapolo Krasausko biografinių duomenų rinkinys *Lietuvių enciklopedijoje*¹⁸⁹, istoriko ir profesoriaus Józief Gierowski straipsnis lenkiškame biografijų žodyne *Polski słownik biograficzny*¹⁹⁰, ir trumpa, glausta biografija *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje*¹⁹¹. R. Krasauskas daugiausiai dėmesio skyrė J. M. Karpio pareigų gavimui ir bažnytinės veiklos atskleidimui. Tekstas parengtas remiantis Vatikano archyvo šaltiniais, todėl nepaisant jo trumpumo, jis yra toks svarbus. Priešingai R. Krasauskui, J. Gierowski pateiktoje J. M. Karpio biografijoje daugiausiai informacijos yra apie jo politinę veiklą. Šio istoriko pateikti duomenys yra ypač vertingi. Jis yra vienintelis autorius, kuris pateikia truputį daugiau informacijos apie J. M. Karpio veiklą šalia K. S. Radvilos. Būtent J. Gierowski atskleidžia tarpusavio gana artimą

¹⁸⁹ KRASAUSKAS, R. Karpis. In *Lietuvių enciklopedija*. T. XI. Bostonas, 1957, p. 89.

¹⁹⁰ GIEROWSKI, J. Karp Józef Michal. In *Polski Słownik Biograficzny*. T. XII/1. Kraków, 1966, s. 94–95.

¹⁹¹ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. X. Vilnius, 2006, p. 818.

santykį. *Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje* pateikiama informacija mažai kuo skiriasi nuo J. Gierowski pateiktų duomenų. Tik čia informacija pateikta labai glaustai.

Istoriografijos skurdumą atspindi ir jos retumas. Nuo 2010 m. Klaipėdos universitete apginto Rugilės Pangonytės baigiamojo bakalaurinio darbo *Juozapas Mykolas Karpis (1679–1739) – dabartinės prozopografinių tyrimų galimybės* iki 2017 m. galime paminėti kelias naujas knygas, iš kurių tik viena skiria pagrindinį dėmesį J. M. Karpiui. Tai yra knyga *Juozapo Mykolo Karpio „Ganytojiškas laiškas Žemaičių vyskupijos dvasininkams“*, parengta Arvydo Pacevičiaus ir Vacio Vaivados 2013 metais¹⁹². Iš knygos pavadinimo matyti, jog svarbiausias akcentas yra Žemaičių vyskupo ganytojiškas laiškas. Kartu pateikiama ir J. M. Karpio biografija, kuri kol kas istoriografijoje yra išsamiausia. Ją parengė R. Pangonytė remdamasi savo baigiamuoju bakalauriniu darbu. Šiame straipsnyje aptariama legendinė Karpių giminės kilmės dalis, pradininko LDK klausimas, Karpių giminės linijos ir šakos, Rėkyvos šaka, Rėkyvos linijos ir šakos Karpių žemėvaldos raida bei J. M. Karpis kaip politikos veikėjas ir dvasininkas.

Kitos dvi knygos J. M. Karpį mini išskirtinai tik kaip Žemaičių vyskupą: *Žemaičių vyskupų portretų galerija* išleista 2013 m. Žemaičių krikšto 600 metų jubiliejaus proga ir *Žemaičių vyskupijos istorija ir paveldas* išleista 2015 m.¹⁹³ Lietuvos nacionalinis muziejus bendradarbiaudamas su Telšių vyskupija išleido pastarąją knygą taip pat Žemaičių krikšto 600 metų sukakčiai paminėti, remiantis parodų „Žemaičių vyskupijos istorija“ ir Žemaičių krikšto ženklai“ medžiaga. Abejose knygose yra aprašyti visi Žemaičių vyskupai. Pirmojoje knygoje pateiktos jų biografijos ir paveikslai, antrojoje knygoje dar yra publikuojamos asmeninių daiktų ar dokumentų nuotraukos, saugomos muziejuose. Be to, antrojoje knygoje yra pateikta ir Žemaičių vyskupijos istorija. Žinoma, šiose knygose yra trumpai aprašytas ir Žemaičių vyskupas J. M. Karpis. Nepaisant eksponatų nuotraukų, šiose biografijose nėra jokių naujų duomenų ir jos abi yra vienodos. Be to, nurodyta klaidinga informacija, jog J. M. Karpis „1718 m. nelaukta apsisprendė tapti dvasininku ir įstojo į Vilniaus kunigų seminariją;“¹⁹⁴. J. M. Karpis Vilniaus akademijoje teologiją studijavo jau nuo 1716 m.¹⁹⁵ O 1718 m. gegužę jis jau buvo Varšuvos misionierių seminarijoje ir ruošėsi kunigo išventinimams¹⁹⁶.

Kadangi pats J. M. Karpis tyrinėtas mažai, ypač svarbūs tampa jo ryšiai. Pasitelkus prozopografinių tyrimų metodą, jo aplinka mums atskleidžia informacijos ir apie patį J. M. Karpį. Kadangi LDK kanclerį K. S. Radvilą laikome jo aplinkos formuotoju, žmogumi, kurio aplinkoje užsimezgė svarbiausi ryšiai, šiame darbe didžioji dalis dėmesio skiriama jam. LDK kanclerio

¹⁹² *Juozapo Mykolo Karpio „Ganytojiškas laiškas Žemaičių vyskupijos dvasininkams“*. Parengė A. PACEVIČIUS, V. VAIVADA. Vilnius, 2013.

¹⁹³ *Žemaičių vyskupų portretų galerija*. Sud. L. BIRŠKYTĖ-KLIMIENĖ. Vilnius, 2013; *Žemaičių vyskupijos istorija ir paveldas*. Red. N. Deveikienė. Vilnius, 2015.

¹⁹⁴ *Žemaičių vyskupų portretų galerija*, p. 89; *Žemaičių vyskupijos istorija ir paveldas*, p. 76.

¹⁹⁵ KRASAUSKAS, R. Op. cit., p. 89.

¹⁹⁶ GIEROWSKI, J. Op. cit., s. 94.

istoriografinių tyrimų situacija geresnė nei J. M. Karpio, tačiau tokia pat palyginus su kitais Radvilų giminės atstovais. Daugiausiai dėmesio istoriografijoje skiriama Mikalojui Radvilai Juodajam (1515–1565), jo sūnui Mikalojui Kristupui Radvilai Našlaitėliui (1549–1616), Mikalojui Radvilai Rudajam (1512–1584), Mykolui Kazimierui Radvilai Žuvelei (1702–1762) ir kt. Naujų knygų ir monografijų buvo išleista 2009 m., kai 2004–2007 m. Dubingiuose buvo aptikti Radvilų giminės palaikai¹⁹⁷. Kelios knygos, skirtos Biržų Radviloms ir Radvilų giminei, buvo išleistos ir 2015 m.¹⁹⁸ Pastarojoje knygoje esančiomis Alfredo Bumblausko įžvalgomis¹⁹⁹ remiamės ir tyrime, trumpai užsimindami apie Radvilų giminės įtaką bei ilgalaikiškumą. Apskritai Radvilų giminei skirtos literatūros, tiek populiariosios istorijos, tiek mokslinės yra nemažai. Tačiau K. S. Radvilos istorinių tyrimų situacija yra kitokia. Ji nepasižymi tokiu gausmu, kaip jau minėtų Radvilų giminės atstovų. Teigiama, kad nors LDK kancleris K. S. Radvila ir aktyviai dalyvavo LDK politiniame gyvenime, tačiau neturėjo didelės įtakos to meto įvykiams²⁰⁰. Galbūt todėl jo istoriografija nėra gausi.

K. S. Radvilos viena išsamiausių biografijų yra Edvardo Kotlubajaus knygoje skirtoje visai Radvilų giminei²⁰¹. Ši knyga buvo parašyta remiantis likusiu Nesvyžiaus Radvilų asmeniniu archyvu ir išleista 1857 m. Tai viena tų retų knygų, kurioje pateikiamos visų Radvilų giminės narių biografijos. Autorius buvo Radvilų valdų komisijos kasininkas, todėl laisvai galėjo naudotis Nesvyžiaus rūmuose išlikusiais šaltiniais²⁰². Kadangi E. Kotlubajus nebuvo istorikas, jo knyga yra persmelkta romantizmo dvasios, kai kurie faktai ir datos nesutampa su nurodomais dabartinėje literatūroje, tačiau knyga parašyta beveik šių laikų nepasiekusiais šaltiniais, todėl mokslinės vertės ji neprarado.

K. S. Radvilos gyvenimą išsamiai tyrinėjo ir Andrzej Rachuba²⁰³. Straipsnis lenkų biografiniame žodyne išsiskiria datų gausa ir faktografiniu smulkmeniškumu. Apie K. S. Radvilos veiklą ir politinį bendradarbiavimo ratą nemažai informacijos randame Gintauto Sliesoriūno knygoje *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė vidaus karo išvakarėse: didikų grupuočių kova 1690–1697 m.*²⁰⁴ Svarbiausia, jog šioje knygoje atskleidžiami jo ir Vilniaus vyskupo K. K. Bžostovskio ryšiai. Duomenų nedaug, tačiau labai reikalingi. Ši informacija buvo tas trūkstamas dėmuo, kuris leido daryti tam tikras išvadas apie K. S. Radvilos įtaką J. M. Karpiui ir jo besiformuojančiai aplinkai. Tad šie istoriniai tyrimai yra

¹⁹⁷ KUNCEVIČIUS, A. et. al. *Radvilų tėvonija Dubingiuose*. Vilnius, 2009; KARVELIS, D., RAGAUSKIENĖ, R. *Iš Radvilų giminės istorijos: Dubingių kunigaikštystė 1547–1808 m.* Vilnius, 2009.

¹⁹⁸ *Kunigaikščiai Radvilos*. Vilnius, 2015; KARVELIS, D. *Iš Radvilų giminės istorijos: Biržų kunigaikštystė ir jos visuomenė 1547–1655 m.* Vilnius, 2015.

¹⁹⁹ BUMBLAUSKAS, A. Pagarba Radviloms – giminei, tapusiai Lietuvos, Ukrainos, Baltarusijos, Lenkijos ir Europos istorijos savastimi. In *Kunigaikščiai Radvilos*. Vilnius, 2015.

²⁰⁰ KOTLUBAJUS, E. *Radvilos. Nesvyžiaus galerijos portretai. Mykolo Starkmano medžio raižiniai*. Vilnius, 1995, p. 306.

²⁰¹ KOTLUBAJUS, E. *Radvilos. Nesvyžiaus galerijos portretai. Mykolo Starkmano medžio raižiniai*. Vilnius, 1995.

²⁰² *Ibid.*, p. 9.

²⁰³ RACHUBA, A. Radziwiłł Karol Stanisław. In *Polski Słownik Biograficzny*. T. XXX/2. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź, 1987.

²⁰⁴ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė vidaus karo išvakarėse: didikų grupuočių kova 1690–1697 m.* Vilnius, 2000.

labiausiai išsiskiriantys darbai apie K. S. Radvilą ir, nors ryšiams su J. M. Karpiu, jie nėra išraiškingi, tačiau padeda susivokti situacijoje.

Be K. S. Radvilos, dėmesys bus atkreiptas ir į likusių K. S. Radvilos šeimos narių santykius su J. M. Karpiu. Apie K. S. Radvilos vyriausiąjį sūnų, nors ir nedaug, tačiau tyrimui aktualios informacijos yra pateikta Vikos Veličkaitės straipsnyje²⁰⁵.

Naudingų duomenų apie Vilniaus vyskupą vėlgi randame lenkų biografiniame žodyne²⁰⁶. Jame daugiau dėmesio skiriama politinei K. K. Bžostovskio veiklai, ypač jo ginčui su Sapiegomis. Šį reikalą išsamiai tyrinėjo ir jau mūsų minėtas istorikas G. Sliesoriūnas²⁰⁷. Šioje knygoje pateikiama informacija apie K. K. Bžostovskio santykius su LDK pakancleriu mums labai svarbi. Svarbiausių Vilniaus vyskupo gyvenimo datų biografiją yra parašęs ir Juozas Tumelis²⁰⁸.

Tiriamasis laikotarpis bajorų demokratijos ir didikų oligarchijos metas. Šio tyrimo pagrindiniai veikėjai priklausė šiam luomui ir turėjo daug įtakos tuo metu vykusiems veiksams. Kad geriau suprastume jų veikimo sritis, įtakas ir sprendimus, nemažai dėmesio skirsime Lenkijos-Lietuvos valstybės ir LDK padėčiai bei bajorų luomo ypatybėms tiriamuoju periodu. Juk gyvenamasis laikotarpis yra vienas pagrindinių aspektų formuojantis ir veikiantis asmenybę, jos sprendimus ir pasirinkimus. Minėtas kontekstas yra svarbi prozopografinių tyrimų dalis. Tiek apie LDK politiką, tiek apie bajorų luomo formavimąsi ir jų įtakas daugiausiai informacijos randame Zigmanto Kiaupos bei jo bendraautorių Jūratės Kiaupienės ir Albino Kuncevičiaus knygoje²⁰⁹. Taip pat Elmanto Meilaus, Aivo Ragauskos, Rimvydo Petrausko straipsniuose ir knygoje²¹⁰. Atskiro dėmesio nusipelnė jau ne kartą minėtas G. Sliesoriūnas – XVII a. II p.–XVIII a. I p. Lenkijos-Lietuvos valstybės politikos istorikas. Vien jo tiriamasis laikotarpis nurodo bendras sąsajas su šiuo darbu. Jo knygoje²¹¹ pateikiamoje to meto istorijoje randame informacijos tiek bendrais politikos klausimais, tiek smulkesnės informacijos, susijusios su šio tyrimo pagrindiniais veikėjais ar jų aplinkos nariais. Autoriaus išsamiuose tyrimuose nėra minimas J. M. Karpis, tačiau nagrinėjami su juo daugiausiai ryšius palaikę asmenys. Netiesiogiai istoriko pateikiamos laikotarpio ypatybės leidžia susipažinti ir įvertinti J. M. Karpio aplinką, jo ir bendražygių politines nuostatas, kiek jos skirtingos ar, kiek panašios.

²⁰⁵ VELIČKAITĖ, V. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didikų Mykolo Kazimiero Radvilos Žuvelės kelionės pagal jo dienoraštį. *Deeds and days*, 2015, no. 64.

²⁰⁶ PIWARSKI, K. Konstany Kazimierz Brzostowski. In *Polski Słownik Biograficzny*. T. III. Karków, 1937, s. 50–52.

²⁰⁷ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė vidaus karo išvakarėse: didikų grupuočių kova 1690–1697 m.* Vilnius, 2000.

²⁰⁸ TUMELIS, J. Brzostowski Konstany Kazimierz. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. III. Vilnius, 2003, p. 540–541.

²⁰⁹ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. *Lietuvos istorija iki 1795 metų*. Vilnius, 1998; KIAUPA, Z. *Lietuvos valstybės istorija*. Vilnius, 2006.

²¹⁰ MEILUS, E. Abiejų Tautų Respublikos ir Rusijos santykiai 1649–1771 m. imperijos įstatymų rinkinio duomenimis. In *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.* Vilnius, 1997; RAGAUSKAS, A. *Vilniaus valdantysis elitas XVII a. antrojoje pusėje (1662–1702 m.)*. Vilnius, 2002; PETRAUSKAS, R. *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a. Sudėtis – struktūra – valdžia*. Vilnius, 2003.

²¹¹ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė vidaus karo išvakarėse: didikų grupuočių kova 1690–1697 m.* Vilnius, 2000; SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos istorija. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVI a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje (1588–1733 metais)*. T. VI. Vilnius, 2015.

Šaltinių apžvalga

Pagrindinis šio darbo šaltinis yra Biržų muziejuje *Sėla* rasti laišakai, rašyti J. M. Karpiui²¹². Žinant pastarojo šaltinių problematiką, tai yra tikras lobis. Ir ne vien dėl to, kad pavyko jį rasti, bet todėl, kad pavyko jį rasti tokį gausų. Laiškų rinkinį įrištą į odinį viršelį sudaro apie 418 laiškų, t. y. apie 460 lapų, rašytų J. M. Karpiui. Laiškai apima 1720–1722 metų laikotarpį. Tiesa, yra keletas laiškų parašytų 1709, 1708, 1716 ir 1719 metais. Tai yra mažiausiai žinomas J. M. Karpio gyvenimo laikotarpis istoriografijoje. Didžioji dalis laiškų parašyti lenkų kalba. Šiek tiek mažiau lenkų kalba su lotyniškais žodžių intarpais. Dažniausiai juos naudojo asmenys turėję bažnytines pareigas. Keletas laiškų parašyti prancūzų kalba. Laiškų rinkinys turi vieną ypatybę, nepaisant to, kad visi laišakai buvo pasirašyti, beveik visų laiškų pradžioje įrašyta rašiusio asmens pareigybė eita tuo metu. Kai kuriais atvejais tai labai palengvino darbą. Neiššifravus parašo, pagal nurodytas pareigybes buvo nustatyta nemažai asmenų.

Įspūdį daro tai, kad per tiek šimtmečių šaltinis beveik nepažeistas. Aišku, kai kuriuose laiškuose yra vietų, kurios yra nusidėvėjusios, neįskaitomos, nuplėštos ar sulietos. Todėl kartais neįmanoma identifikuoti autoriaus, parašymo datos, vietos ar kitos informacijos. Tačiau tokiaime kiekyje, jų tikrai nedaug. Turime pastebėti, jog laiškų rinkinio lapai nėra sunumeruoti, todėl šio šaltinio išnašose nurodysime laiško siuntėją, rašymo vietą ir datą bei Biržų muziejaus *Sėla* trumpinį BMS, pirminės apskaitos numerį (GEK).

Šis šaltinis ypatingas tuo, jog istoriografijoje juo nebuvo pasinaudota. Jis gali mums atskleisti J. M. Karpio veiklą, reikalus, susirašinėjimo ratą, jo santykius su laiškų siuntėjais bei to rato nuotaikas ir šališkumą bei tuo metu LDK vykusius politinius reikalus ir tų reikalų sukeltas nuotaikas. Tikriausiai šaltinis nebuvo aptiktas, nes jis yra Biržų muziejaus *Sėla* saugyklose. Mus į šį muziejų atvedė logiški pamąstymai. Įžymiojo Benedikto Karpio (1734–1805) sesuo Marijona Malgožata buvo ištekėjusi už Jono Tiškevičiaus. Už Mykolo Tiškevičiaus buvo ištekėjusi ir B. Karpio duktė Johana. Kilo minčių, kad būtent su pastarąja galėjo iškelti archyvas į Biržus, nes šiame muziejuje taip pat yra ir Karpių giminės genealoginis medis. Todėl buvo nuspręsta patikrinti jų saugyklas. Čia buvo rasta ir daugiau dokumentų, susijusių su Karpių gimine, tačiau toks laiškų rinkinys J. M. Karpiui buvo didžiausia staigmena. Tad nuspręstas aplankyti pirmasis muziejus, kol kas ir liko vieninteliu aplankytu muziejumi.

Keletas svarbių šaltinių yra ir Mokslo akademijos bibliotekos rankraščių skyriuje. Abu dokumentai yra susiję su J. M. Karpio bažnytinėmis pareigomis. Tai yra oficialūs bažnyčios

---

²¹² BMS, GEK 2236.

administracijos pranešimai. Vienas jų nurodo paskyrimą į kustošo pareigas²¹³. O kitas atskleidžia ne tik paskyrimą į kustošo pareigas, bet ir kas jį rekomendavo jų siekiant²¹⁴. O tai ypač svarbu siekiant atskleisti J. M. Karpio ryšius.

Nebuvo apsiribota vien tik Lietuvos archyvais. Vadovaudamiesi J. Gierowski pateiktomis išnašomis, susisiekėme su Varšuvos centriniu istorinių dokumentų archyvu (toliau – AGAD)²¹⁵ ir Kunigaikščių Čartoryskių biblioteka Krokuvoje²¹⁶. Pastarajame yra 8 laišakai (29 lapai) J. M. Karpio rašytų laiškų. Tačiau dėl didelių skenavimo kainų šie dokumentai kol kas nepasiekiami. Priešingai bibliotekai, AGAD archyvas atvėrė savo lobius. Šiame archyve yra 629 laišakai (2193 lapai) parašyti J. M. Karpio ir jie visi yra Radvilų archyvo V fonde, kuriame saugomi laišakai gauti iš skirtingų asmenų. Dėl žymiai mažesnių skenavimo kainų, šiuos laiškus pavyko gauti. Tačiau dėl užsitęsusio persiuntimo laiko, kuris buvo nutrūkęs netgi pusei metų, dėl didelio laiškų kiekio, šifruotos informacijos juose bei nežinomų adresatų, nes šiame fonde saugomi laišakai rašyti Radvilų giminei, iš AGAD gauti laišakai šiame darbe nebus panaudoti.

Skirtumas tarp Biržų muziejaus *Sėla* saugomų laiškų ir Lenkijoje saugomų laiškų yra tas, kad muziejuje esantys laišakai yra rašyti J. M. Karpiui, o Lenkijoje esantys laišakai yra rašyti J. M. Karpio. Pastarieji laišakai mums atskleistų J. M. Karpio veiklą, kokios užduotys jam buvo skiriamos, apskritai sužinotume naujų faktų apie tuometinę valstybės politiką ir t. t. Tačiau pasirinktai temai nagrinėti, mums aktualesni yra J. M. Karpiui rašyti laišakai. Jie mums gali atskleisti, kokie asmenys sudarė jo ratą, koks požiūris buvo į jį, ar pasitikima, kokią apskritai vietą jis užėmė tarp tų žmonių, su kuriais bendravo. Be to, prozopografijos metodo pasirinkimas nulemia grupės ryšių svarbumą. O Biržų muziejuje saugomi laišakai atskleidžia bent jau kažkurią dalį jo ryšių.

---

²¹³ A[nno] 1723 In particulari capitulo die 20 Aprilis Perill[ustris] R[everendus] D[omi]nus Josaph[at] Karp [...], 1723. MAB RS, F43-795.

²¹⁴ Intronisatio Perill[ustris] Josaphati A° 1723, 1723. MAB RS, F43-800.

²¹⁵ AGAD. Archiwum Radziwiłłów, dział V. syg. 6460, syg. 6465, syg. 6466.

²¹⁶ Biblioteka Książąt Czartoryskich. Sygn. 5847 III, nr. 17326–17331, nr. 17332, nr. 17333.

1. LDK kancleris Karolis Stanislovas Radvila ir jo politinė aplinka

J. M. Karpio karjera priklauso elitinės prozopografijos mokyklos tyrimų sričiai. Tai nulemia kelios priežastys. Jis yra bajoras/naujasis didikas, kas savaime nulemia jo priklausomybę elitą tyrinėjančiai mokyklai. Be to, tai lemia pasirinkta veikla, aukštų pareigų užėmimas, dalyvavimas svarbiausiuose to meto politiniuose įvykiuose. Tiek bajoriškoji aplinka, tiek politinė veikla suformavo J. M. Karpio aplinką ir ryšius, kurioje taip pat dominavo didikai ir bajorai. Keli istorinių tyrimų momentai leidžia manyti, jog buvimas artimoje LDK kanclerio K. S. Radvilos aplinkoje suformavo J. M. Karpio ryšius. Būdamas jo sekretoriumi ir kartais pavaduodamas jį kanclerio pareigose, jis bendravo su svarbiausiais ir aukščiausiais pareigas užimančiais asmenimis. Ypatingi ryšiai buvo palaikomi su trumpai Lenkijos-Lietuvos valstybės valdovu buvusiu Stanislovu Leščinskiu. Taip pat galime paminėti bendravimą su LDK pakancleriu Stanislovu Antanu Ščiuka ir kt.²¹⁷

Chronologines atlikto tyrimo ribas nusako ne tik formalus metų kiekio kriterijus, bet ir istorinis analizės kontekstas. Jis prozopografijoje yra tiek pat svarbus, kiek ir tiriamos grupės ryšiai. Tai iš esmės yra pagrindinis tiek asmenybių, tiek asmenų tarpusavio santykių formuotojas. Asmens gyvenamojo laikotarpio istoriniame kontekste svarbiausi yra istoriniai įvykiai turėję įtakos jo veiklai, sprendimams, veiksnių rezultatams. J. M. Karpis gyveno permainingu politinių srovių laikotarpiu ir veikė šalia vieno iš svarbiausių LDK ministrų. Kadangi K. S. Radvilos aplinkoje prasidėjo J. M. Karpio karjera, o vadovas formuoja savo pavaldinį, K. S. Radvila tampa ypač svarbus J. M. Karpio tyrimuose. LDK kanclerio politinė aplinka, politiniai veiksmai, politiniai ryšiai darė įtaką J. M. Karpio ryšiams ir karjerai. Netgi turėjo jam lemtingos įtakos. Tad šiame skyriuje pagrindinis dėmesys bus skiriamas LDK kancleriui K. S. Radvilai ir jo ryšiams, ypač su K. K. Bžostovskiu. Taip siekiant kuo daugiau sužinoti apie J. M. Karpį.

Nuo Radvilų iškilimo XV a. pabaigoje iki pat LDK gyvavimo pabaigos, per 300 metų jie ėjo aukščiausius LDK postus. Radvilos netgi buvo vadinami Tėvynės tėvais – *patres patriae*. Lenkijos-Lietuvos valstybės laikotarpiu Radvilos, kai integravosi į bendrą su Lenkija istoriją, tapo pirmąja gimine, neturinčia lygių net tarp Lenkijos didikų²¹⁸. Šiame tyrime pagrindinis dėmesys bus skiriamas LDK kancleriui K. S. Radvilai, kilusiam iš Nesvyžiaus-Olykos Radvilų giminės linijos. Jos pradininkas buvo LDK kancleris ir Vilniaus vaivada Mikalojus Radvila Juodasis (1515–1565).

K. S. Radvila gimė 1669 m. lapkričio 27 d. Krokuvoje Mykolo Kazimiero Radvilos ir Kotrynos Sobieskytės šeimoje. Jo krikštatėviai buvo Lenkijos-Lietuvos valdovas Mykolas Kaributas Višnioveckis ir jo motina Grizelda Konstancija Zamoiska²¹⁹. Ši Radvilų šeima giminiavosi su Lenkijos-Lietuvos valdovu Jonu III Sobieskiu (1629–1696). Jis buvo K. S. Radvilos motinos brolis.

²¹⁷ GIEROWSKI, J. Op. cit., s. 94.

²¹⁸ BUMBLAUSKAS, A. Op. cit., p. 6.

²¹⁹ RACHUBA, A. Op. cit., s. 241.

Tokia giminystė buvo naudinga abiem pusėms. Valdovas savo atžvilgiu padėdavo Radviloms, o Radvilos visada palaikydavo valdovą²²⁰. Mirus sesers vyrui M. K. Radvilai, valdovas padėjo seseriai administruoti dvarus ir rūpinosi nepilnamečiais sūnumis²²¹. Tad nieko keista, jog K. S. Radvila puikiai sutarė su savo dėde, dažnai lankėsi pas jį, padėdavo jam. Jonas III Sobieskis taip pat stengėsi patraukti K. S. Radvilą į savo pusę ir būdavo nepatenkintas, kai šis nepritarė jo veiksams. Manoma, kad būtent šis ryšys leido jam užimti aukščiausius valstybės postus²²². Tad nors K. S. Radvila savo politinę karjerą pradėjo neramiais laikais, tačiau palankioje politinėje aplinkoje.

K. S. Radvila buvo jauniausias iš septynių vaikų. Kartu su vyresniuoju broliu Jurgiu Juozapu Radvila studijavo Liublino jėzuitų kolegijoje. Studijas pradėjo būdamas dešimties metų²²³. 1681 m. balandžio 20 d. mirus tėvui, K. S. Radvila tapo Nyžinsko ir Ostruvo seniūnu. 1684–1687 m. kartu su broliu edukaciniais tikslais keliavo po užsienį. Aplankė tokias šalis kaip Austrija, Italija, Prancūzija, Nyderlandai. Vis dėlto ši kelionė virto diplomatine misija susijusia su Sobieskių šeimos interesais, ypač Anglijoje ir Portugalijoje. Šios kelionės metu jam buvo suteiktos dvi pareigybės. 1685 m. valdovas šešiolikmetį kunigaikštį paskyrė LDK stalininku²²⁴. Kitų metų gale 1686 m. gruodžio 1 d. jam buvo suteiktos LDK arklaininko pareigos²²⁵.

Svarbiausias XVII a. pab. įvykis LDK vidaus gyvenime vykęs vidaus karas, pasibaigęs Sapiegu pralaimėjimu ir nutraukęs šios didikų giminės hegemonijos LDK visuomeniniame – politiniame gyvenime laikotarpį²²⁶. Šio karo priežastys ir pasekmės nėra aktualios mūsų darbui, todėl mes jų neliesime. Tačiau jo praleisti negalime, nes jame dalyvavo tiek K. S. Radvila, tiek Vilniaus vyskupas. Todėl svarbu nustatyti, kaip šio karo metu klostėsi K. S. Radvilai ir kokie jo santykiai buvo su K. K. Bžostovskiu. Deja, apie J. M. Karpio veiklą šiuo laikotarpiu neturime informacijos. Žinoma, tik tiek, kad jis 1697 m. baigė Vilniaus universitetą. Jam tuo metu buvo 18 metų²²⁷.

Iš pradžių Sapiegos ir būsimasis valdovas Jonas III Sobieskis bendradarbiavo. 1674 m. Sapiegos padėjo Jonui III Sobieskiui tapti Lenkijos karaliumi ir Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu. Tapęs valdovu Jonas III Sobieskis rėmė Sapiegas varžybose su Pacais. Tačiau iškilę į aukščiausius LDK postus ir pasiekę savo tikslus, Sapiegos ėmė virsti valdovo opozicija ir ėmė kliudyti Jonui III Sobieskiui įgyvendinti savo planus tiek dinastinės, tiek valstybės vidaus ir užsienio politikos srityse²²⁸. Tai matydamas, valdovas ėmėsi veiksnių susilpninti Sapiegas. Pirmiausiai jis ieškojo šalininkų ir siekė suburti opoziciją Sapiegom.

²²⁰ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos istorija*, p. 495.

²²¹ JAROSZUK, J. Radziwiłłowa z Sobieskich. In *Polski Słownik Biograficzny*. T. XXX/3. Kraków, 1987, s. 392–393.

²²² KOTLUBAJUS, E. Op. cit., p. 283.

²²³ RACHUBA, A. Op. cit., s. 241.

²²⁴ KOTLUBAJUS, E. Op. cit., p. 283.

²²⁵ RACHUBA, A. Op. cit., s. 240.

²²⁶ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystės vidaus karo išvakarėse*, p. 5.

²²⁷ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. X. Vilnius, 2006, p. 818.

²²⁸ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos istorija*, 516.

Lenkijos-Lietuvos valdovas Jonas III Sobieskis į savo dvaro grupuotę norėjo įtraukti savo seserėną, kad šis jam padėtų kovoje su Sapiegomis. 1688 m. grįždamas iš kampanijos prieš totorius ir turkus, K. S. Radvila ties Žolkovu susitiko su karaliumi, kuris skundėsi jam Neuburgo markgrafo poelgiu ir Sapiegomis. Skatino K. S. Radvilą kartu kovoti prieš juos. Neabejodamas seserėno parama, lapkritį karalius jį paskyrė Lietuvos Brastos pasiuntiniu Varšuvos seime. Jame jis nebuvo aktyvus ir nesistengė nugalėti Sapiegų opozicijos, tačiau pasirašė dvaro iniciatyva atsiradusį „Karūnos ir LDK pasiuntinių manifestą“, nukreiptą prieš Sapiegas²²⁹.

1690 m. sausio 16 d. – gegužės 6 d. vyko Varšuvos seimas. Jame K. S. Radvila dalyvavo kaip Lietuvos Brastos seimelio atstovas. Kadangi Jonas III Sobieskis turėjo tikslą susilpninti Sapiegų pozicijas, šiame seime jis bandė apriboti LDK didžiojo etmono įgaliojimus skiriant kariuomenės žiemojimo vietas. Taip siekiant atimti iš etmono valdžios svertą, kuris leido daryti įtaką kitiems aukščiausiems LDK pareigūnams: kancleriams, maršalams, vaivadoms, kurie formaliai nebuvo subordinuoti etmono valdžiai. Be to, valdovo dvaras pasirinko sąjungą su Radvilomis kaip pagrindinį savo politikos svertą LDK²³⁰. Jis iškėlė Radvilas į senatorių lygmens pareigas. D. M. Radvila tapo LDK kancleriu, o kovo 26 d. K. S. Radvila – LDK pakancleriu²³¹.

Po dvejų metų aptinkame ir pirmuosius istoriografijoje minimus susitikimus su Vilniaus vyskupu K. K. Bžostovskiu. 1692 m. kovo 6 d. Vilniuje jis sutuokė LDK pakanclerį K. S. Radvilą su Ona Kotryna Sanguškaite²³². Jeronimo Sanguškos ir Konstancijos Sapiegaite dukra²³³. Manome, jog K. S. Radvila ir K. K. Bžostovskis galėjo susipažinti Lenkijos-Lietuvos valdovo Jono III Sobieskio aplinkoje. Kaip jau žinome, K. S. Radvila dažnai būdavo karaliaus dvare ir dalyvaudavo jo reikaluose. O Bžostovškių klanas buvo Jono III Sobieskio šalininkai²³⁴. Valdovas už ištikimybę atsidėjo jo parėmė K. K. Bžostovskį Vilniaus vyskupo kandidatūrai²³⁵. Jis matė K. K. Bžostovskyje bendrininką savo politikai LDK įgyvendinti²³⁶. O vyskupas tai lyg ir patvirtindamas rėmė jo proprancūzišką politiką bei simpatizavo separatinės taikos su Turkija sumanymui²³⁷. Galima sakyti, jog K. S. Radvila ir K. K. Bžostovskis priklausė valdovo grupuotei. Tad, manome, jog valdovo dvare užsimezgė ryšys, turėjęs didelės įtakos J. M. Karpio karjerai.

Lenkijos-Lietuvos valdovas Jonas III Sobieskis kovoje su Sapiegomis pasitelkė Vilniaus vyskupą. Jis įteikė Jonui III Sobieskiui memorialą, kuriame kaltino Sapiegas sąmokslu prieš karalių ir Respublikos vieningumą. Kadangi valdovas jau ilgai norėjo sukurti savo partiją LDK ir pakirsti

²²⁹ RACHUBA, A. Op. cit., s. 240.

²³⁰ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė vidaus karo išvakarėse*, p. 107–108.

²³¹ RACHUBA, A. Op. cit., s. 241.

²³² KOTLUBAJUS, E. Op. cit., p. 285.

²³³ KARKUCIŃSKA, W. Radziwiłłowa z Sanguszków Anna Katarzyna. In *Polski Słownik Biograficzny*. T. XXX/2. Kraków, 1987, s. 384.

²³⁴ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė vidaus karo išvakarėse*, p. 100.

²³⁵ TUMELIS, J. Op. cit., p. 540.

²³⁶ PIWARSKI, K. Op. cit., s. 50.

²³⁷ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos istorija*, p. 516.

Sapiegų pozicijas, jis visiškai palaikė Vilniaus vyskupą ir netgi išdavė jam dokumentą, garantuojantį apsaugą nuo Sapiegų²³⁸. Taip valdovo sukurstytas Vilniaus vyskupas K. K. Bžostovskis įsitraukė į kovą su LDK etmonu K. J. Sapiega. Vilniaus vyskupas bandė gauti mandatą K. J. Sapiegai, tačiau LDK kancleriai su tuo nesutiko. Tačiau K. K. Bžostovskio tai nesustabdė ir jis išdavė suklastotą mandatą patraukti LDK etmoną K. J. Sapiegą į seimo teismą. Žinoma, šis bandymas brautis į K. S. Radvilos ministerijos valdžią įsiutino LDK pakanclerį. Jis laiške Vilniaus vyskupui apkaltino jį savivaliavimu ir falsifikavimu²³⁹. Mandatą užprotestavo ir sumenkino bei neperdavė į LDK kanceliariją²⁴⁰. LDK pakancleris K. S. Radvila iš savo rezidento šalia valdovo sužinojo, kad mandatas buvo patvirtintas mažosios kanceliarijos antspaudu. LDK pakanclerio laišką K. K. Bžostovskis persiuntė valdovui²⁴¹. Žinoma, jis neigiamai įvertino tokį pakanclerio poelgį ir labai pyko ant jo. Vis dėlto valdovas bandė ginti savo sūnėną ir tikėjosi jo pagalbos tolesniuose reikaluose²⁴². Tačiau K. S. Radvila tuo metu gana gerai sutarė su Sapiegomis, todėl jų kovose su valdovu stengėsi laikytis neutraliai²⁴³. Gali būti, jog tokią poziciją nulėmė LDK etmono K. J. Sapiegos pažadas palankiai jam sutvarkyti jo žmonos kraičio reikalus ir pavesti jaunuosius Sanguškas jo globai²⁴⁴.

Įdomiausia, jog K. K. Bžostovskis, negana to, kad nusiuntė laiško originalą valdovui, pasiskundė ir pakanclerio motinai K. Sobieskytei-Radvilienei. Jis piktinosi laiško nepagarbiu tonu ir tvirtino, jog mandatą jam K. S. Radvila persiuntė per velionį metropolitą²⁴⁵. Į pareikštus kaltinimus atsakymą gavo ir K. S. Radvila. Vilniaus vyskupas apgailestavo, kad nesulaukė užuojautos. Atskleidė, jog bandė jį paveikti per pakanclerio motiną, karaliaus seserį. Tikėjosi, kad jai pavyks pakeisti jo nuomonę. O dėl falsifikavimo pareiškė, jog įspėtų savo kanceliariją ir pontifikale perskaitytų, jog „Dievo Bažnyčia yra iš Šventosios Dvasios, kuri negali suklysti“²⁴⁶.

Akivaizdu, jog K. K. Bžostovskis buvo labai artimas Sobieskiams, nes bendravo ne tik su valdovu, bet ir jo šeima, šiuo atveju – seserimi. Laiškų turinys atskleidžia, jog ji palaikė brolio planus ir bandė padėti Vilniaus vyskupui susitarti su jos sūnumi. Tačiau bandymas įtikinti sūnų nepavyko. K. S. Radvila laikėsi savo pozicijos ir nepasidavė šeimos ir galingų giminaičių įtakai. Valdovo pyktis jo taip pat nebaugino. K. K. Bžostovskį čia matome, kaip ištikimą, atsidavusį ir drąsų karaliaus šalininką. Jam visos priemonės pateisino tikslą. Siekis K. S. Radvilą paveikti per šeimos narius, rodo, jog Vilniaus vyskupas nenorėjo konfrontacijos su juo. Ieškota būdų, kaip pasiekti savo tikslų, bet ir išlaikyti taikius santykius.

²³⁸ PIWARSKI, K. Op. cit., s. 51.

²³⁹ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė vidaus karo išvakarėse*, p. 137.

²⁴⁰ RACHUBA, A. Op. cit., s. 241.

²⁴¹ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė vidaus karo išvakarėse*, p. 137.

²⁴² RACHUBA, A. Op. cit., s. 241.

²⁴³ Ibid., s. 241.

²⁴⁴ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė vidaus karo išvakarėse*, p. 136.

²⁴⁵ Ibid., p. 137.

²⁴⁶ Ibid., p. 140.

1694 m. vasario 8 d. Vilniaus seimelyje K. S. Radvila buvo paskirtas Smolensko vaivada²⁴⁷. Šis faktas mus domina tuo, jog J. M. Karpis buvo Smolensko pastalininkiu²⁴⁸. Nežinome, kada tiksliai jis juo tapo, tačiau dažniausiai minima data šalia minėtų pareigų nurodoma 1703 m. Ši data nurodoma ir ties LDK kanclerio kliento ir sekretoriaus pareigomis²⁴⁹. Istoriografijoje 1703 metai savotiškas J. M. Karpio darbinės veiklos atskaitos taškas. Tai anksčiausia data minima darbinėje veikloje ir pirmieji fiksuoti veiklos judesiai baigus Vilniaus universitetą. Remiantis Jūratės Vaičiuvienės teiginiu, jog pastalininkio pareigų siekdavo didikų sūnūs, pradėdami savo karjerą valdovo ir valstybės tarnyboje²⁵⁰, manome, jog tai galėjo būti pirmosios jo pareigybės. Galbūt netgi suvedusios su K. S. Radvila. Tačiau neatmetame galimybės, jog J. M. Karpis pirma priartėjo prie K. S. Radvilos, kuris parekomendavo valdovui suteikti jam šias pareigas. Spėjama, jog ši 1703 m. data įsitvirtino istoriografijoje, nes AGAD esantis pirmasis J. M. Karpio rašytas laiškas Radvilų giminei yra 1703 m. spalio 11 d. būnant Bialoje²⁵¹.

1695 m. pavasarį geri Sapiegų ir K. S. Radvilos santykiai pablogėjo dėl mirusios giminaitės Liudvikos Karolinos Radvilaitės turtų valdymo. Šis konfliktas pastūmėjo LDK pakanclerį į stipresnę ir trumpalaikę sąjungą su valdovo dvaru. Tų pačių metų vasarą K. S. Radvila būdamas LDK pasiuntiniu atvyko į Varšuvą, jog pareikštų LDK seimelių nuomonę apie valdovui siūlomą idėją paleisti seimą siekiant susidoroti su opozicija. Tačiau pats tokią svarbią dvarui akimirką nedalyvavo seimelyje²⁵². Jis šią situaciją bandė spręsti kitu būdu.

Tų pačių metų spalio 13–18 d. Vilniuje tarėsi su Vilniaus vyskupu K. K. Bžostovskiu dėl jo susitaikymo su Sapiegomis. Tam buvo suorganizuota speciali sesija Varšuvoje lapkričio 11 d. Jos metu K. K. Bžostovskis su Sapiegomis nesusitaikė, tačiau to neparodė LDK pakancleriui, kad pagerintų savo santykius su juo²⁵³. Akivaizdu, jog K. S. Radvilos ir K. K. Bžostovskio konfliktas dėl mandato K. J. Sapiegai, jau buvo praėjęs ir įtampa santykiuose atslūgusi. Tai atskleidžia bandymas derinti pozicijas. Be to, Vilniaus vyskupas stengėsi nesipykti su LDK pakancleriu²⁵⁴. Tik nežinia ar dėl paties K. S. Radvilos asmens, ar dėl giminystės su valdovu, ar pastarojo paragintas, ar vedamas asmeninių paskatų. Tačiau, kad jam reikėjo kuo mažiau LDK ministrų opozicijos, tai akivaizdu. Juolab, kad tų pačių metų rudenį valdovo dvaras atsisakė ginkluotos konfrontacijos planų su Sapiegomis ir atnaujino derybas²⁵⁵. Jose pagrindinis dėmesys buvo skiriamas Vilniaus vyskupo ir LDK etmono ginčui, kuris turėjo būti vainikuotas susitarimu. Tačiau K. K. Bžostovskis šįkart nepakluso karališkajai porai ir vis

²⁴⁷ RACHUBA, A. Op. cit., s. 241.

²⁴⁸ GIEROWSKI, J. Op. cit., s. 94.

²⁴⁹ Ibid., s. 94.

²⁵⁰ VAIČIUVIENĖ, J. Lietuvos valstybės tarnautojų ištakos. 2012 07 05 [interaktyvus], [žiūrėta 2016 07 17]. Prieitis per internetą: <<http://www.veidas.lt/lietuvas-valstybes-tarnautoju-istakos>>.

²⁵¹ KARP, J. M. Biala, 1703 10 11. AGAD, syg. 6465/I.

²⁵² RACHUBA, A. Op. cit., s. 241.

²⁵³ Ibid., s. 241.

²⁵⁴ Ibid., s. 241.

²⁵⁵ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė vidaus karo išvakarėse*, p. 183.

reiškė nepasitenkinimą siūlomomis susitaikymo sąlygomis. Vis dėlto nepaisant Vilniaus vyskupo pastangų, situacija pakrypo ne jo naudai. Varšuvoje gruodžio mėnesį jis oficialiai neteko karaliaus ir karalienės palaikymo. Karalienė jį netgi apkaltino valdovo klaidinimu pateikiant neteisingą informaciją apie situaciją LDK²⁵⁶. Tiesa, valdovas nenorėjo su juo pyktis ir pasiuntė pas jį savo referendorių S. A. Ščiuką, kuris bandė jį paveikti pasirašyti susitarimą. Tačiau grasinimai, jog jis neteks valdovo protekcijos, nepadėjo²⁵⁷. LDK pakancleris šiose derybose taip pat nepalaikė Vilniaus vyskupo²⁵⁸. Nors, kaip nurodo G. Sliesoriūnas, K. K. Bžostovskio nesutarimai su valdovu prasidėjo, kai šis apsisprendė remti ne Sobieskių, bet Radvilų pretenzijas į Neuburgų valdas²⁵⁹. Nepavykus K. J. Sapiegai ir K. K. Bžostovskiui susitarti, LDK etmonas išvyko iš Varšuvos, o Vilniaus vyskupas išvyko į Romą²⁶⁰. Tad anksčiau turėta karaliaus viltis, kad etmono ir vyskupo ginčas padės apriboti LDK didžiųjų etmonų įgaliojimus, neįgavo trokštamų rezultatų.

1697 m. mirė Lenkijos-Lietuvos valdovas Jonas III Sobieskis. Ši mirtis atnešė svarbius neigiamus įvykius bei pokyčius tiek Lenkijai, tiek LDK. Lenkijos-Lietuvos valstybėje monarchas buvo renkamas. Tad mirus Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui, reikėjo išsirinkti naują valdovą. Nors Respublika silpo ir valdovo reikšmė joje mažėjo, tačiau į jos sostą buvo net 18 pretendentų²⁶¹. Pagrindiniai pretendentai į sostą buvo Prancūzijos kandidatas kunigaikštis Pranciškus Liudvikas de Conti ir Saksonijos kunigaikštis Fridrichas Augustas, kurį rėmė Austrijos ir Rusijos valdovai²⁶². Pastarasis siekė Respublikos sosto tikėdamasis įvesti tvirtą valdžią joje, sustiprinti savo padėtį ir įvesti absoliutizmą Saksonijoje bei įgyti daugiau įtakos Vokietijoje²⁶³. Pretenduojantieji į sostą turėjo savo šalininkus ir savo opoziciją visoje Respublikoje. LDK kandidatų šalininkai susipriešino tarpusavyje taip prisidėdami prie vidaus karo kovų.

LDK pakancleris ir Vilniaus vyskupas čia nebuvo išskirtiniai. Valdovo rinkimuose jie turėjo savo pozicijas, kurios sutapo. Iš pradžių P. L. de Conti kandidatūrą rėmė tiek Vilniaus vyskupas K. K. Bžostovskis, tiek LDK pakancleris K. S. Radvila. Pastarasis P. L. de Conti palaikė vedamas asmeninių paskatų. Jis buvo gavęs iš Prancūzijos diplomato Melchior de Polignac karaliaus Liudviko XIV ir kunigaikščio P. L. de Conti vardu suteiktą garantiją, jog jam bus suteikta didžiojo maršalo pareigybė, kurios jis jau siekė kelerius metus²⁶⁴. K. K. Bžostovskio motyvai palaikant prancūziškąjį kandidatą nėra istoriografijoje atskleisti, tačiau manome, jog tai gali būti susiję su LDK pakanclerio pozicija, nes G. Sliesoriūnas nurodo, kad Vilniaus vyskupo parama Prancūzijos kandidatui

²⁵⁶ Ibid., p. 185.

²⁵⁷ Ibid., p. 186.

²⁵⁸ Ibid., p. 188.

²⁵⁹ Ibid., p. 186.

²⁶⁰ Ibid., p. 186.

²⁶¹ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 313.

²⁶² Ibid., p. 314.

²⁶³ Ibid., p. 314.

²⁶⁴ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė vidaus karo išvakarėse*, p. 272.

neturėtų stebinti. Pasisukus ginčui su Sapiegomis ne K. K. Bžostovskio naudai, jis išvyko į Italiją, kur 1696–1697 m. palaikė labai glaudžius ryšius su K. S. Radvila. Naudojosi LDK pakanclerio agento Italijoje – abato Alberti diplomatine ir pinigine parama. Aktyviai siūlė jam savo paslaugas ir stengėsi būti malonus, sveikino užgniauzus LDK kariuomenės konfederaciją. O grįžęs iš Italijos Elekcinio seimo išvakarėse ir vos pervažiuojęs Lenkijos sieną, K. K. Bžostovskis paprašė K. S. Radvilos „nurodymų“²⁶⁵. Jiedu kartu su kitais P. L. de Conti šalininkais, pasirašė „Paramos laisvajai elekcijai aktą“²⁶⁶.

Vilniaus vyskupas buvo Jono III Sobieskio ištikimas šalininkas. Jam mirus jis neteko savo globėjo. Akivaizdu, jog jam reikėjo susirasti naują ir ypač esant tokioje nepalankioje situacijoje. Iš didžiųjų giminių Radvilos jam buvo likusi vienintelė giminė. Pacai savo hegemoniją buvo pradėję atėjus į valdžią Sapiegomis. Sapiegų ir K. K. Bžostovskio santykiai buvo komplikuoti. O su K. S. Radvila Vilniaus vyskupui, nepaisant ginčų dėl Sapiegų, pavyko išlaikyti taikius santykius. K. S. Radvilos parama esant Vilniaus vyskupui emigracijoje rodo jų artimą bendradarbiavimą.

Vis dėlto Vilniaus vyskupas taip pat pasirašė ir Fridricho Augusto elekciją²⁶⁷. G. Sliesoriūnas nurodo, jog taip galėjo atsitikti dėl kelių priežasčių. Fridricho Augusto elekcijos aktas buvo pasirašomas gana ilgą laiką, todėl dalis asmenų, elekcijos dienomis parėmę P. L. de Conti ir net po kelių savaičių dar pasirašę P. L. de Conti šalininkų aktą, vėliau matydami oponentų stovyklos stiprėjimą, paveikti pinigais ar įbauginti gresiančios kaimynų karinės intervencijos, perėjo į kito elektoriaus stovyklą ir jų pavardės buvo įrašytos Fridricho Augusto šalininkų akte. Kitas galimas paaiškinimas – dalies žymesnių asmenų pavardės buvo įrašytos vėliau, rengiant aktus spaudai, vadovaujantis prestižo sumetimais²⁶⁸.

1697 m. birželio 27–28 d. Varšuvoje vyko Elekcinis seimas. Susidūrus kandidatų šalininkų pozicijoms, seimas suskilo ir buvo išrinkti P. L. de Conti ir Fridrichas Augustas²⁶⁹. Prancūziškąjį kandidatą parėmė Sapiegų ir Radvilų grupuočių branduolys. Tačiau sosto likimas buvo nuspręstas ne balsų dauguma, o po elekcinio seimo vykusios ginkluotos kovos metu²⁷⁰. Fridrichas Augustas po elekcinio seimo, liepos mėnesį, atskubėjo į Krokuvą ir karūnavosi Augusto II vardu²⁷¹. Nors iš pradžių K. S. Radvila palaikė P. L. de Conti kandidatūrą, tačiau vėliau pamatęs, kad jis šalininkų turi nedaug, nutarė laukti, laikytis neutralumo ir pažiūrėti, kas bus²⁷². Varšuvos suvažiavime vykusiame 1697 m. rugpjūčio 26 d. – rugsėjo 6 d. K. S. Radvila parėmė P. L. de Conti kandidatūrą, tačiau vėliau jis

²⁶⁵ Ibid., p. 271.

²⁶⁶ Ibid., p. 269.

²⁶⁷ Ibid., p. 269.

²⁶⁸ Ibid., p. 271.

²⁶⁹ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 314.

²⁷⁰ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos istorija*, p. 521.

²⁷¹ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 314.

²⁷² KOTLUBAJUS, E. Op. cit., p. 289.

užsilaikė savo rezidencijoje Bialoje ir aktyviai nepalaikė P. L. de Conti pusės²⁷³. Pats P. L. de Conti atvyko tik vėlyvą rudenį. Kadangi jau buvo pavėlavęs, jis karo nepradėjo ir po kelių mėnesių ginčų tarp abiejų kandidatų šalininkų, pasitraukė, o Augustas II buvo visuotinai pripažintas²⁷⁴.

Augusto II Karūnacinis seimas buvo paskelbtas 1697 m. rugsėjo 17 d. – spalio 1 d. Tačiau tam dar buvo bandyta priešintis. K. S. Radvila kartu su Sapiegomis ir jų šalininkais boikotavo karūnaciją ir karūnacinį seimą²⁷⁵. Tačiau įdomu tai, jog LDK pakancleris greitai užmezgė kontaktus ir su Augustu II, kuris tų pačių metų spalio 21 d. laiške dėkojo už „afektą“ ir P. L. de Conti nepalaikymą. Vis dėlto K. S. Radvila nebuvo įsitikinęs Augusto II sėkme, todėl nusprendė lūkuriuoti²⁷⁶. Akivaizdu, jog LDK pakancleris bandė išlaviruoti tarp abiejų kandidatų ir likti prie to, kuris laimės. Tačiau čia įtakos turėjo ir asmeniniai išskaičiavimai. P. L. de Conti nesutiko K. S. Radvilai padėti kovoje su Sapiegomis. Tokia Prancūzijos kandidato pozicija padėjo jam apsispręsti. 1698 m. sausio 5 d. jis išvyko į Gurą Kalvariją susitikti su Augustu II ir išsiaiškinti jo ketinimus²⁷⁷. E. Kotlubajus truputį kitaip aprašo šį įvykį. Jis nurodo, kad po valdovo Augusto II pripažinimo, K. S. Radvila išjojo jo pasitikti ir pasveikinti Guroje. LDK pakancleris buvo kuo maloniausiai sutiktas ir iš karto pradėjo eiti šalia karaliaus savo eitas pareigas. Jis lydėjo karalių, kai šis iškilmingai įvažiavo į sostinę, jo vardu atsakinėjo į kalbas ir sveikinimus, nes Augusto II padėtis dar nebuvo tvirta ir patikima²⁷⁸.

Tebevyko dar 1697 m. rugpjūčio 28 d. prasidėjęs „Kontistų“ rokošas. Jis buvo likviduotas 1698 m. gegužės 21 d. Lovičiuje. LDK pakancleris buvo vienas iš valdovo pasiuntinių, pasirašiusių susitaikymo susitarimą. Už nutrauktą rokošą Augustas II jį apdovanojo Chorsple ir Zamszany dvarais²⁷⁹. Tų pačių metų lapkričio 19–22 d. svečiavosi Bialoje pas Augustą II, su kuriuo vėliau išvyko į Gardiną. Čia bandė užgniaužti Sapiegų ir respublikonų konfliktą. Tačiau to padaryti nepavyko ir LDK pakancleris buvo paskirtas vienu iš komisarų išnagrinėti šį reikalą ir apsaugoti nuo tolesnio kraujo praliejimo²⁸⁰.

Lenkijos-Lietuvos valdovas Augustas II pasitikėjo K. S. Radvila, jautė jam silpnybę, visada jam rodė didelį palankumą ir malonę²⁸¹. K. S. Radvila dažnai viešėdavo pas Augustą II, kartais palaikydavo draugiją kelionėse, dalyvaudavo jo organizuojuose vakaruose, arklių lenktynėse²⁸². Draugystė su valdovu, jam gana greitai išėjo į naudą. 1697 m. vasarą mirus LDK kancleriui D. M. Radvilai, jo pareigos liko vakuojančios. Nuo 1698 m. gruodžio laikinai šias pareigas perėmė

²⁷³ RACHUBA, A. Op. cit., s. 242.

²⁷⁴ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 314.

²⁷⁵ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos istorija*, p. 527.

²⁷⁶ RACHUBA, A. Op. cit., s. 242.

²⁷⁷ Ibid., s. 242.

²⁷⁸ KOTLUBAJUS, E. Op. cit., p. 290.

²⁷⁹ RACHUBA, A. Op. cit., s. 242.

²⁸⁰ Ibid., s. 242.

²⁸¹ KOTLUBAJUS, E. Op. cit., p. 290.

²⁸² RACHUBA, A. Op. cit., s. 242.

LDK pakancleris K. S. Radvila. Pacifikacinio seimo metu Varšuvoje 1699 m. liepos 17 d. jis oficialiai buvo paaukštintas LDK kancleriu²⁸³.

Sustiprėjus K. S. Radvilos pozicijoms, tais pačiais metais nuolat stiprėjo jo saitai su LDK respublikonų stovykla prieš Sapiegas. Manoma, jog tokiu būdu jis siekė susigrąžinti Neuburgo valdas ir padėti tašką Sapiegų dominavimui LDK²⁸⁴. Įdomu tai, kad, kai valdovu buvo jo dėdė Jonas III Sobieskis, jis aktyviai nepalaikė jo pozicijų prieš Sapiegas, kas sukeldavo karališkosios poros pyktį. Tačiau valdant Augustui II, jo pozicijos pasikeitė. 1700 m. spalio 29 d. Naugarduko vaivadijoje vyko susirinkimas, kuriame buvo svarstoma nepriklausomybė nuo Sapiegų. Čia LDK kancleris pažadėjo savo sąskaita pasiūsti į respublikonų armiją savo būrius. A. Rachuba jį netgi įvardino vienu pagrindinių respublikonų vadovų ir jų ketinimų inspiratoriumi²⁸⁵.

Vidaus kovos LDK darėsi vis atkaklesnės. 1700 m. lapkričio mėnesį prieš Sapiegas susibūrė daugumos LDK bajorų Valkininkų konfederacija. Mūšyje prie Valkininkų lapkričio 17 dieną Sapiegų pajėgos buvo sutriuškintos. Jie pabėgo į Lenkiją, o konfederatai siekė Augusto II paramos²⁸⁶. LDK kancleris galutiniame Valkininkų mūšyje nedalyvavo, tačiau LDK bajorija pripažino jo nuopelnus ir Valkininkų konfederacijos nutarimuose 1700 m. lapkričio 24 d. pripažino jo teisę į Neuburgų valdas²⁸⁷. 1701 m. sausio 7 d. respublikonų suvažiavime Ružanoje, K. S. Radvila prisiekė „ištikimybę valdovui ir laisvei“ patvirtindamas Valkininkų konfederacijos nutarimus bei tą pačią dieną išleido nurodymą perimęs Neuburgų valdas į savo rankas²⁸⁸. LDK kancleris kovo pabaigoje dalyvavo Varšuvos seime, kuriame atskleidė Vilniuje 1700 m. lapkričio 24 d. pasirašytą aktą, suteikiantį Augustui II paveldimą valdžią LDK. Šiame Vilniaus akte buvo ir LDK kanclerio K. S. Radvilos parašas²⁸⁹. Tiesa, G. Sliesoriūnas nurodo, jog šiame akte LDK respublikonų vadovai skelbė Augustą II absoliučiu LDK valdovu²⁹⁰.

Pralaimėjus Valkininkų mūšį Sapiegų hegemonija LDK ėmė mažėti, tačiau ginčas tarp respublikonų ir Sapiegų iki galo neišsprendė. Varšuvos seime 1702 m. sausio 3 d. LDK kancleris buvo paskirtas į deputatą sutaikyti respublikonus su Sapiegomis. K. S. Radvila prieštaravo visų karinių jėgų atidavimui LDK etmonui K. J. Sapiegai. Be to, LDK kancleris nenorėjo atiduoti LDK valdžios simbolių, kurių taip siekė. Tačiau Karūnai užprotestavus, jie vėl turėjo atitekti Sapiegomis. Respublikonų ginčas su Sapiegomis ėjo į pabaigą ir sausio 16 d., tarpininkaujant LDK senatoriams ir

²⁸³ Ibid., s. 242.

²⁸⁴ Ibid., s. 242.

²⁸⁵ Ibid., s. 242.

²⁸⁶ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 315.

²⁸⁷ RACHUBA, A. Op. cit., s. 243.

²⁸⁸ Ibid., s. 243.

²⁸⁹ Ibid., s. 243.

²⁹⁰ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos istorija*, p. 543.

spaudžiant karaliui, buvo pasirašytas „LDK pacifikacinis aktas“ arba „Lietuvos susitaikymo“ susitarimas²⁹¹. Žinoma, vienas iš senatorių parašų buvo LDK kanclerio K. S. Radvilos²⁹².

Šis susitarimas ne visai tenkino Sapiegas. LDK kancleriui pavyko pasiekti, jog ne visa LDK kariuomenė paklustų didžiajam etmonui. Be to, šių nutarimų didžioji dalis buvo neįgyvendinta. Sapiegoms turėjo būti gražintos atimtos pareigybės ir konfiskuoti dvarai, tačiau jiems jų susigrąžinti nepavyko. Jie suprato, kad su Augusto II pagalba savo teisių neatkurs. Todėl savo viltis susiejo su Švedija. 1702 m. kovo 31 d. Jurbarke Sapiegų giminės lyderiai susitiko su į LDK įžengusiu Švedijos karaliumi Karoliu XII. Susitarė bendrai kovoti su respublikonais ir Augustu II. LDK vidinis konfliktas peraugo į Šiaurės karo vienu iš elementų²⁹³.

LDK susidarė sudėtinga, neaiški padėtis. Lenkijos-Lietuvos valstybė buvo įtraukta į Šiaurės karą. Tebesitęsė ginkluotas Sapiegų ir respublikonų konfliktas. Respublikos valdovas Augustas II įsitraukė į karą su Švedija, kaip Saksonijos kunigaikštis, bet jo kariuomenės veiksmų baze tapo LDK. Prie LDK sienų stovėjo priešiška švedų kariuomenė, į jos teritoriją įžengė ir Augusto II sąjungininko Rusijos caro kariuomenė. Lenkija, LDK partneris Respublikoje, bijodama Augusto II sustiprėjimo ir nesutardama dėl sąjungos su Rusija sąlygų, vengė karo²⁹⁴.

Sapiegomis susitarus su švedais, respublikonai 1702 m. balandžio 3 d. susitarė su Rusija dėl bendrų veiksmų prieš švedus bei pagalbos kariais ir pinigais. Švedijos ir Rusijos kariuomenės įžengė į LDK kaip jos suskilusios visuomenės dalių sąjungininkai. Besivaidijančių grupuočių veiksmuose jau beveik buvo neįmanoma įžvelgti LDK valstybinės minties, nors abi pusės skelbėsi LDK reprezentantais, ginančiais jos interesus²⁹⁵.

Šiaurės karo metu 1702 m. vasarą poseiminiame senato tarybos posėdyje K. S. Radvila rūpinosi apsaugoti LDK nuo švedų, tačiau prieštaravo saksų karių įvedimui. Kartu su L. Pociėjumi bandė slapta susitarti su Rusijos generolu Gregorijumi Dolgorukiu. Mainais už 100 000 talerių žadėjo išstatyti 10 000 karių prieš švedus be Respublikos sutikimo²⁹⁶. LDK kancleris nemažai reikalų tvarkė su L. Pociėjumi, su kuriuo buvo pažįstamas nuo jaunystės. Savo karjeros pradžioje L. Pociėjus dalyvavo nesėkmingame Jono III Sobieskio žygyje prieš Moldaviją 1686 m.²⁹⁷ Jame dalyvavo ir K. S. Radvila²⁹⁸. Nuo 1691 iki 1695 m. kovo mėn. jis buvo LDK pakanclerio K. S. Radvilos šarvuočių vėliavos leitenantu²⁹⁹. 1690 m. Lietuvos Brastos seimelis išrinko K. S. Radvilą ir Brastos pakamorę

²⁹¹ RACHUBA, A. Op. cit., s. 243.

²⁹² SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos istorija*, p. 543.

²⁹³ Ibid., p. 543–544.

²⁹⁴ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 316.

²⁹⁵ Ibid., p. 316.

²⁹⁶ RACHUBA, A. Op. cit., s. 243.

²⁹⁷ SOWA, A. Pociej Ludwik Konstanty. In *Polski Słownik Biograficzny*. T. XXVII/1. Kraków, 1982, s. 38.

²⁹⁸ KOTLUBAJUS, E. Op. cit., p. 284.

²⁹⁹ SOWA, A. Op. cit., s. 38.

L. Pociųjų seimo deputatais į Varšuvos seimą³⁰⁰. 1700 m. lapkričio 24 d. kartu su K. S. Radvila pasirašė ant Vilniaus akto³⁰¹. Be to, jis tyliai palaikė K. S. Radvilos pretenzijas į Neuburgų valdas ir vadovavo bajorų kovai prieš Sapiegas³⁰². 1703 m. Liublino seime K. S. Radvila, Mykolas Višnioveckis, L. Pociėjus ir Marcijonas Valavičius sudarė slaptą susitarimą išsidalinti Sapiegų einamas pareigas, jeigu šie nepaklustų Augustui II³⁰³. 1708 m. jo dvarai Baltojoje Rusijoje kentėjo nuo Grigaliaus Antano Oginskio puldinėjimų, nes šis jį kaltino perėjimu į Stanislovo I stovyklą³⁰⁴. 1710 m. rugsėjo mėnesį LDK kancleris dalyvavo L. Pociėjaus, Kazimiero Zarankos ir A. Sieniavskio suvažiavime Horodlėje. 1711 m. birželį Iždo Tribunole Pinske tarėsi su L. Pociėjumi ir rusų generolu Boratynskiu. 1712 m. Varšuvos seime laikinai sutaikė LDK etmonus L. Pocijų ir Stanislovą Ernestą Denhofą³⁰⁵. Be to, bendrų reikalų su L. Pociėjumi turėjo ir K. K. Bžostovskis. 1716 m. jis bandė apsaugoti LDK etmoną nuo Ašmenos bajorijos, kuri kaltino jį išdavyste ir norėjo su juo susidoroti³⁰⁶.

1702 m. rugsėjo pradžioje K. S. Radvila išvyko į Olyką, kur praleido likusią metų dalį. Iš ten į Ukrainą išsiuntė savo privatų karinį dalinį, apie 500 žmonių, padėti nuslopinti etmono Samuelio Samušo sukilimo. Augusto II aplinka sunerimo, kad K. S. Radvila nepereitų į priešų pusę. Valdovas gruodžio mėnesį išsiuntė pas LDK kanclerį Joną Hordyną, jo paties rezidentą prie karaliaus. Jo tikslas buvo padėti susiorientuoti situacijoje ir atitraukti LDK kanclerį nuo tokių sumanymų. Galbūt valdovo įtarinėjimai buvo pagrįsti, tačiau 1703 m. kovo 15 d. K. S. Radvila Vilniuje pasirašė bajorų suvažiavimo nutarimą palaikantį Augustą II³⁰⁷.

Neužtrukdamas LDK Švedijos karalius Karolis XII 1702 m. pavasarį iš Žemaitijos pradėjo žygį į Lenkiją ir iki rudens ją užėmė. Dėl to Respublikoje įvykiai ėmė sparčiai keistis. 1704 m. Karolis XII suorganizavo ir vasario 16 d. Varšuvoje paskelbė Augustui II priešišką konfederaciją, kuri jį nuvertė nuo sosto³⁰⁸. Tuo metu Lenkijoje buvusi Augusto II opozicija su primu Mykolu Steponu Radziejovskiu priešakyje vis stipriau domėjosi K. S. Radvila. Dar 1702 m. vasarą Prancūzijos karalius Liudvikas XIV ir jo ambasadorius svarstė apie galimybę nuvertus Augustą II nuo sosto, iškelti K. S. Radvilos kandidatūrą. Primas M. S. Radziejovskis pasiūlė Karoliui XII keletą kandidatų, tarp kurių buvo ir K. S. Radvilos pavardė. Abejojama, jog LDK kancleris žinojo apie tokius Augusto II priešininkų maneversus. LDK kancleris buvo stipriai susisaistęs su valdovu ir respublikonais³⁰⁹.

³⁰⁰ KOTLUBAJUS, E. Op. cit., p. 284.

³⁰¹ SOWA, A. Op. cit., s. 39.

³⁰² Ibid., s. 39.

³⁰³ RACHUBA, A. Op. cit., s. 244.

³⁰⁴ SOWA, A. Op. cit., s. 41.

³⁰⁵ RACHUBA, A. Op. cit., s. 245.

³⁰⁶ PIWARSKI, K. Op. cit., s. 52.

³⁰⁷ RACHUBA, A. Op. cit., s. 244.

³⁰⁸ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 316.

³⁰⁹ RACHUBA, A. Op. cit., s. 244.

Kaip atsakymą švedams, Augusto II šalininkai 1704 m. gegužės 20 d. Sandomiere paskelbė jį palaikančią konfederaciją³¹⁰. Kadangi K. S. Radvila su Lenkijos karaliumi Augustu II buvo artimi, aktyviai jį palaikė³¹¹. Vis dėlto Augusto II šalininkų gretos nusilpo. 1704 m. liepos 12 d. Švedijos karaliaus prižiūrimi įvyko nauji valdovo rinkimai. Juo buvo išrinktas Poznanės vaivada Stanislovas Leščinskis. Tai paskatino 1704 m. rugpjūčio 30 d. Narvoje sudaryti Rusijos ir Respublikos (Augusto II šalininkų) sutartį, pagal kurią pastaroji pagaliau oficialiai įstojo į karą³¹². Tačiau tai nesutrukdė 1705 m. spalio 4 d. Stanislovui Leščinskiui karūnuotis Stanislovu I. Respublikoje susiklostė oficiali dvivaldystė³¹³.

Nepaisant švedų karinės sėkmės ir Stanislovo Leščinskio karūnacijos, LDK kancleris ir toliau palaikė Augustą II. Dalyvavo jo ir Rusijos caro susitikimuose, aptarinėjo karinius veiksmus³¹⁴. Deja, šis palaikymas jam brangiai kainavo. 1706 m. įsiveržus Karoliui XII į LDK, pirmiausiai buvo nuniokotos jo valdos³¹⁵. Švedų kariai griovė išimtinai ir nuožmiai LDK kanclerio dvarus ir rezidencijas³¹⁶. K. S. Radvilai buvo pagrasinta, kad jeigu jis nepereis į švedų ir Stanislovo I pusę, Nesvyžius bus sugriautas. K. S. Radvilą tokie veiksmai įtikino pereiti į priešininkų stovyklą³¹⁷. Tiesa, Nesvyžius vis tiek buvo sugriautas. K. S. Radvila labai pergyveno ir dėl Olykos likimo, nes joje buvo saugomas LDK archyvas³¹⁸. Patyrus didžiulius materialinius nuostolius ir grasinimus LDK kancleris pakeitė savo politinę kryptį. Be to, LDK kancleris neteko vilties, kad Augustas II išsilaikys soste. Priverstas aplinkybių jis nutarė pripažinti karaliumi Stanislovą I³¹⁹. 1706 m. birželio pradžioje LDK kancleris K. S. Radvila perėjo į Stanislovo I stovyklą, su kuriuo ir Karoliu XII susitiko liepos 11 d. Targovicoje³²⁰. Kartu su juo į Stanislovo I šalininkų grupuotę perėjo ir J. M. Karpis³²¹. Naujasis Lenkijos-Lietuvos valdovas paliko K. S. Radvilą LDK kanclerio pareigose³²². Perėjęs į Stanislovo I pusę LDK kancleris daug keliavo, dažnai jį lydėdavo kelyje, susitikdavo su Švedijos karaliumi, su Prūsijos karaliumi Fridrichu I, dalyvaudavo jo rengiamose puotose³²³. Žinoma, Augustas II atsilygino K. S. Radvilai už šią išdavystę. Keletą jo karališkųjų žemių jis perdavė savo ištikimiems šalininkams Adomui Šmigelskiui ir Marcijonui Valavičiui. Planavo ir Olykos dvarus perleisti Lenkijos etmonui Adomui Sieniavskiui³²⁴.

³¹⁰ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 316.

³¹¹ KOTLUBAJUS, E. Op. cit., p. 296.

³¹² KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 317.

³¹³ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos istorija*, p. 553.

³¹⁴ KOTLUBAJUS, E. Op. cit., p. 298.

³¹⁵ Ibid., p. 299.

³¹⁶ RACHUBA, A. Op. cit., s. 244.

³¹⁷ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos istorija*, p. 556.

³¹⁸ RACHUBA, A. Op. cit., s. 244.

³¹⁹ KOTLUBAJUS, E. Op. cit., p. 300.

³²⁰ RACHUBA, A. Op. cit., s. 244.

³²¹ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. X. Vilnius, 2006, p. 818.

³²² KOTLUBAJUS, E. Op. cit., p. 300.

³²³ RACHUBA, A. Op. cit., s. 244–245.

³²⁴ Ibid., s. 244.

1704–1708 m. Respublikos žemėse vyko permainingos kovos, LDK sritys ir miestai ėjo iš rankų į rankas, kovose aktyviai dalyvavo besivaidijantys LDK bajorai. 1706 m. švedai surengė žygį į Saksoniją grasindami iš Augusto II atimti jo sostą. 1706 m. rugsėjo 24 d. Karolis XII privertė Augustą II pasirašyti Altranštato sutartį, kuria atsisakė Lenkijos-Lietuvos valstybės sosto ir valdovu pripažino Stanislovą I³²⁵. LDK kancleris Altranštate lapkričio 5 d. turėjo patvirtinti Augusto II detronizaciją³²⁶. Tačiau nei buvimas Stanislovo I šalininkų stovykloje, nei Altranštato sutartis, nei švedų sėkmė kovose, nei šgelbėjo LDK kanclerio nuo Rusijos kariuomenės. 1707 m. ji apiplėšė K. S. Radvilai priklausiusią Choinicos seniūniją. Visa įgula pateko į nelaisvę, o LDK kancleriui teko bėgti nuo buvusių savo sąjungininkų. Iš pradžių jis pasislėpė Prūsijos karaliui priklausančioje Belgrado pilyje, o vėliau išvyko į Ščeciną³²⁷. Susiklosčius tokiai situacijai K. S. Radvila susirašinėdamas su savo giminaičiu Lenkijos etmonu A. Sieniavskiu prašė saugoti jo dvarus³²⁸.

Pasak J. Gierowski, J. M. Karpis taip pat slėpėsi nuo rusų iš pradžių Gdanske, vėliau Ščecine, kur saugojo patikėtą Lietuvos metriką³²⁹. Matyt, Ščecine J. M. Karpis susitiko su LDK kancleriu ir pastarojo pastūmėtas 1708 m. tapo Stanislovo I sekretoriumi. Šias pareigas ėjo iki 1711 m.³³⁰ LDK kancleris šalia visų valdovų turėjo savo rezidentus. Šalia Augusto II buvo Jonas Hordynas, šalia Rusijos caro Petro I jis taip pat turėjo rezidentą³³¹. Šalia Stanislovo I taip pat norėjo turėti savo informatorių. Visus tuos metus J. M. Karpis jam perdavinėjo informaciją iš karaliaus stovyklos. Vis dėlto dėl savo nepalankumo švedams iki galo juo nebuvo pasitikima. Jis nebuvo prileidžiamas prie slaptų dokumentų. Tačiau kaip karaliaus sekretorius jis rado būdą kaip tai apeiti. Nuolat apsimesdavo, jog nematė, kad dokumentai buvo antspauduoti³³². Siųsdamas naujienas, jis pateikdavo ir savo situacijos vertinimą. J. M. Karpis neigiamai vertino Stanislovo I planus sudaryti sąjungą su Švedija³³³.

1708 m. pr. Stanislovas I išvyko į Malborką, kur sušaukė didžiąją Senato tarybą³³⁴. Jo sekretorius J. M. Karpis čia asistavo konfederatų tarybai³³⁵. Vėliau prisijungė ir K. S. Radvila. Malborko pasitarimas vyko ramiai. Čia jis buvo pripažintas karaliumi³³⁶. Po to K. S. Radvilos ir J. M. Karpio kelionių kryptys išsiskyrė.

Karui užsitęsęs, Švedijos karalius Karolis XII pradėjo žygį Maskvos link. Prie Poltavos 1709 m. rugpjūčio 21 d. įvyko Rusijos ir Švedijos kariuomenių mūšis, kurį laimėjo rusai. Švedų karinė galia buvo sutriuškinta ir nors jie dar kurį laiką priešinosi, karo pabaiga buvo nulemta. Baigiamajame karo

³²⁵ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 317.

³²⁶ RACHUBA, A. Op. cit., s. 244.

³²⁷ KOTLUBAJUS, E. Op. cit., p. 301.

³²⁸ RACHUBA, A. Op. cit., s. 245.

³²⁹ GIEROWSKI, J. Op. cit., s. 94.

³³⁰ Ibid., s. 94.

³³¹ RACHUBA, A. Op. cit., s. 244.

³³² GIEROWSKI, J. Op. cit., s. 94.

³³³ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. X. Vilnius, 2006, p. 818.

³³⁴ KOTLUBAJUS, E. Op. cit., p. 301.

³³⁵ GIEROWSKI, J. Op. cit., s. 94.

³³⁶ KOTLUBAJUS, E. Op. cit., p. 301.

etape Respublika nedalyvavo. Jis baigėsi 1721 m. Nyštato taika. Livonija atiteko Rusijai ir ji tapo viena iš stipriausių regiono valstybių³³⁷.

Ne vienam žinia apie Švedijos karaliaus Karolio XII pralaimėjimą prie Poltavos buvo netikėta. Stanislovo I pagrindiniam rėmėjui pralaimėjus mūšį prie Poltavos, Augustas II vėl pareiškė pretenzijas į Respublikos sostą. 1710 m. vasario 4 d. seimas jį jam sugrąžino. Stanislovas I pabėgo į užsienį, bet sosto neatsisakė³³⁸. J. M. Karpis buvo vienas iš nedaugelio kartu su juo pasitraukusių į Ščeciną³³⁹. Čia jis vedė Stanislovo I diplomatinį susirašinėjimą³⁴⁰. Nurimo ir LDK, išvarginta viso dešimtmečio karo veiksmų savų ir svetimų kariuomenių, ypač 1708–1711 m. siautėjusio maro³⁴¹.

Pabėgus Stanislovui I, LDK kancleriui vėl teko keisti įsitikinimus ir grįžti pas buvusį valdovą. Dar 1709 m. liepos 29 d. K. S. Radvila parašė pasiteisinimo laišką Rusijos carui Petru I. Jame jis nurodė, kad buvo priverstas tarnauti Stanislovui I ir garantavo, kad nedalyvavo jokiuose švedų reikaluose nukreiptuose prieš Rusiją ir Augustą II³⁴². Augustas II dėl savo buvusio palankumo LDK kancleriui priėmė jį atgal ir paliko jo turimose pareigose³⁴³. Vis dėlto K. S. Radvila nusprendė neskubėti imtis ryžtingų politinių veiksmų. Apie visus savo maneversus konsultavosi su A. Sieniavskiu. Nėgana to, K. S. Radvilai pavyko gauti iš Stanislovo I oficialų sutikimą, jog jis paleidžiamas iš jo stovyklos, ir kad K. S. Radvila pripažįsta Augustą II. Tokį savo žingsnį argumentavo baime dėl savo jau ir taip nuniokotų valdų³⁴⁴.

LDK kancleris aktyviai dalyvavo atstatant Augusto II valdžią. Valdovas jį už tai apdovanojo miško ūkiu ir seniūnija³⁴⁵. 1710 m. vasario 18 d. votume LDK kancleris reikalavo sunaikinti visus aktus ir nurodymus, nukreiptus prieš Augustą II ir paskelbtus jam nebūnant soste³⁴⁶. 1710 m. spalio 3 d. jis pasirašė ištikimybės Augustui II deklaraciją, kurią išsiuntė valdovui ir Petru I³⁴⁷. K. S. Radvilai vėl prisiekus ištikimybę Augustui II, J. M. Karpis taip pat nustojo eiti Stanislovo I sekretoriaus pareigas. 1712 m. šalia jo minimas jau kitas sekretorius³⁴⁸. Tačiau ryšiai ir toliau buvo palaikomi. Kai 1715 m. Stanislovas I apsistojo Pfalz-Zweibrücken, J. M. Karpis kelis kartu į LDK keliavo kaip kurjeris ir galimai vežė pinigus nepatenkintiems ir pasiekė net L. Pocięjų. Manoma, kad J. M. Karpis su L. Pociėjumi buvo pažįstami jau anksčiau ir buvo netgi įtrauktas į jo monetų klastojimo reikalus³⁴⁹. Deja, tolimesnių Stanislovo I ir J. M. Karpio ryšių palaikymo priežastys

³³⁷ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 317.

³³⁸ Ibid., p. 317.

³³⁹ *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. X. Vilnius, 2006, p. 818.

³⁴⁰ GIEROWSKI, J. Op. cit., s. 94.

³⁴¹ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 317.

³⁴² RACHUBA, A. Op. cit., s. 245.

³⁴³ KOTLUBAJUS, E. Op. cit., p. 302.

³⁴⁴ RACHUBA, A. Op. cit., s. 245.

³⁴⁵ Ibid., s. 245.

³⁴⁶ Ibid., s. 245.

³⁴⁷ Ibid., s. 245.

³⁴⁸ PANGONYTĖ, R. Op. cit., l. 43.

³⁴⁹ GIEROWSKI, J. Op. cit., s. 94.

neaiškios. Galbūt tam įtakos turėjo K. S. Radvilos valia ir noras šalia valdovo turėti savo informatorių, galbūt J. M. Karpio asmeniniai įsitikinimai. Tačiau sprendžiant iš J. M. Karpio ir Stanislovo I pažiūrų nesutapimo švedų klausimu ir tiesioginės priklausomybės K. S. Radvilai, greičiausiai LDK kancleris norėjo žinoti, kas vyksta Stanislovo I stovykloje, kokie jo tolimesni ketinimai. Tokiu būdu jis žinojo, kas vyksta dviejų besivaržančių karalių pusėse. Juk vis dėlto kova dėl sosto dar nebuvo baigta.

Į sostą sugrįžęs Augustas II neatsisakė valdovo valdžios stiprinimo planų, ieškojo sąjungininkų savo išsikeltiems tikslams įgyvendinti. Susitaikė su Sapiegomis ir amnestavo juos³⁵⁰. LDK kancleris K. S. Radvila pirmininkavo ne vienam posėdžiui, dalyvavo ne viename seimelyje ir seime. 1713 m. Varšuvoje gavo iš valdovo užduotį susitikti Vroclave su antisaksų opozicijos vadovais ir iširti situaciją. 1714 m. balandį pokalbyje su M. Višnioveckiu ir A. Šmigelskiu bandė palenkti juos į Augusto II pusę ir aiškino, jog Prancūzijos, Anglijos ir Olandijos tarpininkavimas yra iliuzinis. Tačiau ši misija nedavė rezultatų. Apie tai jis informavo valdovą būdamas pas jį Saksonijoje³⁵¹. K. S. Radvila dažnai būdavo valdovo aplinkoje. Toks judviejų ryšys kėlė pasipiktinimą Saksonijos bajorijai. Šie 1714 m. netgi planavo užpulti Bialą ir sukapti LDK kanclerį. Valdovas savo palankumą LDK kancleriui parodė apdovanodamas jį 1715 m. rugpjūčio 2 d. Baltojo Erelio ordinu³⁵².

Augustas II buvo aktyvus diplomatijos baruose, ieškojo paramos Rusijoje, Prūsijoje, Austrijoje, aptarinėjo net Respublikos padalijimo planus. Tačiau užsienio valstybės visai nenorėjo stipraus Respublikos valdovo, taigi ir jos pačios stiprėjimo. Tai sutapo su didikų ir bajorijos nenoru turėti įtakingą ir galingą valdovą³⁵³. Šalia to prasidėjo visuotinis nepasitenkinimas plėšikaujančia saksų kariuomene. 1715 m. iš pradžių Lenkijoje, vėliau ir LDK prasidėjo ginkluotas pasipriešinimas, organizuotas į Tarnogrudo konfederaciją. Įvykių eigai pasisukus ne konfederatų naudai, jie suprato, kad be Rusijos paramos jiems gresia pralaimėjimas, todėl paprašė, jog Petras I tarpininkautų tarp jų ir valdovo. Augustas II bijodamas Petro I ir konfederatų sąjungos taip pat sutiko su tarpininkavimu³⁵⁴. K. S. Radvila šioje situacijoje nors ir atsargiai, tačiau palaikė valdovą³⁵⁵. 1716 m. pirmoje lapkričio pusėje atvyko į Varšuvą, kur visą gruodį nuolat vedė derybas tarp Augusto II ir konfederatų³⁵⁶. Valdovo ir konfederatų susitarimas buvo patvirtintas 1717 m. Nebyliajame Respublikos Seime, kuris tevyko 6–7 valandas. Nutarimai buvo suderinti iš anksto, tad teliko juos įteisinti³⁵⁷. Nebyliojo seimo nutarimus patvirtino K. S. Radvila LDK kanclerio antspaudu³⁵⁸. Po Nebyliojo seimo J. M. Karpis tapo

³⁵⁰ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 317.

³⁵¹ RACHUBA, A. Op. cit., s. 245.

³⁵² Ibid., s. 245.

³⁵³ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 317.

³⁵⁴ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos istorija*, p. 567.

³⁵⁵ Ibid., p. 566.

³⁵⁶ RACHUBA, A. Op. cit., s. 246.

³⁵⁷ SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos istorija*, p. 571.

³⁵⁸ KOTLUBAJUS, E. Op. cit., p. 306.

Lietuvos tribunolo deputatu³⁵⁹. Seimo nutarimas atėmė iš valdovo bet kokias galimybes stiprinti savo valdžią. Bajorų seimelių kompetencijos ribojimas siaurino jų savivaldą. Palikus *liberum veto* ir suvaržius bajorų teisę skelbti konfederacijas, praktiškai tapo neįmanoma daryti bet kokias legalias (seime) valstybės santvarkos reformas. Buvo konservuojama akivaizdžiai ydinga Respublikos santvarka³⁶⁰.

1718 m. LDK kancleris išskubėjo į Gardino seimą, kuriame daugiausia rūpinosi atsikratyti Rusijos kariuomenės, kuri vis dar buvo Lenkijoje. Buvo nutarta siųsti pasiuntinius pas Petrą I³⁶¹. Kartu su juo Gardino seime dalyvavo ir J. M. Karpis³⁶². Tai buvo paskutiniai vieši K. S. Radvilos veiksmai. Lapkričio pabaigoje jis grįžo į Bialą ir daugiau iš ten nepajudėjo, sunkiai susirgo ir po ilgos ligos 1719 m. rugpjūčio 2 d. mirė. Palaidotas buvo 1720 m. liepos 10 d.³⁶³

E. Kotlubajus apie LDK ministrą atsiliepė, jog kunigaikštis buvo nuolaidaus būdo, nedarė didelės įtakos to meto įvykiams, tačiau juose aktyviai dalyvavo. Jo pareiga buvo sutaisyti susipriešinusias grupuotes³⁶⁴. Jam galima priekaištauti dėl ryžto stokos, pernelyg didelio lankstumo – jis palaikydavo persvarą turinčią pusę, tačiau dėl dorumo, sugebėjimo lengvai bendrauti buvo įgijęs visuotinį palankumą. Jį vienodai gerbė ir vertino Augustas II, Petras I, Stanislovas I ir Karolis XII³⁶⁵. Visa tai atsispindi ir istoriografijoje.

LDK kancleris K. S. Radvila tiek dėl savo posto, tiek dėl žymios ir iškilios pavardės bei giminystės su karališkąja šeima turėjo didelį politinį ratą, kurį suformavo valdovo Jono III Sobieskio aplinkoje. K. S. Radvilos politiniame rate užmegzti ryšiai su atskirais jos nariais buvo skirtingi. Vieni jame užėmė svarbesnes pozicijas, kiti atliko tik pagalbines funkcijas. K. S. Radvilos politinės aplinkos suformavimo pagrindas buvo bendri politiniai ir ekonominiai interesai, asmeninė nauda. Tikslus politinio rato narių sąrašas nėra pateikiamas istoriografijoje. Retos eilutės istoriniuose tyrimuose išduoda artimų šalininkų pavardes. Paties K. S. Radvilos biografijoje labiau akcentuojamas buvimas šalia vieno ar kito valdovo, jo veikla. Susidaro įspūdis, jog šis žmogus beveik visada veikė vienas. Jau žinome, kad jo aplinkos dalimi buvo J. M. Karpis. Istoriniuose tyrimuose išskyrėme dar kelias pavardes, tai Vilniaus vyskupas K. K. Bžostovskis, LDK didysis etmonas L. Pociėjus, LDK lauko etmonas S. E. Denhofas. Vilniaus vyskupo ir K. S. Radvilos santykiai užsimezgę valdovo dvare buvo labai priešaringi, tačiau kartu taikūs, peraugę į artimą bendradarbiavimą. Pasibaigus Vilniaus vyskupo ir Sapiegų nesutarimams, apie tolimesnius K. S. Radvilos ir K. K. Bžostovskio ryšius nieko nežinome. Istorigrafijoje taip pat nerandame informacijos apie J. M. Karpio ir Vilniaus vyskupo ryšius. Karinis

³⁵⁹ GIEROWSKI, J. Op. cit., s. 94.

³⁶⁰ KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. Op. cit., p. 318.

³⁶¹ KOTLUBAJUS, E. Op. cit., p. 306.

³⁶² GIEROWSKI, J. Op. cit., s. 94.

³⁶³ RACHUBA, A. Op. cit., s. 247.

³⁶⁴ KOTLUBAJUS, E. Op. cit., p. 306.

³⁶⁵ Ibid., p. 307.

LDK veikėjas L. Pociėjus taip pat priklausė LDK kanclerio ratui. Jų pažintis, kaip ir su Vilniaus vyskupu, įvyko dėka Lenkijos-Lietuvos valdovo Jono III Sobieskio. Jų bendradarbiavimą matome bendruose politinės veiklos žingsniuose. Juolab, kad K. S. Radvila buvo Augusto II pusėje, o L. Pociėjus buvo prisiekęs Rusijos carui Petru I ištikimybę. Istoriofrafijoje aptinkame informacijos ir apie L. Pociėjaus bei J. M. Karpio bendrą veiklą. Akivaizdu, kad jiedu susipažino būdami LDK kanclerio aplinkoje. K. S. Radvila užimdamas tokį postą, bendradarbiavo ne su vienu LDK ministru. Vienas iš jų buvo S. E. Denhofas. Tačiau apie jų ryšius randame labai mažai informacijos. O apie J. M. Karpio bendravimą su LDK lauko etmonu istoriofrafijoje žinių nerandame. Akivaizdu, kad istorinių tyrimų nepakanka norint nustatyti K. S. Radvilos rato narių įtaką J. M. Karpiui ir atvirkščiai, tačiau istoriofrafiniame kontekste rasti J. M. Karpio ir L. Pociėjaus bendri veiksmai atskleidžia, jog J. M. Karpis su K. S. Radvilos aplinkos nariais palaikė aktyvius ryšius, įsipainiojant net į jų reikalus. Akivaizdu, kad J. M. Karpio priklausymas K. S. Radvilos artimai aplinkai, atvėrė jam puikias karjeros galimybes. LDK kanclerio dėka jis bendravo su aukščiausias pareigas užimančiais pareigūnais ir valdovais. Žinojo, slapčiausia, kitiems neprieinamą informaciją. K. S. Radvilos gyvenamajame laikotarpyje J. M. Karpis nuo Smolensko pastalininkio pakilo iki LDK kanclerio sekretoriaus, netgi pavadojant jį kanclerio pareigose. Tai jam atvėrė kelią net į valdovo Stanislovo I sekretoriaus vietą. Aktyvus dalyvavimas LDK kanclerio reikaluose ir užmegzti ryšiai netgi K. S. Radvilai mirus padėjo išsilaikyti politikoje, aktyviai joje reikštis. Tad K. S. Radvilos įtaka pirmojoje J. M. Karpio gyvenimo pusėje akivaizdi.

2. Vilniaus vyskupo Konstantino Kazimiero Bžostovskio įtaka Juozapo Mykolo Karpio karjerai

J. M. Karpis tapdamas LDK kanclerio sekretoriumi įsivėlė į jo asmeninius reikalus ir tuo pačiu LDK politinius reikalus. Buvimas K. S. Radvilos aplinkoje, nulėmė ir paties J. M. Karpio politinį bendradarbiavimo ratą. J. M. Karpio istoriniuose tyrimuose tokių pavardžių randame tik keletą. Žinoma, kad jis bendradarbiavo su LDK pakancleriu A. S. Ščiuka, LDK etmonu L. Pociėjumi³⁶⁶. Į Žemaičių vyskupo vietą jį buvo numatęs Vilniaus vyskupas Mykolas Jonas Zenkovičius³⁶⁷. Archyviniai duomenys atskleidžia, jog siekiant kustošo pareigų jį palaikė Smolensko vyskupas Boguslavas Korvinas Gosevskis ir Vilniaus vyskupas Motiejus Ancuta³⁶⁸. Tačiau tai yra tik keli asmenys iš jo aplinkos. Biržų muziejuje *Sėla* rastas laiškų rinkinys atskleidžia daug daugiau jo aplinkos narių, kurie istoriniuose tyrimuose nėra žinomi. Laiškai rašyti J. M. Karpiui padės nustatyti su kuo jis bendravo, su kuriais asmenimis daugiausiai susirašinėjo, su kuriais mažiausiai, kokie asmenys pagal pareigybes supo J. M. Karpį.

Biržų muziejuje *Sėla* rastame laiškų rinkinyje esantis įvadinis lapas yra labai išsamus. Šiame įvadiniame lape yra dvi skirtingos rašysenos. Vienas raštas yra paties J. M. Karpio, kitas – jo sūnėno Juzefo Karpio. Abu asmenys įvadiniame lape pateikia tam tikras gaires ir nurodymus. J. M. Karpis nurodo, jog laiškai rašyti skirtingų asmenų ir įsako savo palikuoniams šių laiškų niekam neperduoti. Visa tai buvo patvirtinta teisiškai 1733 m. lapkričio 26 d. Vilniuje. Tai nurodo, jog laiškai įrišti į odinį viršelį paties J. M. Karpio gyvenamuoju laikotarpiu. Taip pat sužinome, jog laiškai buvo palikti teisiškai jo palikuoniams. Natūralu, jog kyla klausimas, kokiems palikuoniams? Į šį klausimą mums atsakymą pateikia kito rašto savininkas – Juzefas Karpis. Jis nurodo, jog laiškai rašyti Gerbiamam mylistai Žemaičių Vyskupui tikram jo dėdei ir geradariui. Be to, jis didžiai ir primigtinai įpareigoja savo, Juzefo Karpio, dvarų paveldėtojus niekam šių laiškų neatiduoti. Taigi, J. M. Karpis laiškų rinkinį paliko savo sūnėnui Juzefui, brolio Pranciškaus Antano Karpio sūnui. To paties brolio, kuriam perleido teises į visą savo žemėvaldą.

Išnagrinėjus laiškų rinkinį nustatyta, jog J. M. Karpis susirašinėjo su įvairiais asmenimis. Daugiausiai laiškų, dvidešimt, J. M. Karpiui parašė LDK rūmų maršalka Povilas Karolis Sanguška; septyniolika laiškų parašė Žemaičių seniūnas Kazimieras Zaranekas-Horbovskis; šešiolika – Lenkijos karalystės vėliavininko žmona Kotryna Barbora Radvilaitė Branicka. Rusios vaivada Jonas Stanislovas Jablonovskis J. M. Karpiui parašė keturiolika laiškų, o Vilniaus vyskupas Konstantinas Kazimieras Bžostovskis, Vilniaus koadjutorius Motiejus Juozapas Ancuta, ir Krokuvos kaštelionas Adomas

³⁶⁶ GIEROWSKI, J. Op. cit., s. 94.

³⁶⁷ VALANČIUS, M. *Raštai*. T. II. Vilnius, 1972, p. 156.

³⁶⁸ Intronisatio Perill[ustris] Josaphati A° 1723, 1723. MAB RS, F43-800.

Mikalojus Seniavskis – po trylika laiškų. Dvylika laiškų atsiuntė Krokuvos vyskupas Konstantinas Felicijonas Šaniavskis. Žemaitijos sufraganas Mykolas Jonas Zenkovičius parašė devynis laiškus, Lietuvos didysis raštininkas ir Vilniaus vyskupas sufraganas Boguslavas Korvinas Gosevskis – septynis, LDK kariuomenės raštininkas Mykolas Juozapas Sapiega – penkis, LDK kancleris Mykolas Servacijus Višnioveckis – keturis, LDK arklininko pagalbininkas Karolis Vyžyckis ir LDK kanclerio žmona Ona Kotryna Sanguškaitė Radvilienė – po tris. Po du laiškus parašė Lenkijos karalystės rūmų išdininkas Pranciškus Maksimilijonas Osolinskis, Bžesko vaivada Vladislovas Juozapas Sapiega, Lietuvos lauko etmonas Stanislovas Ernestas Denhofas, Krokuvos kanauninkas Samuelis Švykovskis, Kijevo vaivados žmona Viktorija Leščinskaitė Potockienė, Janušas Aleksandras Sanguška, Kalisko kaštelionas Maciejus Mycielskis, J. Szpillowski, Lietuvos dvaro maršalkos žmona Mariana Sanguškienė bei Kžyvinsko kaštelionas Kazimierz Włostowski. Po vieną laišką parašė Palenkės vaivada Stefanus Mikalojus Branickis, Vilniaus vyskupo sufraganas Jurgis Kazimieras Ancuta, Krokuvos kaštelionas Jonušas Antanas Višnioveckis, Palenkės kašteliono žmona Sofija Potockytė Kosakovskienė, Polocko arkivyskupas Florian Hrebnicki, Poznanės vyskupas Stanislovas Juzefas Hozjušas, Lenkijos karalystės pastalininkiai Jozafatas Šaniavskis ir Fabianas Šaniavskis, Lenkijos karalystės referendorius Antonis Sebastianas Dembovskis, Starodūbo seniūnas Jonas Kazimieras Bieganskis, Lukovo seniūnas Pranciškus Novosielskis bei Čluchovo seniūnas Mikalojus Kristupas Radvila. Laiškų autorių pavardės nurodo, jog J. M. Karpis susirašinėjo su senato nariais, senatoriais dvasininkais ir senatoriais pasauliečiais bei žemietijų pareigūnais, t. y. nemažu aukštųjų pareigūnų ratu.

Laiškų rinkinys atskleidžia, jog su J. M. Karpiu buvo bendraujama šeimomis. Vėlgi, daugiausiai ryšių randame su K. S. Radvilos šeima ir giminėmis. Dar K. S. Radvilai esant gyvam J. M. Karpiui rašė jo vyriausiasis sūnus Mikalojus Kristupas Radvila. Mirus LDK kancleriui su J. M. Karpiu ryšius palaikė K. S. Radvilos žmona Ona Kotryna Sanguškaitė Radvilienė bei duktė Kotryna Barbora Radvilaitė Branicka. Pastarosios vyras J. M. Karpiui rašė tik kartą, tačiau ji savo laiškuose kartais perduodavo nuo vyro linkėjimus. Kotryna Barbora Radvilaitė Branicka laiškuose į J. M. Karpį kreipėsi *Pone, brangus geradary, Senas drauge, Mano labai mylimas ponas ir brolis, ir pan.* Savo laiškuose ji rašė apie įvairius asmeninius reikalus, vyro sveikatą, prašė pagalbos tiek dėl savęs, pavyzdžiui, Vilniuje turėjo susitikti su nenurodytais laiške asmenimis ir prašė J. M. Karpio, kad šis juos užimtų, kol jie atvažiuos³⁶⁹, tiek dėl kitų – prašė, kad padėtų jų kaimyno ir bičiulio Dobžynės klebono Boguckio seserėnui Godlevskiui tapti koadjutoriumi toje pačioje klebonijoje³⁷⁰. Jos laiškuose atsispindi pasitikėjimas, draugystė, nuoširdus bendravimas. Kadangi laiškus tiek ji, tiek jos motina rašė jau po K. S. Radvilos mirties, tai galima daryti išvadą, jog būdamas LDK kanclerio sekretoriumi, jis artimai susibendravo su K. S. Radvilos šeima, ypač jo dukterimi. Tai viena daugiausiai J. M. Karpiui

³⁶⁹ BRANICKA, K. 1722-04-23. BSM. GEK 2236.

³⁷⁰ BRANICKA, K. Białeystok, 1723-05-18. BSM. GEK 2236.

rašiusių asmenybių. Ryšių palaikymas, mirus tėvui su jo buvusiu sekretoriumi, rodo per ilgus metus išsivysčiusį tarpusavio patikimą ir artimą santykį.

LDK kanclerio žmonos mergautinė pavardė nukreipia į kitą šeimą, palaikiusią ryšius su J. M. Karpiu. Daugiausiai laiškų pastarajam parašė Povilas Karolis Sanguška, Onos Kotrynos Sanguškaitės Radvilienės brolis. Įdomu tai, jog keli laiškai yra nuo jo dešimtmečio sūnaus Janušo Aleksandro Sanguškos. Juose prašoma J. M. Karpio pasirūpinti jo garderobu³⁷¹. Atrodo, jog LDK kanclerio patikėtinis buvo dešimtmečio berniuko globėjas. Tai vėlgi atspindi gana artimą ryšį. Taip pat buvo gauti du laiškai nuo Marianos Liubomirskaitės Sanguškienės – Janušo Aleksandro motinos ir Povilo Karolio žmonos. Be abejonės, J. M. Karpis susipažino su Sanguškėmis per K. S. Radvilą, kuris su Sanguškėmis susigiminiavo mirus Jeronimui Sanguškai, būsimos žmonos tėvui. Minėtasis Povilas Karolis Sanguška ištekinio seserį už K. S. Radvilos, kaip perspektyvaus jaunikio, tuo metu buvusio LDK pakancleriu, taip susigiminiuodamas su Radvilų gimine³⁷². Abiejų kunigaikščių užimamos pareigos bei giminystė vedė prie bendradarbiavimo. Tad J. M. Karpis neišvengiamai susipažino su LDK dvaro maršalka ir dėl artimo bendravimo įsitraukė į jo reikalus.

Radvilų pavardė planuojamais giminystės ryšiais J. M. Karpį susiejo ir su Krokuvos kaštelionu Adomu Mikalojumi Sieniavskiu. Jis turėjo vienintelę dukterį Mariją Sofiją, kurią buvo ketinama ištekinti už vyriausiojo LDK kanclerio sūnaus Mikalojaus Kristupo Radvilos, kuris, deja, po kelionės iš Varšuvos susirgo ir mirė³⁷³. Po trijų metų 1718 m. mirusiojo brolis Mykolas Kazimieras Radvila susipažino su Krokuvos kašteliono dukterimi. Ši jam patiko ir jis nusprendė siekti jos rankos³⁷⁴. Būdamas K. S. Radvilos sekretoriumi, jis galėjo tvarkyti reikalus susijusius su vestuvėmis.

Šis Radvilų šeimos ir jų giminių susirašinėjimas su jau buvusiu LDK kanclerio sekretoriumi atskleidžia, jog J. M. Karpio nemažą aplinkos dalį sudarė K. S. Radvilos šeima ir giminės. Akivaizdu, jog J. M. Karpis puikiai atliko savo pareigas, dirbdamas LDK kancleriui. Šeima neatsisakė jo paslaugų net ir mirus K. S. Radvilai. Tad beveik per dvidešimt metų jam pavyko užmegzti tvirtus ryšius su kitais šeimos ir giminės nariais. Norėtųsi tuos tvirtus ryšius akcentuoti per Kotryną Barborą Radvilaitę Branicką, nes ji neturėjo jokių valstybinių pareigų, kaip Povilas Karolis Sanguška, kaip ir nebuvo vienijančių sričių, bet buvo viena daugiausiai jam rašiusių asmenų.

Taip pat turime dar kelis laiškus iš vienos šeimos, tai Viktorijos Leščinskaitės Potockienės ir jos dukros Sofijos Potockytės Kosakovskienės. Šios moterys su J. M. Karpiu tikriausiai susijusios per Juozapą Potockį, Viktorijos Leščinskaitės vyrą, kuris taip pat perėjo į Stanislovo Leščinskio pusę

³⁷¹ MARCINEK, R. Sanguszko Paweł Karol [interaktyvus]. Kraków, 1992–1993 [žiūrėta 2016 09 09]. Prieitis per internetą: <<http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/pawel-karol-sanguszko>>.

³⁷² Ibid.

³⁷³ VELIČKAITĖ, V. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didiko Mykolo Kazimiero Radvilos Žuvelės kelionės pagal jo dienoraštį. *Deeds and days*, 2015, no. 64, p. 33.

³⁷⁴ Ibid., p. 33.

karaliaus rinkimuose. Tiesa, smulkesnių sąsajų, kol kas nustatyti nepavyko. Tačiau galime teigti, jog šie ryšiai užsimezgė dar esant gyvam K. S. Radvilai.

Laiškų autorių pavardės tik įrodo, kad būdamas šalia LDK kanclerio J. M. Karpis užmezgė nemažai ryšių, kurie išliko ir po K. S. Radvilos mirties. Nemažą dalį jo aplinkos sudarė LDK kanclerio šeima ir giminės. Kitą dalį – priklausomybė tai pačiai politinei linijai. Aišku, vienas ar du laiškai negali nurodyti tikslaus bendravimo pobūdžio, tačiau nors truputį atskleidžia, kokiomis temomis bendrauta ar galėjo vykti nuolatinis susirašinėjimas.

Istoriografijoje yra puikiai žinomas J. M. Karpio posūkis į bažnytinę veiklą. LDK kanclerio sekretorius buvo įšventintas į kunigus tuo metu, kai Vilniaus vyskupu buvo LDK kanclerio bendražygis K. K. Bžostovskis. Šiame laiškų rinkinyje rasti trylika Vilniaus vyskupo K. K. Bžostovskio laiškų. Tiesa, turimas susirašinėjimas vyko jau vėliau 1720–1722 m. Laiškai rašyti lenkiškai su lotyniškų žodžių įterpimais. Ne visi jie rašyti K. K. Bžostovskio ranka. Kartais dėl silpnos sveikatos kreiptasi ir į sekretorių. Dažniausiai padiktavęs laišką, padarydavo nors ir trumpą įrašą, tačiau savo ranka. Laiškai trumpi, tik keli laiškai yra dviejų lapų, labai konkretūs, lakoniški, retai atskleidžiantys susirašinėjimo prasmę. Laiškai siūsti iš įvairiausių vietų: Vilniaus, Kenos prie Vilniaus, Verkių, Gardino, kartais buvo rašomi tiesiog kelyje. Kartais susirašinėjimas būdavo labai intensyvus – du, trys laiškai per mėnesį, tačiau kartais jis nutrūkdavo ir gana ilgam laikui. Kai kuriuose laiškuose skundžiamasi ilgu neatrašymu. Iš viso to galime teigti, jog trejų metų susirašinėjimas nebuvo intensyvus.

K. K. Bžostovskis – aktyvus LDK katalikų bažnyčios ir politinis veikėjas, geriausiai žinomas dėl ginčo su LDK etmonu K. J. Sapiega. K. K. Bžostovskio dvasininko karjera prasidėjo, kai jis įstojo į Vilniaus kunigų seminariją 1657 m. Po dvejų metų ją baigė (1659 m.)³⁷⁵. 1661 m. tapo Vilniaus kanauninku, o 1664 m. buvo išrinktas katedros pamokslininku³⁷⁶. Maždaug po metų išvyko studijuoti teologijos į *Collegium Clementinum* Romoje³⁷⁷. Čia studijavo trejus metus ir įgijo aukštesnį išsilavinimą. Grįžo į tėvynę kaip teologijos daktaras. Nuo 1671 m. įsitraukė į politinę veiklą tapęs LDK sekretoriumi. Po metų tapo Trakų klebonu ir raštininku. 1684 m. tapo Smolensko vyskupu, o 1687 m. tapo Vilniaus vyskupu, mirus Aleksandrui Kotovičiui ankstesniam vyskupui³⁷⁸.

Kaip jau žinome iš ankstesnio skyriaus, Lenkijos-Lietuvos valdovas Jonas III Sobieskis buvo tarpinė grandis, kuri suvedė K. S. Radvilą ir K. K. Bžostovskį. Kadangi J. M. Karpis buvo LDK kanclerio sekretorius, tai per jį susipažino ir su Vilniaus vyskupu. Turimas judviejų susirašinėjimo turinys ir stilius rodo artimą ne vienerius metus trūkusį ryšį. Korespondencija atskleidžia ne tik

³⁷⁵ TUMINAS, J. Op. cit., p. 540.

³⁷⁶ PIWARSKI, K. Op. cit., s. 50.

³⁷⁷ TUMINAS, J. Op. cit., p. 540.

³⁷⁸ PIWARSKI, K. Op. cit., s. 50.

Vilniaus vyskupo susirūpinimą J. M. Karpio karjera, jog jis įgytų aukštesnes bažnytines pareigas, kurios nėra užfiksuotos istoriografijoje, bet ir apie bendrą politinę veiklą su K. K. Bžostovskiu.

J. M. Karpis į bažnytinę veiklą įsitraukė gana vėlai, būdamas 37 metų. 1716 m. Vilniaus akademijoje jis pradėjo studijuoti teologiją³⁷⁹. Istoriografijoje nėra fiksuojamos šios kardinalios permainos priežastys. Galbūt politinės veiklos nuovargis, pasikeitusi politinė situacija ar K. S. Radvilos sveikata, paties siekis praturtinti dvasinį gyvenimą, padėti kitiems ar paskatinimas iš šalies. Juk J. M. Karpis, nepaisant sekretoriavimo Stanislovui I ir smulkesnių pareigų, visą savo gyvenimą buvo LDK kanclerio sekretorius, kuris darėsi vis vyresnis. Be to, bažnyčia ir politika tuo metu buvo neatsiejama viena nuo kitos. Tuo metu buvo gausu pavyzdžių, kaip ne vienas bažnyčios tarnautojas buvo įsivėlęs į politinius reikalus. Kaip ir pats Vilniaus vyskupas. 1719 m. gegužės mėn. J. M. Karpis buvo Varšuvos misionierių seminarijoje³⁸⁰, kur 1719 m. rugpjūčio 15 d. buvo išventintas į kunigus³⁸¹. Tai įvyko jau po K. S. Radvilos mirties (rugpjūčio 2 d.). Šalia kunigystės jis įgijo dar keletą pareigų, dėl kurių istoriografijoje yra šiek tiek sumaišties. J. Gierowski nurodo, kad J. M. Karpis netrukus po išventinimo tapo Vilniaus prelatu ir kustu bei Trakų klebonu³⁸². R. Krasausko teigimu, jis tik nuo 1724 m. iki mirties buvo Vilniaus katedros prelato padėjėjas bei valdė Trakų prepozitūrą³⁸³. Manome, kad čia kalbama apie tas pačias pareigas, tačiau pasirinkti skirtingai terminai. Tiesa, archyviniai šaltiniai atskleidžia, jog Vilniaus prelatūros kustošu jis tapo 1723 m. balandžio 20 d.³⁸⁴ Bažnytinės pareigos taip pat padėjo pasiekti ir LDK sekretoriaus pareigas 1724 m., kurias galėjo vykdyti tik dvasininkai³⁸⁵.

Susirašinėjimas su Vilniaus vyskupu atskleidžia, kad šalia aukščiau minėtų pareigų J. M. Karpis buvo ir Vilniaus kanauninkas. Istoriografijoje nėra užfiksuota, kada jis tapo kanauninku ir kad jis užėmė šias pareigas. Tiksliai bažnytiniuose šaltiniuose, kai J. M. Karpis buvo patvirtintas kustošo pareigose, jis įvardinamas kanauninku³⁸⁶. Šią istorinę spragą mums padės užpildyti K. K. Bžostovskio siųsti laišakai.

Pirmieji turimi laišakai būtent ir prasideda nuo to, kaip J. M. Karpiui atsirado galimybė tapti kanauninku. 1720 m. liepos 3 d. Vilniaus vyskupas važiavo į Vilniaus kanauninko laidotuves, kurios vyko Nesvyžiuje. Važiuodamas į laidotuves jis informavo J. M. Karpį apie kelis savo kelionės tikslus. Kadangi kanauninko vieta liko laisva, jis pasiūlė šią vietą J. M. Karpiui, jeigu jis tik norėtų ir turėtų ambicijų jos siekti. Tačiau iš laiško matyti, kad Vilniaus vyskupas atsakymo nelaukė, nes laidotuvėse

³⁷⁹ KRASAUSKAS, R. Op. cit., p. 89.

³⁸⁰ GIEROWSKI, J. Op. cit., s. 94.

³⁸¹ KRASAUSKAS, R. Op. cit., p. 89.

³⁸² GIEROWSKI, J. Op. cit., s. 94.

³⁸³ KRASAUSKAS, R. Op. cit., p. 89.

³⁸⁴ A[nno] 1723 In particulari capitulo die 20 Aprilis Perill[ustris] R[everendus] D[omi]nus Josaph[at] Karp [...], 1723. MAB RS, F43-795.

³⁸⁵ GIEROWSKI, J. Op. cit., s. 94.

³⁸⁶ MAB. F43-800. Vilnius, 1723.

dalyvaujantiems asmenims žadėjo rekomenduoti J. M. Karpį be konkurencijos bei žadėjo gauti patvirtinimą – antspauduotus dokumentus³⁸⁷. Matyti, kad Vilniaus vyskupas jau buvo nusprendęs, kas užims atsilaisvinusią kanauninko vietą ir dalyvaus kapituloje. Akivaizdu, kad jam reikėjo savo žmogaus, kuriuo galėtų pasitikėti. Vis dėlto jis perspėjo J. M. Karpį, kad šis būtų kantrus, nes šiam reikalui reikia skirti daug pastangų, kuo Vilniaus vyskupas ir pasirūpins³⁸⁸.

Tačiau greitai po 15 dienų atėjo antras laiškas su puikiais naujienomis. Liepos 18 d. K. K. Bžostovskis pranešė, kad LDK pakancleris Kazimieras Čartoriskis palaimino J. M. Karpį dėl vakuojančios Vilniaus kanauninko vietos. Sprendimas patvirtintas ir antspauduotas. Vilniaus vyskupas taip pat antspaudavo sprendimą. K. K. Bžostovskis neslėpė džiaugsmo, kad šios pareigos atiteko būtent J. M. Karpiui. Siūlė skubėti pasinaudoti sėkme – *veni, prospera et regna*, ir laukė atvystančio³⁸⁹.

Gali būti, kad J. M. Karpis ar dėl vėluojančios korespondencijos ar tiesiog nespėjo atrašyti Vilniaus vyskupui po gauto pasiūlymo, nes kai jau buvo viskas nuspręsta ir patvirtinta, trečiajame laiške K. K. Bžostovskis atskleidžia mums J. M. Karpio nuogąstavimus. J. M. Karpis savo laišką perdavė per Vilniaus prelatą dekaną Boguslavą Korviną Gosevskį, jis parašė, jog nepasitiki savo jėgomis ir netikėjo, jog gali gauti kanauninko pareigas³⁹⁰. Matyt, jei ne vyskupo stumtelėjimas, kažin ar J. M. Karpis būtų siekęs kanauninko pareigų. Vyskupas dar kartą patvirtino, jog jau viskas nuspręsta, kad jis bent du prašymus siuntė ir kad LDK pakancleris Kazimieras Čartoriskis užantspaudavo raštą didžiuoju antspaudu. Raštą Vilniaus vyskupas gavo per J. Roikevičių. Todėl K. K. Bžostovskis siūlė paskubėti ir ruoštis įšventinimui³⁹¹.

Šiame laiške minimos kelios pavardės. Vilniaus vyskupas nurodo, kad J. M. Karpio laišką jam perdavė B. K. Gosevskis. Patikėtas laiškas perdavimui rodo, kad J. M. Karpis pasitikėjo šiuo žmogumi. B. K. Gosevskis, laiško perdavimo metu ėjęs LDK didžiojo raštininko pareigas (1720–1724), J. M. Karpio ateityje bus labai svarbus. Kai 1722 m. Vilniaus prelatūroje atsirado laisvos kustošo pareigos, B. K. Gosevskis buvo vienas tų žmonių, kuris palaikė J. M. Karpio kandidatūrą³⁹². Ta pati situacija susiklostė, kai atsilaisvino Žemaičių vyskupo vieta. B. K. Gosevskis vėl palaikė J. M. Karpį šioms pareigoms užimti³⁹³. Vis dėlto neturime tiesioginių istoriografinių ir archyvinių duomenų apie ankstesnį jų ryšį nei 1720 m.

Jurgio Juozapo Roikevičiaus (prieš 1707–1752) – karališkojo sekretoriaus ir Lietuvos mažosios kanceliarijos metrikanto pavardė čia minima neatsitiktinai. Jis sieja tris pavardes K. S. Radvila, K. K. Bžostovskis ir K. Čartoriskis. Pirmiausiai jis buvo vienas iš Radvilų korespondentų³⁹⁴. Esant

³⁸⁷ BRZOSTOWSKI, K. K. Z drogi, 1720-07-03. BMS. GEK 2236.

³⁸⁸ Ibid.

³⁸⁹ BRZOSTOWSKI, K. K. 1720-07-18. BMS. GEK 2236.

³⁹⁰ BRZOSTOWSKI, K. K. Wilno, 1720-07-28. BMS. GEK 2236.

³⁹¹ Ibid.

³⁹² Intronisatio Perill[ustris] Josaphati A° 1723, 1723. MAB RS, F43-800, 1r.

³⁹³ VALANČIUS, M. Op. cit., p. 156.

³⁹⁴ URBAITYTĖ, R. Radvilų korespondentai XVIII amžiaus pirmojoje pusėje. In *Knygotyra*. T. 53. 2009, p. 41.

gyvam K. S. Radvilai prižiūrėjo jo jurisdiką Varšuvoje³⁹⁵. Kadangi korespondentai neprivalėjo tarnauti tik vienam didikui, dažniausiai jie dirbdavo keliems vienu metu. Žinoma, kad J. Roikevičius palaikė ryšius ir su Vilniaus vyskupu K. K. Bžostovskiu, Sanguškėmis³⁹⁶. Ir kaip nurodo R. Urbaitytė apie J. Roikevičių pirmą kartą sužinome 1707 m., kai jis siuntė laikraščius K. S. Radvilai ir Vilniaus vyskupui K. K. Bžostovskiui³⁹⁷. LDK pakancleris K. Čartoriskis taip pat pažinojo J. Roikevičių, nes pastarasis Lietuvos mažosios kanceliarijos metrikantu tapo prieš 1712 m., kai kanceliarijos vadovas buvo K. Čartoriskis³⁹⁸.

1720-ųjų metų Vilniaus vyskupo laišakai pateikė mums svarbios informacijos apie J. M. Karpio kanauninko pareigas. Jis atskleidė mums, kokiomis aplinkybėmis jos buvo įgytos, kas labiausiai stengėsi, kad jis jas gautų ir kas patvirtino jį šiose pareigose. Kartu šie laišakai atskleidė K. K. Bžostovskio santykį su J. M. Karpiu. Matyti, jog Vilniaus vyskupas leisdavo sau priimti sprendimus susijusius su J. M. Karpio ateitimi savo nuožiūra. Akivaizdu, kad būsimuoju kanauninku jis pasitikėjo ir siekė jį paskirti į svarbias pareigas.

Sekantys keturi laišakai yra 1721 metų. Šiuose laiškuose susirašinėjimo prasmė užslėpta. Vis dėlto tai irgi atsiskleidžia J. M. Karpio ir K. K. Bžostovskio santykių artimumą, vienas kito supratimą iš kelių parašytų žodžių. Pirmasis tų metų laiškas gana informatyvus. Vilniaus vyskupas dėkoja J. M. Karpiui už atskleistas asmenines paslaptis, kurios bus saugomos ateičiai. Laiške minima Bransko seniūnienė, kuri tvarko kažkokius reikalus ir apie kurių baigtį norėtų žinoti. Matyti, kad tų reikalų baigtis svarbi ir Vilniaus vyskupui. Ar tos minimos asmeninės paslaptys susijusios su Bransko seniūniene, neaišku, tačiau akivaizdu, jog J. M. Karpis yra kartu su seniūniene. Vilniaus vyskupas leidžia mums suprasti, kad J. M. Karpis turi neįvardintą korespondentą, kurio žinias persiunčia K. K. Bžostovskiui. Persiunčiamos žinios Vilniaus vyskupą tenkina, nes prašoma ir toliau iš to paties korespondento gaunamomis žiniomis dalintis³⁹⁹. Neįvardinto korespondento nepavyko identifikuoti, tačiau pavyko sužinoti, kad Bransko seniūnienė, tai K. S. Radvilos duktė – Kotryna Barbora Radvilaitė, Jono Klemenso Branickio žmona. Jos vyrui LDK kancleris K. S. Radvila iš Augusto II buvo gavęs Bransko seniūniją⁴⁰⁰.

Sekantis laiškas dėl Vilniaus vyskupo sveikatos problemų trumpas ir neatskleistų turiniu. Tačiau akivaizdu, kad gautos žinios iš J. M. Karpio kelia susirūpinimą ir viliamasi, kad šie rūpesčiai ir būgštavimai liks tik susirūpinimu. Taip pat patvirtina tarpusavio susitarimą, kurio laiške pakartoti

³⁹⁵ Ibid., p. 44.

³⁹⁶ Ibid., p. 43.

³⁹⁷ Ibid., p. 48.

³⁹⁸ Ibid., p. 48.

³⁹⁹ BRZOSTOWSKI, K. K. Werek, 1721-05-27. BMS. GEK 2236.

⁴⁰⁰ KONOPCZYŃSKI, W. Branicki Jan Klemens [interaktyvus]. Kraków, 1936 [žiūrėta 2016 10 15]. Prieitis per internetą: <<http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/jan-klemens-branicki-h-gryf>>.

negali⁴⁰¹. Sunku nurodyti kokia informacija yra dalinamasi. Ar tai susiję su ankstesniame laiške minimomis paslaptimis? Ar tai susiję su Kotrynos Barboros Radvilaitės Branickos reikalais?

Sekančiame laiške jis nurodo, kad pas jį buvo atvykęs Lenkijos karalystės ginklininkas, LDK lauko etmonas prašyti jo palankumo artėjančiuose Polocko vaivados rinkimuose. Jis siekė, kad jam būtų suteikta Polocko vaivadytė. Atvykimas buvo trumpas, tačiau labai naudingas ir vertingas ateities varžymuisi. Nurodė, jog J. M. Karpis bus išsamiai informuotas apie šį susitikimą⁴⁰². Vilniaus vyskupo minėtos pareigos padėjo identifikuoti palaikymo prašantį asmenį – tai Stanislovas Ernestas Denhofas. Žinome, tik tiek, kad jam pavyko gauti šias pareigas ir jis tapo Polocko vaivada 1721 m.⁴⁰³ Matyti, kad K. K. Bžostovskiui šis susitikimas buvo naudingas ir jiems tinkama linkme. Deja, su kuo konkuravo dėl šios vietos S. E. Denhofas nežinome. Prie šio laiško buvo pridėti konfidencialūs dokumentai, kurių nėra, ir kurių turinys laiške neatskleidžiamas⁴⁰⁴. Galimai jie gali būti susiję su LDK lauko etmono vizitu.

K. K. Bžostovskis kitame laiške vėl parodo susirašinėjimo su J. M. Karpiu svarbą, nes aplankęs tris skirtingus dekanatus paskutinei kongregacijai apsisistojo Gardine, kad nenutrūktų susirašinėjimas su J. M. Karpiu⁴⁰⁵. Laiško turinys atkleidžia, kad pastarasis Vilniaus vyskupui siuntė nemažai korespondencijos, nes jis yra labai dėkingas už gausią korespondencijos seriją. Prisipažįsta, kad jis to labai laukė, nes korespondencija padėjo tvarkyti kunigaikštienės reikalus su LDK paiždininkiu⁴⁰⁶. Laiške Vilniaus vyskupas atskleidžia, kad kunigaikštienės reikalai be jo pagalbos nesiklostė. Ji dar kreipėsi į maršalką bei raštininką⁴⁰⁷. Numanome, jog čia rašoma apie tuos pačius reikalus, kurie buvo minimi pirmajame 1721 m. laiške. Remiantis nurodytomis pareigomis, Kotryna Barbora Radvilaitė Branicka turėjo reikalų su Sapiegomis. Tuo metu LDK didžiuoju maršalka buvo Aleksandras Povilas Sapiega, o paiždininkiu – Juozapas Pranciškus Sapiega. Vis dėlto, Kotrynos Barboros Radvilaitės Branickos problema mums lieka neaiški.

Paskutiniaisiais susirašinėjimo metais 1722-siais buvo gauti 5 laišakai tokiais intervalais: kovas, gegužė, liepa, rugpjūtis, rugsėjis, spalvis. Šių metų susirašinėjimas galbūt nebuvo toks reikšmingas turiniu, tačiau tai buvo paskutiniai draugystės ir bendradarbiavimo metai. K. K. Bžostovskis išgyvenęs 78 aktyvius metus, 1722 metų spalio 24 dieną mirė⁴⁰⁸. J. M. Karpis neteko dar vieno savo globėjo.

⁴⁰¹ BRZOSTOWSKI, K. K. Werek, 1721-06-07. BMS. GEK 2236.

⁴⁰² BRZOSTOWSKI, K. K. 1721-08-12. BMS. GEK 2236.

⁴⁰³ GODLEWSKI, J. Chorągiew piechoty szefostwa Stanisława Denhoffa, Hetmana polnego litewskiego [interaktyvus], [žiūrėta 2016 09 17]. Prieitis per internetą: <<http://www.muzeumwp.pl/emwpaedia/choragiew-piechoty-szefostwa-stanislaw-denhoffa-hetmana-polnego-litewskiego.php>>.

⁴⁰⁴ BRZOSTOWSKI, K. K. 1721-08-12. BMS. GEK 2236.

⁴⁰⁵ BRZOSTOWSKI, K. K. Grodna, 1721-08-27. BMS. GEK 2236.

⁴⁰⁶ Ibid.

⁴⁰⁷ Ibid.

⁴⁰⁸ TUMINAS, J. Op. cit., p. 540.

Nepaisant skundų sveikata ankstesniuose laiškuose, pavyzdžiui, 1720 m. liepos 28 dieną Vilniaus vyskupo prisipažinimas, kad jo jėgos senka⁴⁰⁹, pirmasis 1722 metų laiškas prasideda panašiu prisipažinimu, kad jo sveikata yra prasta, jam paskirtas lovos režimas ir jį kankina nemiga, kurios valandomis rašo J. M. Karpiui laiškus⁴¹⁰. Vėlgi iš laiško sužinome, kad J. M. Karpis siuntė išsamią korespondenciją, kuri vyskupui buvo labai svarbi ypač tokioje būklėje. Turbūt buvo kalbama ne vien apie sveikatos problemas, bet ir apie tai, kad jį apleido jo informatoriai. Vilniaus vyskupas pasiskundžia, kad vienintelis J. M. Karpis padeda sužinoti, kas vyksta, nes daugiau ar iš toliau, ar iš arčiau ateina tik tylą. Todėl vyskupas labai vertina perduodamą korespondenciją ir teigia, kad to nepamirš⁴¹¹. Aišku, kokią informaciją siunčia jam J. M. Karpis laiške neatskleista. Šio laiško turinys tik patvirtina anksčiau išsakytas mintis apie artimus judviejų santykius.

Gegužės mėnesio laiške atskleidžiamos kelios įdomios detalės tiek apie Vilniaus vyskupą, tiek apie J. M. Karpį. Laiško turinys atskleidžia, kad K. K. Bžostovskis sirgo širdies liga ir jį buvo ištikęs priepuolis. Matyt, savo laiške Vilniaus kanauninkas išreiškė rūpestį vyskupo sveikata ir siūlė kreiptis į gydytoją, nes Vilniaus vyskupas jo žodžius priėmė kaip juoką ir kad šis pasiūlymas tik dėl akių, nes kaip jis teigė, gydytojas tik palengvintų simptomus „džiaugsmas menkas, kai valdo skausmas“. K. K. Bžostovskis nevensė papriekaištauti J. M. Karpiui dėl nutrūkusio susirašinėjimo. Laiško turinys atskleidžia dar vienas svarbią detalę, susijusią su J. M. Karpio dvasininko veikla. Vilniaus vyskupas su išskirtiniu džiaugsmu sveikina J. M. Karpį, kuris nuo šiol teisėtai dalyvaus Kapitulos kolegijos darbe. Ir nurodo, jog užleidžia savo vietą Maloningajam ponui⁴¹². Čia vėlgi matome K. K. Bžostovskio pastangas įtvirtinti J. M. Karpį svarbioje pozicijoje.

Liepos mėnesio laiške Vilniaus vyskupas vėl skundžiasi dėl nutrūkusio judviejų susirašinėjimo, bet turbūt ilgametė susirašinėjimo patirtis leidžia nuspėti, kodėl jis nutrūko. K. K. Bžostovskis siejį šį nepunktualumą su tuo, jog J. M. Karpis serga. Tačiau nurodo, kad jo liga jam šiuo metu neparanki ir linki vyriškos stiprybės. Matyti, kad J. M. Karpio bendradarbiavimas yra vertinamas. O pats Vilniaus vyskupas džiaugėsi, kad Dievo malone jis jaučiasi kaip anksčiau sveikas ir žvalus. Be to, pasidžiaugia gautomis žinutėmis, kurios buvo gausios ir naudingos⁴¹³. Kaip visada, laiškas trumpas ir lakoniškas. Susitelkiama tik į esmę ir svarbiausia į reikalus, apie kuriuos žino tik jiedu.

K. K. Bžostovskio tekstai atskleidžia, kad J. M. Karpis daug laiko praleisdavo kelyje. Sekančiame laiške vyskupas nurodo, jog jis prisiuntė šūsnį viešųjų laikraščių iš ten kur buvo. Patvirtinęs tolesnį bendravimą jis pasigenda J. M. Karpio išmoningų aprašymų, už kuriuos dėkoja ir kurių laukia. Gali būti, jog J. M. Karpis prašė atostogų Vilniaus vyskupo, bet pastarasis pareiškė, kad dabar atostogauti ne metas, nes jis turėjo žinių, kad yra laikinų pasisekimų ir kad reikės informacijos iš

⁴⁰⁹ BRZOSTOWSKI, K. K. Wilno, 1720-07-28. BMS. GEK 2236.

⁴¹⁰ BRZOSTOWSKI, K. K. Wilno, 1722-03-08. BMS. GEK 2236.

⁴¹¹ Ibid.

⁴¹² BRZOSTOWSKI, K. K. Chiny pod Wilnen, 1722-05-10. BMS. GEK 2236.

⁴¹³ BRZOSTOWSKI, K. K. Werek, 1722-07-12. BMS. GEK 2236.

pono. Šiame laiške persiunčia jam LDK pakanclerio laiško ištrauką, stebėdamasis jo dėmesingumu, bet kartu ir nuobodumu⁴¹⁴. Vėlgi kas tame laiške neatskleidžiama ir šio laiško ištraukos neturime. Kadangi prieš tai susirašinėjimas buvo nutrūkęs dėl J. M. Karpio sveikatos pablogėjimo, Vilniaus vyskupas stebisi, kodėl J. M. Karpis nesupažindina jo su savo sveikatos būkle. Nežinia, ar tai dėl mandagumo, ar nenorėjimo jaudinti. Įdomus yra šio laiško priedas. K. K. Bžostovskis pateikia Vilniaus kanauninkui kaip ir instrukciją, kaip kokius dokumentus, kur reikia padėti: į bendrą archyvą eina nuorašas su paprastu antspaudu, o į dvasinį archyvą eina nuorašas su aprašu ir didžiuoju Maltos kryžiaus antspaudu⁴¹⁵. Šią eilutę galima būtų susieti su J. M. Karpio užimamomis kustošo pareigomis. Galbūt užėmęs šias pareigas iki galo nežinojo darbo specifikos ir paprašė Vilniaus vyskupo patikslinimo.

Priešpaskutiniame 1722 m. laiške informacija beveik tokia pati, kaip ir ankstesniuose. Vis dėlto keliais žodžiais atsiskleidžia bendradarbiavimo tikslas. Pradžioje Vilniaus vyskupas stebisi dėl nutrūkusios korespondencijos punktualumo, bet supranta, kad tai susiję su sveikata, kuri tikisi atsistatys į senesnį lygį, ir kad susitiks J. M. Karpį Varšuvoje. Be to, jis prašo atnaujinti susirašinėjimą apie visus dalykus ir tiesiogiai liečiančius Vilniaus vyskupo dieceziją, nes tai svarbu jų darbui. Taip pat pasidalina informacija, jog Smolensko vyskupas vyksta į Varšuvą ir gali pareikšti priekaištus⁴¹⁶. Kaip matome, Vilniaus vyskupas savo dieceziją buvo patikėjęs Vilniaus kanauninkui. Tai paliudija ir R. Krasausko duomenys, jog Vilniaus vyskupo pavestas J. M. Karpis vizitavo vyskupiją⁴¹⁷. Tuo metu Smolensko vyskupu buvo Karolis Petras Pančeržinskis. Jo nepasitenkinimo priežastys mums nežinomos. Susidaro įspūdis, kad šis ketinamas reikšti nepasitenkinimą susijęs su judviejų reikalais. Apie šio laikotarpio J. M. Karpio ir K. P. Pančeržinskio santykius informacijos neturime. Žinome tik tiek, kad 1724 m. gruodžio 4 d. jis tapo Vilniaus vyskupu prelatu Jurgio Kazimiero Ancutos ir J. M. Karpio akivaizdoje⁴¹⁸.

Paskutinis K. K. Bžostovskio laiškas atskleidžia mums, jog J. M. Karpis buvo Liubartove ir iš čia siuntė jam laiškus. Laiškų turinys patiko Vilniaus vyskupui, nes kaip teigė, buvo patenkintas nenutrūkstama korespondencija. Truputį atskleidžiamas ir paslapties šydas. Vilniaus kanauninkas pranešė, kad prasidėjo priešprieša tarp Krokuvos vyskupo, kuriuo tuo metu buvo Konstantinas Felicijonas Šaniavskis, ir Lauko etmono, numanome, jog tai Stanislovas Ernestas Denhofas. J. M. Karpio ir iš kitų šaltinių gauta informacija skiriasi, tačiau vėliau žada atmetimo būdu išsiaiškinti, kuri yra teisinga. Vilniaus vyskupas nurodo, jog laikinai yra apsistojęs Varšuvoje ir pamini įdomią detalę, jog turės prastą sekretorių, kuris netinkamas slaptų žinių perdavimui, tad prašoma siųsti tik

⁴¹⁴ BRZOSTOWSKI, K. K. Werek, 1722-08-09. BMS. GEK 2236.

⁴¹⁵ Ibid.

⁴¹⁶ BRZOSTOWSKI, K. K. Chiny pod Wilnen, 1722-09-20. BMS. GEK 2236.

⁴¹⁷ KRASAUSKAS, R. Op. cit., p. 89.

⁴¹⁸ DYMNICKA-WOŁOSZYŃSKA, H. Pancerzyński Karol Piotr. *Polski Słownik Biograficzny*. T. XXV/1. Kraków, 1980, s. 116.

laikraščius, o patį susirašinėjimą supaprastinti. Iš šios eilutės galime suprasti, kodėl kai kurie laiškai tokie lakoniški ir neatskleidžiantys jokios informacijos. Dar priduria, jog nesistebi, kad Aukščiausiojo Maršalkos, numanome, jog tai Aleksandras Povilas Sapiega, jo laiškas nepasiekė, nes jis buvo Trakų seimelyje, kur ir pats šventenybė stalininkas žada būti⁴¹⁹. Spėjame, jog čia minimas stalininkas gali būti Jurgis Stanislovas Sapiega.

Vilniaus vyskupo K. K. Bžostovskio ir J. M. Karpio susirašinėjimas atskleidė, jog nepaisant to, kad istoriografijoje nėra užfiksuotas jų ryšys, jie labai artimai bendravo ir bendradarbiavo. Jų ryšys buvo paremtas tiek politiniu bendradarbiavimu, tiek artima draugyste. Šis dualizmas akivaizdžiai matomas Vilniaus vyskupui padedant J. M. Karpiui gauti Vilniaus kanauninko pareigas bei rašant apie sveikatos problemas. Matyti, kad Vilniaus vyskupas vertino J. M. Karpį, laikė jį patikimu ir reikalingu žmogumi. Vilniaus vyskupui visada buvo labai svarbios Vilniaus kanauninko perduodamos žinios. Žinome, kad J. M. Karpis siųsdavo daug laikraščių ar jų iškarpu, kuriomis Vilniaus vyskupas džiaugėsi. Tačiau pastarasis labiausiai vertino J. M. Karpio komentarus, pamąstymus. Jis buvo vertinamas už įžvalgumą. Laiškai atskleidžia, kad jų bendradarbiavimas trunka ilgą laiką, nes yra susiformavusi bendravimo forma. Praktiškai nepateikdami vienas kitam informacijos laiške, tik parašydami kelis žodžius, puikiausiai supranta, apie ką vyksta susirašinėjimas. Bendravimas atskleidžia, kad Vilniaus kanauninkas ir Vilniaus vyskupas stipriai įsitraukę į politinius reikalus. Vilniaus vyskupas netgi J. M. Karpio atostogų neišleido dėl svarbių reikalų. Abu Vilniaus dvasininkai stebėjo politinius įvykius, palaikė kažkurią pusę, kurios laiškuose neatskleidė bei veikė sau naudinga kryptimi. Matyti, jog tiek K. K. Bžostovskis, tiek J. M. Karpis nuolat buvo įsisukę į reikalus. Netgi sveikatos pablogėjimas jų nesustabdydavo. Taigi akivaizdu, kad K. K. Bžostovskio ir J. M. Karpio bendradarbiavimas prasidėjo, kai pastarasis dirbo K. S. Radvilai. Kad santykiai įgautų tokią formą, jiems reikėjo nemažai laiko. Be to, laiškai atskleidžia, jog ir K. K. Bžostovskis po K. S. Radvilos toliau palaikė ryšius su jo šeima. Bendromis jėgomis bandė padėti vyriausiajai jo dukrai Kotrynai Barborai Radvilaitei-Branickai.

---

⁴¹⁹ BRZOSTOWSKI, K. K. Werek, 1722-10-04. BMS. GEK 2236.

Išvados

1. LDK kanclerio K. S. Radvilos aplinka buvo palanki terpė J. M. Karpio politinės karjeros vystymuisi. Karjeros pradžioje buvęs tik K. S. Radvilos klientas, įgijo pasitikėjimą ir įsitvirtino K. S. Radvilos aplinkoje – tapdamas jo sekretoriumi. K. S. Radvilos pasitikėjimą rodo tai, jog J. M. Karpis pavadavo jį LDK kanclerio pareigose. Akivaizdu, kad LDK kanclerio sekretorius buvo ištikimas jo bendražygis. Kartu su K. S. Radvila jis perėjo į Švedijos karaliaus Karolio XII statytinio Stanislovo I pusę. K. S. Radvila šalia Lenkijos-Lietuvos valdovo Augusto II, Rusijos caro Petro I turėjo savo rezidentus. J. M. Karpis taip pat tapo Stanislovo I rezidentu. K. S. Radvilos dėka jis tapo Stanislovo I sekretoriumi ir perdavinėjo visą, netgi slapčiausią, informaciją. Istoriniai tyrimai atskleidė, jog J. M. Karpio rate buvo ne vienas K. S. Radvilos aplinkos žmogus. Politinių sumetimų vedamas aktyviai su jais bendradarbiavo. To puikiausias įrodymas J. M. Karpio ir LDK etmono L. Pociejaus ryšiai, trukę ne vienerius metus. Susipažinę LDK kanclerio aplinkoje, J. M. Karpis dalyvavo L. Pociejaus veikloje. Akivaizdu, kad J. M. Karpio priklausymas K. S. Radvilos artimai aplinkai, atvėrė jam puikias karjeros galimybes. LDK kanclerio dėka jis bendravo su aukščiausias pareigas užimančiais pareigūnais ir valdovais. Žinojo slapčiausią, kitiems neprieinamą informaciją. Aktyvus dalyvavimas LDK kanclerio reikaluose ir užmezgti ryšiai, netgi K. S. Radvilai mirus, padėjo išsilaikyti politikoje, aktyviai joje reikštis. Tad K. S. Radvilos įtaka pirmojoje J. M. Karpio gyvenimo pusėje akivaizdi.
2. Istoriniai šaltiniai atskleidžia, jog nemažą dalį J. M. Karpio aplinkos sudarė ne tik aukšti valstybės ir žemietijų pareigūnai, bet ir K. S. Radvilos šeimos nariai bei giminės, netgi po LDK kanclerio mirties. Daugiausiai jam rašęs asmuo buvo K. S. Radvilos svainis LDK rūmų maršalka Povilas Karolis Sanguška bei tik keliais laiškais mažiau parašiusi K. S. Radvilos duktė Kotryna Barbora Radvilaitė-Branicka. Pastarųjų laiškų turinys atskleidžia, kad santykiai buvo artimi ir pilni pasitikėjimo. Tad K. S. Radvilos įtaka J. M. Karpio veiklai yra akivaizdi.
3. Istoriniai šaltiniai atskleidžia, jog būdamas artimoje K. S. Radvilos aplinkoje, J. M. Karpis susipažino ir artimai bendravo su Vilniaus vyskupu K. K. Bžostovskiu, kuris po K. S. Radvilos mirties tapo J. M. Karpio globėju. Tai rodo K. K. Bžostovskio sprendimai, susiję su J. M. Karpiu, net nelaukiant jo sutikimo. Vilniaus vyskupo įtaka J. M. Karpio karjerai užfiksuota rašytiniuose šaltiniuose. Jo dėka jis tapo Vilniaus kanauninku ir kapitulos nariu. Tai svarbios pareigybės siekiant aukštesnių postų. Artimi jų santykiai ir J. M. Karpio ištikimybė

atsispindi laiškuose išreikštu rūpesčiu dėl Vilniaus vyskupo sveikatos ir nenusigręžiant nuo jo net ligos akimirką.

4. Tyrimai parodė, jog turint bent jau bendruosius istorinio vyksmo XVII a. pab.–XVIII a. pr. kontekstų tyrimus, galima taikyti kokybinius prozopografinius tyrimus nedideliame asmenų ratui ir nedidelės apimties vyksmui analizuoti. Tačiau reiktų atsižvelgti į tai, kad trūkstant didesnių kompleksinių šaltinių, reikia įmanomai tiksliau apsibrėžti tyrimų apimtį, kurią leidžia turimų šaltinių turinys. Be to, šiame darbe naudoti epistoliariniai šaltiniai ne visada iki galo atskleidžia susirašinėjimo esmę. Kartais saugumo sumetimais laišakai buvo šifruojami, o ir atskleidžia dažniausiai nedideles detales, reikalaujančias platesnio konteksto žinojimo. K. K. Bžostovskio laiškuose neaptikome bendradarbiavimo su J. M. Karpiu aiškesniame valstybės politikos spektre nuorodų, išskyrus galimą atvejį su S. E. Denhofu. Tačiau laiškuose atsispindi ilgalaikis šių asmenų bendradarbiavimas ir pasitikėjimo atmosfera, kuri akivaizdžiai darė lemiamą įtaką J. M. Karpio aktyvaus politinio gyvenimo tarpsnyje po K. S. Radvilos mirties jam siekiant bažnytinės karjeros.

Literatūros sąrašas

I. Npublikuoti šaltiniai:

1. A[nno] 1723 In particulari capitulo die 20 Aprilis Perill[ustris] R[everendus] D[omi]nus Josaph[at] Karp [...], 1723. MAB RS, F43-795.
2. BRANICKA, K. 1722-04-23. BSM. GEK 2236.
3. BRANICKA, K. Białeyostok, 1723-05-18. BSM. GEK 2236.
4. BRZOSTOWSKI, K. K. Z drogi, 1720-07-03. BMS, GEK 2236.
5. BRZOSTOWSKI, K. K. Z drogi, 1720-07-18. BMS, GEK 2236.
6. BRZOSTOWSKI, K. K. Wilno, 1720-07-28. BMS. GEK 2236.
7. BRZOSTOWSKI, K. K. Werek, 1721-05-27. BMS. GEK 2236.
8. BRZOSTOWSKI, K. K. Werek, 1721-06-07. BMS. GEK 2236.
9. BRZOSTOWSKI, K. K. 1721-08-12. BMS. GEK 2236.
10. BRZOSTOWSKI, K. K. Grodna, 1721-08-27. BMS. GEK 2236.
11. BRZOSTOWSKI, K. K. Wilno, 1720-07-28. BMS. GEK 2236.
12. BRZOSTOWSKI, K. K. Wilno, 1722-03-08. BMS. GEK 2236.
13. BRZOSTOWSKI, K. K. Chiny pod Wilnen, 1722-05-10. BMS. GEK 2236.
14. BRZOSTOWSKI, K. K. Werek, 1722-07-12. BMS. GEK 2236.
15. BRZOSTOWSKI, K. K. Werek, 1722-08-09. BMS. GEK 2236.
16. BRZOSTOWSKI, K. K. Chiny pod Wilnen, 1722-09-20. BMS. GEK 2236.
17. BRZOSTOWSKI, K. K. Werek, 1722-10-04. BMS. GEK 2236.
18. Intronisatio Perill[ustris] Josaphati A^o 1723, 1723. MAB RS, F43-800.
19. KARP, J. M. Biala, 1703-10-11. AGAD, syg. 6465/I.

II. Žinynai ir enciklopedijos

20. DYMNICKA-WOŁOSZYŃSKA, H. Panczerzyński Karol Piotr. *Polski Słownik Biograficzny*. T. XXV/1. Kraków, 1980, s. 116–117.
21. JAROSZUK, J. Radziwiłłowa z Sobieskich. In *Polski Słownik Biograficzny*. T. XXX/3. Kraków, 1987, s. 392–396.
22. KARKUCIŃSKA, W. Radziwiłłowa z Sanguszków Anna Katarzyna. In *Polski Słownik Biograficzny*. T. XXX/2. Kraków, 1987, s. 384–387.
23. KRASAUSKAS, R. Karpis. In *Lietuvių enciklopedija*. T. XI. Bostonas, 1957, p. 89.

24. GIEROWSKI, J. Karp Józef Michał. In *Polski Słownik Biograficzny*. T. XII/1. Wrocław-Warszawa-Kraków, 1966, s. 94–95.
25. PIWARSKI, K. Konstany Kazimierz Brzostowski. In *Polski Słownik Biograficzny*. T. III. Karków, 1937, s. 50–52.
26. RACHUBA, A. Radziwiłł Karol Stanisław. In *Polski Słownik Biograficzny*. T. XXX/2. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź, 1987, s. 240–248.
27. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. X. Vilnius, 2006, p. 818.
28. TUMELIS, J. Brzostowski Konstany Kazimierz. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. III. Vilnius, 2003, p. 540–541.
29. SOWA, A. Pociąg Ludwik Konstany. In *Polski Słownik Biograficzny*. T. XXVII/1. Kraków, 1982, s. 38–47.

III. Istoriniai tyrimai

13. BEERENS, A. *Friends, Acquaintances, Pupils and Patrons. Japanese intellectual life in the late eighteenth century: a prosopographical approach*. Leiden university press, 2006.
14. BROADY, D. French prosopography. Definition and suggested readings. *Poetics*, 2002, vol. 30, p. 381–385.
15. BUMBLAUSKAS, A. Pagarba Radviloms – giminei, tapusiai Lietuvos, Ukrainos, Baltarusijos, Lenkijos ir Europos istorijos savastimi. In *Kunigaikščiai Radvilos*. Vilnius, 2015.
16. CARNEY, T. F. Prosopography: payoffs and pitfalls. In *Pheonix*, 1973, vol. 27, no. 2, p. 156–179.
17. CICĖNIENĖ, R. LDK ankstyvoji knygos visuomenė: genezė ir raida (iki XVI a. vid.). In *Knygotyra*. T. 55. Vilnius, 2010, p. 7–24.
18. DUBONIS, A. Dvaras. In *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*. Sud. V. ALIŠAUSKAS et. al. Vilnius, 2001, p. 150–165.
19. KIAUPA, Z. Apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės politinės būklės Abiejų Tautų Respublikoje ir jo raidos 1569–1764 metais problemas. In *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.* Vilnius, 1997, p. 383–394.
20. KIAUPA, Z. *Lietuvos valstybės istorija*. Vilnius, 2006.
21. KIAUPA, Z.; KIAUPIENĖ, J. KUNCEVIČIUS, A. *Lietuvos istorija iki 1795 metų*. Vilnius, 1998.
22. JONES, D. K. Reasarching groups of lives: a collective biographical perspective on the Protestant ethic debate. In *Qualitative Research*, 2001, vol. I (3), p. 325–345.

23. JOVAIŠA, L. Bažnyčios reformos (1533–1655). In *Krikščionybės Lietuvoje istorija*. Sud. V. ALIŠAUSKAS. Vilnius, 2006, p. 149–270.
24. JOVAIŠA, L. Konfesijos stabilizacijos metais. In *Krikščionybės Lietuvoje istorija*. Sud. V. ALIŠAUSKAS. Vilnius, 2006, p. 271–304.
25. *Juozapo Mykolo Karpio „Ganytojiškas laiškas Žemaičių vyskupijos dvasininkams“*. Parengė A. PACEVIČIUS, V. VAIVADA. Vilnius, 2013.
26. JUREVIČIŪTĖ, A. *Buvusių karių organizacijos ir jų vaidmuo Lietuvos vidaus politikoje 1923–1940 m.* Kaunas, 2009.
27. KOTLUBAJUS, E. *Radvilos. Nesvyžiaus galerijos portretai. Mykolo Starkmano medžio raižiniai*. Vilnius, 1995.
28. KRANIAUSKIENĖ, S. Biografinis metodas: dvi teorinės-metodologinės kryptys. In *Sociologija. Mintis ir veiksmai*. Nr. 3–4. 2000, p. 78–90.
29. MEILUS, E. Abiejų Tautų Respublikos ir Rusijos santykiai 1649–1771 m. imperijos įstatymų rinkinio duomenimis. In *Lietuvos valstybė XII–XVIII a.* Vilnius, 1997, p. 339–364.
30. MEYSZTOWICZ, A. *Karpiowie herbu własnego*. Wilno, 1906.
31. PANGONYTĖ, R. *Juozapas Mykolas Karpis (1679–1739) – dabartinės prozopografinių tyrimų galimybės*. Bakalauro baigiamasis darbas. Klaipėda, 2010, l. 27.
32. PETRAUSKAS, R. *Lietuvos diduomenė XIV a. pabaigoje – XV a. Sudėtis – struktūra – valdžia*. Vilnius, 2003.
33. RAGAUSKAS, A. *Vilniaus miesto valdantysis elitas XVII a. II p. (1662–1702 m.)*. Vilnius, 2002.
34. SELENIS, V. *Lietuvos istorikų bendrija 1918–1940 metais*. Daktaro disertacija. Kaunas, 2008.
35. SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė vidaus karo išvakarėse: didikų grupuočių kova 1690–1697 m.* Vilnius, 2000.
36. SLIESORIŪNAS, G. *Lietuvos istorija. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė XVI a. pabaigoje – XVIII a. pradžioje (1588–1733 metais)*. T. VI. Vilnius, 2015.
37. STONE, L. Prosopography. *Deadalus: Historical Studies Today*, 1971, vol. 100, no. 1, p. 46–79.
38. URBAITYTĖ, R. Radvilų korespondentai XVIII amžiaus pirmojoje pusėje. In *Knygotyra*. T. 53. 2009, p. 38–56.
39. VALANČIUS, M. *Raštai*. T. II. Vilnius, 1972.
40. VELIČKAITĖ, V. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės didiko Mykolo Kazimiero Radvilos Žuvelės kelionės pagal jo dienoraštį. *Deeds and days*, 2015, no. 64, p. 29–47.
41. *Žemaičių vyskupijos istorija ir paveldas*. Red. N. DEVEIKIENĖ. Vilnius, 2015.

42. *Žemaičių vyskupų portretų galerija*. Sud. L. BIRŠKYTĖ-KLIMIENĖ. Vilnius, 2013.

IV. Internetiniai šaltiniai

44. BURBA, D. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pasiuntinių veikla Abiejų Tautų Respublikos seimuose 1733–1736 metų politinio-karinio konflikto metu [interaktyvus], [žiūrėta 2016 09 30]. Prieitis per internetą: <http://www.parlamentostudijos.lt/Nr6/6_Istorija_Burba.htm>.
45. COHEN, G.; FLINN, A.; MORGAN, K. Towards a mixed method social history: combining quantitative and qualitative methods in the study of collective biography [interaktyvus], [žiūrėta 2016 09 10]. Prieitis per internetą: <http://www.academia.edu/1511254/Towards_a_Mixed_Method_Social_History_Combining_Quantitative_and_Qualitative_Methods_in_the_Study_of_Collective_Biography>.
46. FIELD, C. D. Methodist Prosopography: sources and exemplars of collective biography in British Methodism [interaktyvus], [žiūrėta 2016 09 10]. Prieitis per internetą: <<https://clivedfield.files.wordpress.com/2012/03/methodist-prosopography-published.pdf>>.
47. HEIL, M. Prosopography [interaktyvus]. 2011 09 30 [žiūrėta 2016 10 06]. Prieitis per internetą: <<http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195389661/obo-9780195389661-0077.xml>>.
48. GODLEWSKI, J. Chorągiew piechoty szefostwa Stanisława Denhoffa, Hetmana polnego litewskiego [interaktyvus], [žiūrėta 2016 09 17]. Prieitis per internetą: <<http://www.muzeumwp.pl/emwpaedia/choragiew-piechoty-szefostwa-stanislawa-denhoffa-hetmana-polnego-litewskiego.php>>.
49. KONOPCZYŃSKI, W. Branicki Jan Klemens [interaktyvus]. Kraków, 1936 [žiūrėta 2016 10 15]. Prieitis per internetą: <<http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/jan-klemens-branicki-h-gryf>>.
50. MARCINEK, R. Sanguszko Paweł Karol [interaktyvus]. Kraków, 1992–1993 [žiūrėta 2016 09 09]. Prieitis per internetą: <<http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/pawel-karol-sanguszko>>.
51. OLDFIELD, S. J.; DAY, D. Narrative, Biography and Prosopography: historical method and its implications [interaktyvus]. Chesire, 2011 [žiūrėta 2016 09 09]. Prieitis per internetą: <<https://e-space.mmu.ac.uk/136104/1/Oldfield%20and%20Day%202011%20Narrative%20Biography%20and%20Prosopography%20Paper.pdf>>.

52. THOMPSON, M. Lawrence Stone [interaktyvus], 1999 02 15 [žiūrėta 2016 10 20]. Prietis per internetą: <<https://www.theguardian.com/news/1999/jul/05/guardianobituaries1>>.
53. VAIČIUVIENĖ, J. Lietuvos valstybės tarnautojų ištakos [interaktyvus]. 2012 07 05 [žiūrėta 2016 07 17]. Prietis per internetą: <<http://www.veidas.lt/lietuvos-valstybes-tarnautoju-istakos>>.

Summary

Career of the Samogitian Bishop Juozapas Mykolas Karpis (late 17th – 1720s): qualitative prosopographical approach

Juozapas Mykolas Karpis (1679–1739) – was native from famous and influential family of Karpiai. He had many offices, but the major were secretary of the chancellor of the Great Duchy of Lithuania K. S. Radvila and later of Polish-Lithuanian ruler Stanislovas I. But the most important office of his career was the bishop of Samogitia. Still, J. M. Karpis wasn't very attractive to researchers and his biography is modest. This situation led to the use of qualitative prosopography research, which might be useful to the analysis of J. M. Karpis career. So the main aim of this paper is with reference to considerations in historiography about J. M. Karpis personal connections, with reference to historical researches relative to K. S. Radvila and sources relative to K. K. Bžostovskis and by means of possibilities of qualitative prosopography approach, identify context of influences between personalities, their character and meaning to J. M. Karpis career in late 17th – 1720s.

Connections between J. M. Karpis, K. S. Radvila and K. K. Bžostovskis were discussed in this paper. In the way of qualitative prosopography research to identify these connections between them is very important. Here was gathered factographical information about each of them. It shows that for J. M. Karpis career the most important influence had K. S. Radvila. J. M. Karpis became the secretary of Stanislovas I, because K. S. Radvila wanted to have a resident by the king and to know all the details of his moves. In the chancellors environment J. M. Karpis created his own political circle. In this circle we met persons, who were in the K. S. Radvila surroundings. J. M. Karpis collaborated even with his daughter Kotryna Barbora Radvilaitė-Branicka.

Thanks to K. S. Radvila he met people with which J. M. Karpis collaborated and which had big influence to his further career after K. S. Radvila death. One of them was the bishop of Vilnius K. K. Bžostovskis. With reference to sources it seems that they were very close and bishop of Vilnius tried to help J. M. Karpis to rise in the steps of career. Herewith K. K. Bžostovskis tried to put a faithful person in important positions. So, it was a mutual benefit. Thanks to bishop of Vilnius J. M. Karpis became a canon and the member of chapter. These offices were steps to the higher position – the bishop of Samogitia.

Analysis showed that if there is a common context of historical action, we can apply qualitative prosopography research to small individual circles and for analyses of short size process. But there is a need to frame research size, which dictates inside of sources. Furthermore sources of correspondence not always open up the core of letters. But it still reveals the character between two correspondents.